

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ХVІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

29-30 грудня 2025 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29-30 грудня 2025 року

**Львів
2025**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Актуальні питання розвитку науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 грудня 2025 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2025. – 107 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються актуальні питання розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ	6
Кагукіна А.М., Зинюк Н.М., Ягупова П.О. ДРІБНОДИСПЕРСНІ ЧАСТИНКИ РМ ₁₀ , РМ _{2.5} та РМ _{1.0} ЯК ІНДИКАТОРИ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ І РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ 6	
ВІЙСЬКОВІ НАУКИ	10
Пата К.О. ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	10
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	13
Руднєв В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУСПІЛЬСТВА	13
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	15
Гелевера О.Р. ПРИНЦИПОВІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛІ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ.....	15
Качмар Г.Я. НОВІТНІ ПРИКЛАДИ ЕЛЕКТРОННОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	17
Кошман А.Ю. ІНСТРУМЕНТИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	20
Молчанова І.О. ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАННЯ У ТОРГОВЕЛЬНІЙ СФЕРІ.....	23
МЕДИЧНІ НАУКИ	27
Лопаткіна О.П., Мазченко О.О., Лопаткін В.В. СИМУЛЯЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ В АКУШЕРСТВІ І ГІНЕКОЛОГІЇ	27
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	30
Дуб Н.Є. КЛЮЧОВІ ВИМОГИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСТОРОВОГО СКЛАДНИКА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	30

Жигайло О., Висятницька В. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ НУМІКОН У ФОРМУВАННІ БАЗОВИХ МАТЕМАТИЧНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	33
Монда М.І. ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	35
Островський О.О. ЕЛЕКТРОННІ ПЕДАГОГІЧНІ МАЙСТЕРНІ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	38
Чорнобрива Н.В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ЦИФРОВІЗАЦІЮ В СЕКТОРІ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ ТА ДОГЛЯДУ ЗА ПАЦІЄНТАМИ.....	40
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	43
Осадчий Б.Ю. СЕПАРАЦІЯ ВІД БАТЬКІВ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДОРОСЛИХ ДІТЕЙ	43
Притисюк О.В. ПСИХІЧНІ СТАНИ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПРОХОДЖЕННІ СЕПАРАЦІЇ.....	46
Сивулицька М. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНКИ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	48
Шаповал С.Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	50
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	53
Опар Н.В. СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ.....	53
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ	56
Кіричук Ю., Серeda Д. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕАДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ СПОРТСМЕНІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ФІЗІОЛОГІЧНИХ РЕЗЕРВІВ.....	56
Радюк М.В. СКАНДИНАВСЬКА ХОДЬБА ЯК ФОРМА ОЗДОРОВЧОЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ	59
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	62
Троць А.С., Швед Т.М. РОЛЬ МАТЕМАТИКИ ТА ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОГО ВЗУТТЯ	62

ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	66
Веремієнко С.В., Лубенець В.М. ПРИНЦИП ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	66
Денісов В., Денісова Г. ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA).....	70
Король Д. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ІЗ НАЦІОНАЛЬНИМ АГЕНТСТВОМ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	73
Княженцев Б.Є. ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ	76
Княженцев Б.Є. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ	79
Лаш О.В., Фурманчук Ю.В. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	82
Мисьо А.В. КОНСТИТУЦІЙНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	84
Мурай Б.В. КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ	86
Хомяк В. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИК.....	89
Шкута Є.С. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	91
Шматлай А. ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	94
Шпіляревич В. ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ЗА КК УКРАЇНИ ВІД 28 ГРУДНЯ 1960 РОКУ № 2001-05	99
Шпомер А.І., Тимченко З.М. ГАРМОНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	104

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Казукіна Анастасія Максимівна,

доктор філософії, доцент кафедри екології та природоохоронних
технологій

Державний університет «Житомирська політехніка»

Зинюк Наталія Миколаївна

учитель біології та хімії

Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей»

старший викладач кафедри

сталого інфраструктури та гідроекології

Ягупова Поліна Олександрівна

учениця 10 класу

Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей»

ДРІБНОДИСПЕРСНІ ЧАСТИНКИ PM_{10} , $PM_{2.5}$ та $PM_{1.0}$ ЯК ІНДИКАТОРИ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ І РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Робота присвячена дослідженню дрібнодисперсних частинок атмосферного повітря PM_{10} , $PM_{2.5}$ та $PM_{1.0}$ як важливих індикаторів екологічних ризиків і чинників впливу на здоров'я населення. На прикладі Житомирської області проаналізовано рівні забруднення повітря зазначеними фракціями пилу, їх просторово-часову динаміку та основні джерела утворення. Особливу увагу приділено оцінці потенційних ризиків для населення та з'ясуванню рівня екологічної обізнаності мешканців регіону щодо небезпеки дрібнодисперсних частинок.

У ході дослідження використано дані моніторингу якості атмосферного повітря, результати опитування населення та методи порівняльного аналізу з чинними національними й міжнародними нормативами. Отримані результати свідчать про наявність підвищених концентрацій PM_{10} і $PM_{2.5}$ у районах з інтенсивним транспортним навантаженням і промисловою діяльністю, а також про недостатній рівень поінформованості населення щодо наслідків їх впливу на здоров'я. Зроблено висновок про доцільність використання показників PM_{10} , $PM_{2.5}$ та $PM_{1.0}$ як комплексних індикаторів екологічних ризиків та необхідність посилення інформаційно-просвітницької роботи з населенням Житомирської області з метою зменшення негативного впливу забруднення повітря.

Ключові слова: дрібнодисперсні частинки, PM_{10} , $PM_{2.5}$, $PM_{1.0}$, атмосферне повітря, екологічні ризики, забруднення повітря, вплив на здоров'я.

Дисперсні частинки – це тверді або рідкі частки, що знаходяться в повітрі, воді або інших середовищах. Вони виникають унаслідок природних процесів та діяльності людини. Дрібнодисперсні частинки суттєво впливають на стан довкілля, здоров'я людини та технологічні процеси. Основною характеристикою є їхній розмір, який визначає властивості, тривалість перебування у середовищі та здатність до поширення [1, 13]. За розміром виділяють три основні фракції: PM_{10} (частинки до 10 мкм), $PM_{2.5}$ (до 2.5 мкм) і $PM_{1.0}$ (до 1 мкм). Чим менша частинка, тим легше вона проникає в організм і тим небезпечнішою вона є. Небезпечні вони саме тому, що ці частинки можуть проникати у легені, кровоносну систему й викликати хронічні захворювання.

В атмосфері частинки зазнають значних змін – коагулюють, конденсують легкі сполуки на своїй поверхні, змінюючи хімічний склад. Дослідження Кагукіної А.М. та Пацевої І.Г. показали, що метеорологічні параметри відіграють визначальну роль у формуванні концентрацій забруднюючих речовин у повітряному басейні міста Житомир, особливо в умовах складного рельєфу та щільної забудови. Автори встановили сильну кореляційну залежність між температурною інверсією та накопиченням шкідливих домішок у приземному шарі атмосфери [2]. Дослідження також показують, що навіть великі пилові частинки діаметром близько 10 мкм можуть переноситись на великі відстані, що впливає на клімат та біогеохімічні процеси на суміжних територіях. Голінко В.І., Савельєв Д.В., Чеберячко І.М. та Пустовой Д.С. розробили інноваційний підхід до зниження концентрації дрібнодисперсного пилу при проходці гірничих виробок з використанням енергії вибуху, що дозволяє знизити концентрацію на 60-75% [3]. Складність у взаємодії між антропогенними викидами, природними процесами та атмосферними явищами викликає необхідність у застосуванні комплексного підходу до організації моніторингу та розробки заходів щодо контролю.

Вплив дрібнодисперсних частинок на навколишнє середовище та здоров'я людини має системний характер. Дослідження показали, що збільшення питомої поверхневої площі частинок призводить до зниження рН дисперсії та посилення процесів агрегації, що має важливе значення для екології та токсикології, оскільки визначає поведінку наночастинок у навколишньому середовищі [4].

Дослідження доводять, що частинки менше 2.5 мкм можуть проникати до кровообігу та створювати ризик розвитку серцево-судинних захворювань [3, 11]. Сюди належать аритмії, гіпертензія та ішемічна хвороба серця через системний запальний процес. Науковий колектив Козія І.С., Роя І.О., Яхненка О.М., Пономаренка Р.В. та Щербака С.С. провів фундаментальне математично-статистичне дослідження впливу дрібнодисперсних твердих забруднюючих речовин на здоров'я населення України, встановивши наявність дуже сильної залежності між викидами твердих частинок та захворюваністю системи кровообігу. Коефіцієнт детермінації для фракції $PM_{2.5-10}$ склав 0,9365, що свідчить про те, що 94% варіації захворюваності обумовлено саме викидами частинок цього розміру [5]. Респіраторна система особливо уразлива, оскільки частинки осідають у альвеолах, викликаючи локальне запалення. Дослідження показують, що довготривалий вплив дрібних частинок підвищує ризик розвитку астми, хронічного обструктивного захворювання легень і рецидивів дихальних інфекцій.

Збір даних моніторингу якості повітря здійснювався автоматизованими станціями спостереження, оснащеними лазерними фотометрами, які реєструють світлове розсіювання для точної оцінки концентрації дисперсних частинок у режимі реального часу. Кількість вимірювань протягом доби варіює від одиничних замірів до понад 1400, що залежить від режиму роботи конкретної станції.

Для обробки та аналізу даних моніторингу якості повітря застосовувався комплекс статистичних методів. Розраховувалися основні статистичні показники (середнє значення, медіана, мінімум, максимум, стандартне відхилення) для характеристики рівня забруднення за кожним типом забруднювача. Часовий аналіз проводився у кількох масштабах: аналіз середньорічних значень для виявлення загальної тенденції з 2019 по 2025 рік, сезонний аналіз середньомісячних концентрацій та дослідження місячних середніх концентрацій протягом усього шестирічного періоду. Просторовий аналіз даних з 17 моніторингових станцій виявив суттєві відмінності в середніх концентраціях між різними точками спостереження. Проведено картографічний аналіз розташування станцій на території Житомирської області та м. Житомир з використанням географічних координат пунктів спостереження. Кореляційний аналіз було проведено для визначення взаємозв'язків між різними фракціями дисперсних частинок, що виявив дуже високий коефіцієнт кореляції між $PM_{2.5}$ та PM_{10} (0.92), а також між $PM_{1.0}$ та $PM_{2.5}$ (0.99). Аналіз екстремальних значень дозволив виявити найбільш критичні епізоди забруднення, коли концентрації багаторазово перевищували рекомендовані добові норми ВООЗ. Оцінка частоти перевищень показала, що концентрації $PM_{2.5}$ перевищували добову рекомендацію ВООЗ ($15 \mu g/m^3$) приблизно в 25% випадків.

Для досягнення мети дослідження було проведено соціологічне опитування методом онлайн-анкетування. Анкета містила 11 запитань, спрямованих на визначення рівня обізнаності респондентів про дрібнодисперсні частинки PM_{10} , $PM_{2.5}$ і $PM_{1.0}$ та їх вплив на здоров'я людини. Дослідження проводилося у листопаді 2025 року на території міста Житомира. Обсяг вибірки становив 131 респондент. Для збору даних використовувався метод онлайн-анкетування через платформу Google Forms.

Аналіз вікової структури респондентів показав, що переважну більшість (96,2%) становлять особи віком до 18 років: 57,3% - вікова група 16-18 років ($n=75$), 38,9% – до 15 років ($n=51$). Вікові групи 26-35 років та понад 35 років представлені мінімально (1,5% та 2,3% відповідно). Група 19-25 років у дослідженні не представлена. Така вікова структура вибірки відображає цільову аудиторію дослідження – учнівську та студентську молодь, яка формує майбутню екологічну свідомість міста. Переважання молодіжної аудиторії є особливо важливим для оцінки ефективності екологічної освіти в навчальних закладах та планування просвітницьких програм.

Рівень обізнаності молоді Житомира про дрібнодисперсні частинки PM_{10} , $PM_{2.5}$ і $PM_{1.0}$ є критично низьким: лише 6,1% респондентів добре знайомі з термінологією, 55% взагалі не чули про ці поняття. При браку спеціальних знань респонденти демонструють інтуїтивне розуміння проблеми та правильно ідентифікують основні джерела емісії дисперсних частинок.

Виявлено значну інформаційну прогалину щодо впливу дисперсних частинок на серцево-судинну систему: про це знають лише 49,6% респондентів при 87,8% обізнаності

про респіраторні ризики. Молодь міста пропонує комплексні та науково обґрунтовані шляхи вирішення проблеми забруднення повітря, що свідчить про потенціал до активної участі в екологічних ініціативах. Абсолютна більшість респондентів (97%) визнають проблему забруднення повітря актуальною для Житомира, що підтверджує необхідність розробки та впровадження міських програм моніторингу якості повітря.

Результати дослідження підтверджують необхідність термінового впровадження освітніх програм про вплив дрібнодисперсних частинок на здоров'я населення в навчальних закладах міста.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Willenbacher N., Georgieva K. Rheology of Disperse Systems. Nature. 2013. DOI: 10.1002/9783527654741.ch1.
2. Кагукіна А.М., Пацева І.Г. Взаємозв'язок метеорологічних параметрів та забруднюючих речовин у повітряному басейні міста Житомир. Екологічні науки. 2025. Вип. 1(58). С.58-64.
3. Голінко В. І., Савельєв Д. В., Чеберячко І. М., Пустовой Д. С. Зниження концентрації дрібнодисперсного пилу при проходці гірничих виробок з використанням енергії вибуху. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*. 2017. № 57. С. 134–143.
URL: <http://znp.nmu.org.ua/index.php/uk/arkhiv-zhurnalu/21-57ua/72-57ua15>
4. Suttioponparnit K., Jiang J., Sahu M., Suvachittanont S., Charinpanitkul T., Biswas P. Role of Surface Area, Primary Particle Size, and Crystal Phase on Titanium Dioxide Nanoparticle Dispersion Properties [Текст] / K. Suttioponparnit, J. Jiang, M. Sahu, S. Suvachittanont, T. Charinpanitkul, P. Biswas // *Nanoscale Research Letters*. – 2010. – DOI: 10.1007/s11671-010-9772-1.
5. Козій І. С., Рой І. О., Яхненко О. М., Пономаренко Р. В., Щербак С. С. Математично-статистичне дослідження впливу дрібнодисперсних твердих забруднюючих речовин на здоров'я людини. *Техногенно-екологічна безпека*. 2021. Т. 10, № 2. С. 23–27. DOI: 10.52363/2522-1892.2021.2.4

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Пата Кіріл Олексійович

*курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування*

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Бодирєв Дмитро Анатолійович,

старший викладач кафедри вогневої підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Тактична вогнева підготовка поліцейських у міському середовищі є критичним елементом професійної компетентності, що забезпечує ефективне реагування на загрози в умовах щільної забудови, високої концентрації населення та обмеженої видимості. Міське середовище – з його вузькими вулицями, багатоповерховими будівлями, транспортом і цивільними – диктує специфічні вимоги до стрільби: мінімальна відстань до цілі (до 15 метрів), необхідність точного розрізнення загрози серед натовпу, уникнення рикошетів і колатеральних ушкоджень. Оптимізація цієї підготовки в Національній поліції України, особливо в контексті гібридних загроз і воєнного стану, передбачає інтеграцію сучасних методик, технологій і тактичних сценаріїв.

Традиційна система вогневої підготовки, що зосереджується на стрільбі по нерухомих мішенях на стандартних дистанціях 25–50 метрів, не відображає реальних умов міського протистояння. Статистика Департаменту патрульної поліції за 2024 рік свідчить, що понад 70% випадків застосування поліцейськими вогнепальної зброї відбувалися в урбанізованому середовищі на дистанціях до 7 метрів, нерідко за обмеженої видимості та в умовах активної динаміки. [1]. Оптимізація починається з переорієнтації на близький бій: вправи з пістолетом Fort-17 чи Glock-19 повинні моделювати стрільбу з укриття, після фізичного контакту, з неосновної руки чи в русі. Принцип «shoot-no shoot» розвиває дискримінаційну стрільбу, де рішення про вогонь приймається за секунди на основі оцінки загрози.

Психофізіологічна адаптація є основою ефективності. Стрес у міському середовищі – шум, натовп, несподівані загрози – підвищує адреналін, викликаючи тремор і тунельний зір. Дослідження Інституту психології НАН України показують, що тренування з симуляцією стресу (шумові ефекти, фізичні навантаження) підвищують влучність на 28%

у реальних умовах [2]. Віртуальна реальність (VR-тренажери типу VirTra) дозволяє створювати 360-градусні міські сценарії: переслідування в під'їзді, стрільянина в метро чи на ринку. Пілотний проект у Києві 2023 року з VR продемонстрував зростання швидкості реакції на 22% і зменшення помилкових пострілів.

Тактична інтеграція передбачає комбінацію стрільби з маневром і командною роботою. Поліцейські патрулі в місті діють парами чи групами, тому вправи включають прикриття партнера, стрільбу з-за транспортних засобів чи кутів будівель. Використання лазерних тренажерів Laser Ammo дозволяє проводити тисячі «пострілів» без боєприпасів, фіксуючи траєкторію та час. Модульні тири з рухомими мішенями та системами оцінки (наприклад, MLO Range) імітують цивільних у зоні вогню, навчаючи пропорційності відповідно до статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» [3].

Матеріально-технічне забезпечення вогневої підготовки потребує комплексної модернізації з урахуванням сучасних умов застосування сили. Типові стрільбища не забезпечують належного відтворення урбаністичного простору, у зв'язку з чим доцільним є створення навчально-тренувальних комплексів з елементами імітації міської забудови, транспортних засобів та умов обмеженої видимості, зокрема в нічний час.

Використання боєприпасів із фрагментуючими (frangible) кулями спрямоване на мінімізацію ризику рикошетів при взаємодії з твердими поверхнями, такими як бетон або метал, що відповідає вимогам безпеки під час навчального процесу.

Оснащення короткоствольної вогнепальної зброї оптичними прицільними пристроями типу «red dot», адаптованими для застосування на малих дистанціях, обґрунтовано розглядається як технічний засіб підвищення точності стрільби в динамічних умовах, що позитивно впливає на загальну ефективність виконання службових завдань..

Індивідуальний підхід враховує антропометрію та гендерні особливості. Для жінок-поліцейських, які становлять 28% патрульних, адаптуються пістолети з меншою віддачею (Glock-19). Медичний моніторинг зору, слуху та стресостійкості запобігає деградації навичок. Сертифікація інструкторів за стандартами IALEFI забезпечує єдину методологію [4].

В умовах воєнного стану функціонування міського середовища суттєво ускладнюється наявністю зруйнованої інфраструктури, потенційною мінною небезпекою та дією режимних обмежень, зокрема комендантської години. За таких обставин підготовка особового складу має передбачати відпрацювання навичок застосування зброї в ускладнених умовах, зокрема за наявності диму, після проведення евакуаційних заходів, а також у засобах індивідуального захисту.

Інтеграція зазначених елементів у систему службової підготовки спрямована на підвищення рівня готовності поліцейських до виконання завдань із забезпечення публічної безпеки та правопорядку в умовах підвищеної небезпеки, що відповідає загальним завданням захисту населення та стабільності функціонування міст у період воєнного стану.

Оцінка ефективності базується на метриках: влучність у динаміці, час реакції, правильність рішень. Електронна система «Поліцейський портал» фіксує прогрес,

формуючи групи для додаткових занять. Щорічні кваліфікаційні стрільби в міських симуляторах стають обов'язковими.

Оптимізація тактичної вогневої підготовки перетворює поліцейських на професіоналів, здатних діяти в міському хаосі з мінімальними ризиками для цивільних. Інтеграція технологій, тактики та психології забезпечує пропорційне застосування сили, підвищуючи довіру суспільства та ефективність правоохоронної діяльності.

Ключовим елементом успішної трансформації вогневої підготовки є системний підхід до навчання і контролю якості. Необхідно впровадити багаторівневу модель підготовки: базова школа – для всіх патрульних; просунута тактична підготовка – для підрозділів реагування; сертифікація інструкторів і тренерів – для підтримки стандартів. Важливо запровадити обов'язкові періодичні переатестації, які включатимуть не лише стрілецькі нормативи, а й тестування поведінки в сценаріях «shoot / no-shoot», оцінку психологічної стійкості та медичну придатність.

Юридичний супровід тренувань має стати невід'ємною частиною програми: кожна вправа обов'язково супроводжується розбором правових аспектів застосування вогнепальної сили, аналізом судової практики та стандартів пропорційності. Це зменшує ризики неправомірних дій у полі та підвищує правосвідомість особового складу. Паралельно слід розвивати механізми внутрішнього контролю – незалежний моніторинг інцидентів, аналіз bodycam-записів, зовнішні аудити тренувальних програм.

На завершення, короткий перелік пріоритетних кроків для впровадження оптимізованої підготовки: оновити методичні документи з урахуванням міського контексту; модернізувати стрілецькі комплекси та впровадити VR/AR-технології; впровадити фахову сертифікацію інструкторів; інтегрувати юридичні та психологічні модулі; запровадити регулярний контроль якості і прозору систему звітності. Лише поєднання тактики, техніки, права і людської підтримки зробить застосування вогнепальної сили в місті максимально професійним і мінімізує шкоду для цивільних та самих поліцейських.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про застосування зброї поліцейськими в урбаністичних умовах за 2024 рік. Київ: Департамент патрульної поліції, 2025. 92 с.
2. Психофізіологічні фактори ефективності стрільби в стресі: монографія / за ред. О. П. Кокун. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 198 с.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.
4. IALEFI Firearms Instructor Certification Standards. International Association of Law Enforcement Firearms Instructors. 2023. 52 p. URL: <https://ialefi.com/standards>.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Віктор РУДНЄВ

здобувач вищої освіти

Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУСПІЛЬСТВА

У тезах здійснено аналіз теоретико-правових засад функціонування органів місцевого самоврядування в соціальній структурі суспільства. Розкрито сутність місцевого самоврядування як форми публічної влади та інституційного механізму реалізації інтересів територіальних громад. Проаналізовано соціальну структуру як середовище діяльності органів місцевого самоврядування, конституційні й законодавчі основи їх функціонування, а також європейські стандарти місцевої демократії та особливості їх імплементації в Україні. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання та розвитку інклюзивних механізмів місцевого врядування.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, територіальна громада, соціальна структура, публічна влада, децентралізація, європейські стандарти.*

Місцеве самоврядування є одним із фундаментальних інститутів публічної влади, що забезпечує реалізацію принципів народовладдя та демократії на локальному рівні. Його сутність полягає у праві територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України, що надає громадянам можливість безпосередньо впливати на процеси управління територіями [1, с. 141]. У сучасних наукових підходах місцеве самоврядування розглядається не лише як система органів, а як складний соціально-правовий феномен, що формується в процесі взаємодії громади, влади та соціальних інститутів [2, с. 170].

У теорії муніципального права виділяють різні концепції місцевого самоврядування, серед яких найбільш поширеними є громадська, державна та дуалістична. Для української моделі характерним є поєднання елементів державного управління і самоорганізації населення, що відповідає положенням дуалістичної теорії. Такий підхід обумовлює необхідність балансу між автономією територіальних громад та державним контролем за дотриманням принципу законності [3, с. 118].

Важливим аспектом дослідження є аналіз соціальної структури суспільства як середовища функціонування органів місцевого самоврядування. Територіальна громада являє собою соціально неоднорідне утворення, що включає різні соціальні групи, верстви та спільноти, інтереси яких не завжди збігаються. Саме органи місцевого самоврядування виконують роль посередника між цими групами, забезпечуючи узгодження інтересів, соціальну інтеграцію та справедливий розподіл ресурсів [4, с. 72]. Рівень громадянської

активності, соціального капіталу та довіри до влади безпосередньо впливає на ефективність місцевого врядування.

Конституційні та законодавчі основи місцевого самоврядування в Україні формують правову рамку його діяльності. Конституція України визнає місцеве самоврядування однією з основ конституційного ладу та гарантує його самостійність у межах повноважень, визначених законом. Ключову роль у правовому регулюванні відіграє Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який визначає систему органів, їх компетенцію та форми участі населення у вирішенні питань місцевого значення [5, с. 245]. Водночас чинне законодавство характеризується наявністю прогалин і колізій, що ускладнює практичну реалізацію повноважень органів місцевого самоврядування.

Окрему увагу в дослідженні приділено аналізу європейських стандартів місцевої демократії, закріплених у Європейській хартії місцевого самоврядування. Її положення ґрунтуються на принципах субсидіарності, пропорційності, автономії громад та участі населення у прийнятті рішень. Імплементація цих стандартів в Україні відбувається в межах реформи децентралізації, яка сприяла розширенню повноважень та фінансових можливостей територіальних громад (6). Разом із тим процес адаптації європейських підходів залишається незавершеним і потребує подальшого вдосконалення інституційних та правових механізмів.

Висновки. Проведений теоретико-правовий аналіз засвідчив, що ефективність діяльності органів місцевого самоврядування визначається поєднанням правових засад, соціальної структури територіальних громад та рівня впровадження європейських стандартів місцевої демократії. Подальший розвиток місцевого самоврядування в Україні потребує модернізації нормативно-правової бази, посилення інституційної спроможності громад і створення умов для активної та інклюзивної участі населення у вирішенні питань місцевого значення.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
3. Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Київ: Центр політико-правових реформ, 2021. С. 45-78.
4. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2020. С. 112-145.
5. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2019. С. 67-89.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Гелевера О.Р.

ПРИНЦИПОВІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛІ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Ринок криптовалют у світі демонструє швидкий розвиток і високу волатильність [1], що зумовлює необхідність його наукового аналізу. Україна є однією з країн із високим рівнем адаптації цифрових активів серед населення [2], що робить дослідження структури та динаміки криптовалютного ринку особливо актуальним. У цьому контексті важливо створити модель життєвого циклу ринку криптовалют, яка відображатиме закономірності його розвитку в умовах української економіки.

Модель життєвого циклу ринку у загальному випадку дозволяє ідентифікувати ключові фази розвитку ринку, оцінювати ризики та прогнозувати подальшу динаміку. Враховуючи, що криптовалютний ринок характеризується різними ціновими коливаннями, поведінковими ефектами та впливом глобальних фінансових процесів [3], його моделювання має базуватися на комплексному та системному підході.

Світові дослідження свідчать, що ринок криптовалют має виражену циклічну структуру, яка включає стадії акумуляції, зростання, розподілу та спаду, після чого цикл повторюється [4]. Наголошено, що ці фази обумовлені змінами настроїв інвесторів, обсягів торгів, макроекономічних умов та інновацій у сфері блокчейн-технологій [5].

Модель життєвого циклу доцільно формувати на основі принципів емпіричності та використання реальних даних, циклічності і фазовості, комплексності підходу, адаптивності до українських реалій та прогностичної спрямованості.

Розроблення моделі має спиратися на аналіз історичних даних про ціни, торги, волатильність та динаміку попиту, оскільки саме ці показники відображають фактичну поведінку ринку на різних його етапах [6].

Ринок криптовалют, подібно до інших фінансових ринків, проходить через низку послідовних фаз. Їхнє визначення потребує встановлення чітких критеріїв, таких як стабілізація цін на мінімальних рівнях (фаза акумуляції) або різке збільшення попиту (фаза зростання) [4].

Український ринок формують численні фактори: технологічні, поведінкові, правові та макроекономічні. Їх комплексний вплив прямо корелює з тим, наскільки швидко ринок переходить від однієї фази циклу до іншої [5]. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на поглиблений аналіз зазначених факторів та оцінювання їхнього впливу на фазову динаміку ринку.

Поступове впровадження законодавства у сфері цифрових активів та нестабільність макроекономічного середовища є чинниками, що впливають на формування окремих фаз циклу в Україні. Тому модель повинна враховувати постійні зміни регуляторної бази та економічних умов.

Україна має низку особливих характеристик криптовалютного ринку, а саме значну частку фізичних осіб серед інвесторів, активне використання цифрових активів у бізнесі, відсутність повноцінного регулювання до реалізації Закону «Про віртуальні активи» [7] вплив війни та економічної нестабільності та високий рівень цифрової грамотності населення [8].

Ці характеристики можуть як прискорювати, так і сповільнювати ринкові цикли, тому вони обов'язково мають входити до моделі життєвого циклу ринку криптовалют в Україні.

Розроблення моделі життєвого циклу ринку криптовалют є важливим кроком для України, оскільки така модель до має дозволяти визначати закономірності функціонування ринку, прогнозувати його розвиток та формувати дієву регуляторну політику. Така політика має ґрунтуватися на принципах емпіричності, комплексності, адаптивності та прогностичної спрямованості, а також враховувати унікальні умови функціонування української економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лазнева І., Максименко І. Аналіз світового ринку цифрових валют: тенденції, ризики та перспективи розвитку. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2025. Випуск № 54. С. 183-190.
2. Глобальний індекс прийняття криптоактивів 2025: Україна стала 8-ю у світі за рівнем прийняття криптовалют. blog.easypay.ua. URL: https://blog.easypay.ua/globalnyj-indeks-prjinyattva-kryptoaktyviv-2025-ukrayina-stala-8-yu-u-sviti-za-rivnem-prjinyattva-kryptovalyut/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.12.2025).
3. Макарчук, І., Грановська, І., Макарчук, І. (2023). Cryptocurrencies from a behavioural finance perspective. University Economic Bulletin. Vol. 18. No. 4. 2023.
4. Цикл ринку криптовалют: практичний посібник для трейдерів. WhiteBIT Blog. URL: <https://blog.whitebit.com/uk/what-is-crypto-cycle/> (дата звернення: 26.11.2025).
5. Financial Markets Effect on Cryptocurrency Volatility: Pre- and Post-Future Exchanges Collapse Period in USA and Japan. MDPI. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7072/13/1/24> (дата звернення: 26.11.2025).
6. Що таке теорія циклу криптовалютного ринку. Gate. URL: <https://www.gate.com/uk/learn/articles/what-is-the-crypto-market-cycle-theory/5745> (дата звернення: 26.11.2025).
7. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 29. Ст. 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
8. Ukrainians' attitude to cryptocurrency. Gradus. URL: https://gradus.app/en/open-reports/stavlennia-ukrayintsiv-do-kriptovaliuti/?utm_source=chatgpt.com

Качмар Г.Я.,

студ. гр. УА-41,

Національний університет «Львівська політехніка»,

Науковий керівник – Зеленко В.А., к.е.н., доц.,

доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту

Інституту адміністрування, державного управління та

професійного розвитку

Національного університету «Львівська політехніка»

НОВІТНІ ПРИКЛАДИ ЕЛЕКТРОННОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Згідно із Законом України «Про Національну програму інформатизації» електронне урядування - форма організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1].

Завдання цифрової трансформації в Україні, як і у всьому світі, пов'язане з об'єктивним процесом переходу людства на новий етап свого розвитку. З розповсюдженням цифрових технологій відбувається перехід інформаційного суспільства на новий рівень, який відповідно можна назвати цифровим [2].

Війна спричинила значне навантаження на систему управління, загострила потребу в оперативній інформації, швидкому прийнятті рішень та ефективній взаємодії на всіх рівнях – від центральної влади до місцевих громад.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну обласні державні адміністрації значно активізували впровадження цифрових рішень, зокрема в напрямках оперативного управління, гуманітарної допомоги, координації з громадськими ініціативами та волонтерами.

Одним із успішних прикладів впровадження цифрових комунікацій та сервісів для підтримки малого і середнього бізнесу в Україні є платформа "Дія.Бізнес", яка є частиною ширшої екосистеми "Дія". Цей проєкт реалізується Міністерством цифрової трансформації України спільно з регіональними державними адміністраціями та партнерами [3].

Портал Дія.Бізнес працює у форматі one stop shop, на ньому можна знайти всю необхідну інформацію для заснування та розвитку власної справи. Він створений для того, щоб підприємці знайшли необхідну інформацію для відкриття та розвитку бізнесу на одному ресурсі. Платформа корисна всім українцям, що лише планують розпочати

власну справу, а також підприємцям, які вже розвивають бізнес та прагнуть масштабуватися.

Мережа центрів підтримки підприємців Дія.Бізнес – це простори, у яких українці можуть отримати безоплатні консультації, відвідати освітні події для підприємців, орендувати зали для івентів, протестувати свій продукт на спеціальній рор-уп локації. Центри підтримки підприємців Дія.Бізнес діють у 14 містах України та один центр у Варшаві (Польща) [4].

У процесі цифрової трансформації державного управління в Україні дедалі важливішу роль відіграють платформи, що забезпечують збір, обробку, візуалізацію та відкритий доступ до аналітичної інформації. Яскравим прикладом такого рішення на регіональному рівні є Аналітичний портал Львівщини, створений у співпраці Львівської обласної військової (державної) адміністрації та міжнародних партнерів, зокрема Проєкту USAID "ГОВЕРЛА" [4].

Це багатофункціональна цифрова платформа, яка об'єднує всі ключові дані про стан розвитку територіальних громад області. Портал створений для того, щоб:

- забезпечити прозору комунікацію між владою та громадянами;
- надати громадам інструменти для самоаналізу та прийняття рішень;
- полегшити взаємодію державної влади з донорами, інвесторами, громадськими організаціями;
- сприяти впровадженню data-driven управління на місцевому та регіональному рівнях [5].

Слід відзначити, що за підсумками 2024 року Україна посіла п'яте місце рейтингу Online service Index, що у межах міжнародного дослідження E-Government Development Index, яке проводиться ООН та оцінює 193 країни світу (рис. 1).

Рис. 1. Рейтинг країн за рівнем розвитку цифрових держпослуг за 2024 рік

Подальше масштабування цифрових ініціатив і розвиток GovTech сприятимуть не лише оптимізації роботи органів влади, але й зміцненню довіри між державою і громадянами, стимулюванню економічного зростання та підвищенню якості життя. Цифрова трансформація в державному управлінні – це запорука успішного майбутнього України як демократичної та сучасної європейської держави. Водночас важливо забезпечити доступність і зручність цифрових сервісів для всіх верств населення, враховуючи різний рівень цифрової грамотності

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
2. Піскоха Н.І. «Цифрове врядування в органах місцевого самоврядування». URL: <https://surl.lu/zoopif>
3. Офіційний веб-сайт «Дія.Бізнес». URL: <https://business.diia.gov.ua/>
4. Міністерство цифрової трансформації України «Дія.Бізнес». URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/business/business>
5. «Аналітичний портал Львівщини». URL: <https://apl.loda.gov.ua/portal/apps/sites/#/site>

Кошман Ангеліна Юріївна,
*здобувачка фахової передвищої освіти Відокремленого структурного
підрозділу «Роменський фаховий коледж КНЕУ ім. В. Гетьмана»
Науковий керівник – Соколовська Світлана Юріївна,
старший викладач, голова циклової комісії економічних дисциплін*

ІНСТРУМЕНТИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Інвестиційна привабливість підприємств є ключовим чинником економічного розвитку будь-якої країни. В умовах післявоєнного відновлення України питання залучення капіталу та стимулювання інвестицій стає надзвичайно актуальним, оскільки від цього залежить швидкість відновлення промислового потенціалу, модернізації інфраструктури та інтеграції національної економіки у світові ринки. Економічна стабільність, прозоре управління підприємствами та державна підтримка інвестиційних ініціатив визначають рівень зацікавленості як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів.

Інвестиційна привабливість підприємства – це комплекс двох систем чинників: внутрішніх, до яких відносяться технічний, організаційний, ресурсно-сировинний, комерційний, трудовий, фінансово-аналітичний, чинник конкурентоспроможності, інноваційний, виробничий, споживчий; та зовнішніх чинників: екологічних, географічних, правових, грошово-кредитних, політичних [1]. До ключових показників належать фінансова стабільність, рентабельність виробництва, конкурентоспроможність продукції, інноваційний потенціал та прозорість корпоративного управління. Після 2022 року, незважаючи на масштабні руйнування інфраструктури, економіка України демонструє ознаки відновлення, а рівень прямих іноземних інвестицій у 2023 році досяг 4,25 млрд доларів США [2]. Це свідчить про відновлення довіри інвесторів та можливості для економічного зростання.

Оцінка інвестиційної привабливості включає аналіз фінансових показників підприємства, структури капіталу, якості управління, рівня технологічного розвитку та перспектив розвитку ринку. Цей комплексний підхід дозволяє визначити, наскільки підприємство готове залучати інвестиції та забезпечувати стабільну доходність для вкладників.

Підвищення інвестиційної привабливості потребує застосування комплексного набору економічних, фінансових та правових інструментів. В першу чергу, це державна підтримка, яка полягає у запровадженні законодавчих актів, що створюють сприятливі умови для інвесторів. Закони України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» [3], «Про інвестиційну діяльність» [4] та «Про режим іноземного інвестування» [5] забезпечують юридичний захист капіталу, податкові пільги та гарантії повернення інвестицій.

Другим важливим інструментом є фінансово-економічні механізми стимулювання підприємництва. До них належать субсидії та гранти для інноваційних проєктів, кредитування на пільгових умовах, державні гарантії по кредитах та податкові пільги для компаній, які реалізують капіталовкладення. Вони дозволяють підприємствам зменшити витрати на впровадження нових технологій і підвищити ефективність виробництва.

Ще одним дієвим механізмом є створення індустріальних і технологічних парків, що забезпечують підприємствам доступ до сучасної інфраструктури, виробничих площ, логістики та підтримки інноваційних процесів. Ці зони стають привабливими для інвесторів, оскільки зменшують ризики та витрати при відкритті виробництва.

Значну роль відіграє також цифровізація та автоматизація бізнес-процесів. Впровадження сучасних технологій підвищує продуктивність, дозволяє оптимізувати витрати, робить бізнес більш прозорим та підвищує довіру інвесторів. Це особливо важливо для підприємств, які прагнуть інтегруватися у міжнародні ринки та залучати іноземні інвестиції.

У післявоєнний період підвищення інвестиційної привабливості підприємств має здійснюватися за декількома взаємопов'язаними напрямками. Перший напрям полягає у забезпеченні фінансової стабільності підприємств шляхом оптимізації витрат, ефективного управління капіталом і підвищення рентабельності виробництва. Це створює базу для залучення нових інвестицій і стабілізує внутрішній ринок капіталу.

Другий напрям спрямований на модернізацію виробничих процесів та інноваційний розвиток. Впровадження новітніх технологій дозволяє знижувати собівартість продукції, підвищувати її якість та підвищувати конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Третій напрям стосується активного залучення іноземних інвестицій та міжнародних партнерств, що сприяє не тільки фінансуванню розвитку підприємств, а й їх інтеграції у глобальні ланцюги постачання.

Четвертий напрям полягає у розвитку людського капіталу, підвищенні кваліфікації працівників та формуванні професійних команд управління, здатних ефективно реалізовувати інвестиційні проєкти.

П'ятий напрям передбачає підвищення прозорості та якості корпоративного управління, що включає відкритість фінансової звітності, чітку стратегію розвитку та ефективну систему внутрішнього контролю. Підприємства, які дотримуються цих принципів, стають більш привабливими для інвесторів і здатні залучати більший обсяг капіталу.

Післявоєнне відновлення економіки України неможливе без активного залучення інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості підприємств. Використання державних стимулів, фінансових механізмів, інноваційних рішень, цифровізації та активне залучення іноземних інвестицій створює передумови для стабільного економічного зростання. Комплексний підхід до підвищення інвестиційної привабливості дозволяє модернізувати виробництво, оптимізувати управління та інтегрувати українські підприємства у світові ринки, що є основою економічного відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бурдонос Л.І., Виноградня В. М. Управління залученням інвестицій у підприємства. Сучасна економіка. 2021. № 30, с. 47-51. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/30-2021/burdonos.pdf>
2. Лістунова А. У 2023 році в Україну надійшло \$4,25 млрд прямих іноземних інвестицій – Finance.ua. *Новини фінансів України та світу - Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-2023-roci-v-ukrainu-nadiyshlo-4-25-mlrd-pryamyh-inozemnyh-investytsiy>
3. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями: Закон України від 17.12.2020. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20>
4. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
5. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996. № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>

Молчанова Інна Олександрівна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність*

ОП «Торговельне підприємництво»

Науковий керівник: Пучкова Світлана Ігорівна

к. е. н., доцент кафедри підприємництва і торгівлі

Національний університет «Одеська політехніка»

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАННЯ У ТОРГОВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

Сфера роздрібної торгівлі в Україні перебуває під суттєвим тиском через низку зовнішніх викликів, що порушують звичні логістичні моделі. Ситуація вимагає переосмислення функціонування ланцюгів постачання та пошуку шляхів до збереження ефективності в умовах нестабільності. Зміна джерел постачання, порушення транспортних маршрутів, нерівномірний попит і потреба у швидкому реагуванні змушують торговельні мережі адаптувати свої логістичні стратегії, впроваджуючи нові підходи до управління ланцюгами постачання.

Концепція управління ланцюгом постачання (Supply Chain Management, далі – SCM) є однією з теорій, що останніми десятиліттями швидко розвиваються. Управління ланцюгами постачання можна розглядати як систему стратегічного управління, процес поглиблення інтеграції, системний підхід в управлінні та комплексний процес планування, створення та контролю над матеріальними та інформаційними потоками для задоволення потреб споживачів та підвищення ефективності функціонування ланцюга постачання [1].

Серед найактуальніших підходів до управління ланцюгами постачання можна виокремити такі:

- бережливий;
- гнучкий;
- цифровий;
- зелений.

Кожен із них виконує окрему функцію у забезпеченні ефективності логістичної системи й може реалізовуватись як окремо, так і в поєднанні з іншими.

Lean Supply Chain (бережливий чи ощадливий ланцюг постачання) – це традиційний ланцюг, який зосереджується на виробництві великого обсягу за низькою ціною [2]. Основна мета полягає у створенні оптимізованого та економічно ефективного ланцюга поставок [3].

Бережливий підхід до управління ланцюгом поставок зосереджується на усуненні будь-яких втрат, що не створюють доданої вартості. Надлишкові запаси, дублювання

операцій, зайві переміщення товарів, непродуктивне використання простору та часу – все це є об'єктом оптимізації. Такий підхід передбачає спрощення логістичних процесів, зменшення обсягів незатребуваних товарів та усунення неефективних управлінських рішень.

Традиційними інструментами Lean SCM є 5S, Kanban, Kaizen, які орієнтовані на створення максимальної цінності для клієнта з мінімальними витратами ресурсів.

У сучасних умовах отримала розвиток концепція Lean 4.0, що поєднує класичні принципи ощадливості з цифровими технологіями Індустрії 4.0, такими як Big Data, IoT, штучний інтелект, хмарні обчислення. Використання технології Big Data (аналіз величезних масивів даних) дозволяє точно прогнозувати попит, уникаючи надлишкових запасів. Internet of Things (IoT) через датчики на складах та транспорті дозволяють відстежувати рух товару в реальному часі, усуваючи затримки (очікування).

В цілому підхід Lean 4.0 не просто автоматизує процеси, а спочатку робить їх бережливими, а вже потім – цифровими. Використання цього підходу дає змогу підвищити стійкість логістичних мереж, зменшити витрати й підготувати підприємства до швидких змін зовнішнього середовища.

Agile Supply Chain (гнучкий ланцюг постачання) – зосереджується на гнучкості та сприйнятливості. Він швидко реагує на зміни попиту, уподобань клієнтів і галузі [2]. Він часто включає такі практики, як швидке серійне виробництво, швидке поповнення запасів та гнучкі контракти з постачальниками [3].

Гнучкий підхід до управління ланцюгом поставок спрямований на здатність оперативного реагувати на коливання попиту, зміну умов ринку чи перебої в постачанні. В умовах невизначеності він дозволяє швидко змінювати маршрут, номенклатуру товарів, порядок постачання, обсяги замовлень. Ключовим є забезпечення адаптивності кожної ланки ланцюга постачання, що дозволяє не лише зменшити ризик дефіциту, а й уникнути накопичення надлишкових запасів. Підхід також враховує потребу у зменшенні часу реагування на зовнішні події, наближаючи логістику до моделі оперативного управління.

Порівняльна характеристика Lean Supply Chain та Agile Supply Chain наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика Lean Supply Chain та Agile Supply Chain

Lean Supply Chain (бережливий чи ощадливий ланцюг постачання)	Agile Supply Chain (гнучкий ланцюг постачання)
1. Тип продукту	
Функціональний, довготривалий	Залежний від трендів, варіативний
2. Запит на продукт	
Передбачуваний, послідовний	Орієнтований на ринок, змінний
3. Життєвий цикл продукту	
Довгий	Короткий
4. Драйвери попиту	
Низька ціна	Популярний асортимент

Джерело: сформовано на основі [2]

Цифровий підхід до управління ланцюгами поставок (Digital Supply Chain, DSC) – це інтеграція передових технологій у кожен етап руху продукту, від постачальника сировини до кінцевого споживача.

Даний підхід орієнтується на застосування сучасних інформаційних технологій, які покращують прогнозування, облік, планування та контроль. До основних інструментів належать автоматизовані системи управління запасами, аналітичні платформи, системи моніторингу транспорту, хмарні рішення для інтеграції всіх етапів постачання. Цифровізація дозволяє зменшити рівень помилок, підвищити точність і швидкість управлінських рішень, забезпечити прозорість та контроль на всіх етапах логістичного процесу.

На відміну від фізичного ланцюга поставок, цифровий ланцюг поставок забезпечує видимість у режимі реального часу, автоматизацію та співпрацю. Це дозволяє проактивно прийняття рішення, що дозволяє компанії коригувати виробництво, знаходити постачальників або перенаправляти вантажі, щоб мінімізувати затримки [4].

Важливою відмінністю цифрового ланцюга поставки також є те, що він охоплює весь «digital journey» – від збору даних до електронних підписів і завантаження документів, тобто являє собою повністю оцифрований робочий процес. Це означає точну копію фізичного ланцюга поставок у цифровому вигляді (цифровий двійник), який повинен мати достатньо можливостей, щоб показати всі складності ланцюга поставок, включаючи поведінку постачальників, потужності обладнання, товари-замінники та альтернативи доставки, інформацію про витрати та фінансові ресурси, розташування та потужність логістичних посередників тощо [5].

Одним з лідерів цифрової трансформації в українському ритейлі є Fozzy Group. Компанія впроваджує рішення на базі ІІІ, наприклад, систему прогнозування попиту Invent.ai, а також технології комп'ютерного зору «Kissa AI» у своїх кафе та хмарні рішення SAP Business Technology Platform (BTP) для управління персоналом і логістикою [6].

Зелений підхід до управління ланцюгом поставок враховує екологічну складову логістичної діяльності. Основна мета полягає в мінімізації шкідливого впливу на довкілля шляхом раціонального використання енергоресурсів, зменшення кількості відходів, оптимізації транспортування й підтримки принципів сталого розвитку.

Такий підхід також відповідає потребам соціальної відповідальності бізнесу, формуючи позитивний імідж компанії та сприяючи відповідальному споживанню. Він може включати такі практики, як сталий розвиток закупівель та участь у циркулярній економіці [2].

Повністю розвинені зелені ланцюги поставок враховують стійкість кожного учасника на кожному кроці, від проектування до виробництва, транспортування, зберігання та використання до можливої утилізації або переробки. Таким чином, GSCs пропонують можливість підвищити ефективність, вартість та доступ до ринків шляхом покращення екологічних, соціальних та економічних показників компанії [7].

Показовим є досвід «METRO Україна», яка першою в ритейлі отримала сертифікат ISO 14001, перейшла на LED-освітлення (зниження енергоспоживання на 18%) та змінила технологію зберігання риби для економії води [8].

Таким чином застосування зазначених підходів дозволяє адаптувати ланцюги постачання до нових реалій, підвищити їх стійкість, ефективність та здатність до швидкого відновлення в умовах невизначеності. Поєднання гнучкості, цифровізації, та екологічної відповідальності дає змогу торговельним мережам ефективно функціонувати навіть за складних обставин, забезпечуючи стабільність ланцюгів постачання і задоволення потреб споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мариненко М., Кутко Т. Сутність і становлення концепції «управління ланцюгом постачання». *Галицький економічний вісник*. 2024. № 3 (88). С. 113-121. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_mtu2024.03
2. Lean чи Agile Supply Chain? Яку стратегію варто обрати? URL: <https://k-house.in.ua/lean-supply-chain-or-agile-supply-chaine/>
3. What is supply chain management? URL: <https://www.ibm.com/think/topics/supply-chain-management>
4. Що таке цифровий ланцюг поставок? Визначення, переваги та впровадження. URL: <https://ecommercefastlane.com/uk/what-is-a-digital-supply-chain-definition-advantages-and-implementation/>.
5. Лісіца В.В., Михайленко О.М., Ротенберг О.В. Цифрові ланцюги поставок: технології, тенденції та напрями розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Випуск 81. С. 99-106. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.81-17>.
6. Прес-реліз від SAP Ukraine, 2024. Fozzy Group удосконалює роботу з допомогою хмарних технологій SAP. URL: <https://news.sap.com/ukraine/2024/02/fozzy-group>.
7. Зелені ланцюги поставок. URL: <https://lnk.ua/aV7B7B2e1>
8. Forbes Ukraine. «METRO Україна» запускає комунікаційну платформу для сталого розвитку HoReCa-бізнесу. DOI: <https://forbes.ua/company/metro-ukraine-zapuskae-komunikatsiynu-platformu-dlya-stalogo-rozvitku-horeca-biznesu-28102025-33488>.

МЕДИЧНІ НАУКИ

Лопаткіна Оксана Павлівна,

доктор філософії (Ph. D.),

ст.викладач кафедри анатомії людини

Мазченко Оксана Олексіївна,

к.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології № 2

Лопаткін Владислав Вікторович,

студент IV курсу медичного факультету № 2

(спеціальність – «педіатрія»)

СИМУЛЯЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ В АКУШЕРСТВІ І ГІНЕКОЛОГІЇ

Сучасна модель медичної освіти вимагає переходу від теоретичного засвоєння матеріалу до формування реальних професійних навичок, де ключовим етапом підготовки студентів вищих медичних закладів є опанування складних клінічних сценаріїв у безпечному середовищі. Використання симуляційних методів – від неживих тренажерів до інноваційних систем віртуальної реальності та біологічних моделей дозволяє майбутнім лікарям відпрацювати алгоритми надання медичної допомоги акушерсько-гінекологічного профілю без ризику для пацієнтів. Такий підхід не лише суттєво підвищує рівень практичних навичок та клінічного мислення студентів, а й забезпечує досягнення результатів навчання, що відповідають світовим стандартам якості та безпеки в медичній практиці [6].

Головна перевага симуляційного навчання полягає у можливості моделювання сценаріїв, які рідко зустрічаються в повсякденній практиці, але потребують миттєвої реакції. В умовах обмеження робочих годин та зменшення доступу до маніпуляцій на живих пацієнтах, саме симуляційні методи стають гарантом того, що студент опанує повний спектр навичок у контрольованому та безпечному навчальному процесі [2].

Клінічне моделювання дозволяє студентам опанувати широкий спектр критичних станів в акушерстві, зокрема алгоритми дій при фізіологічних та інструментальних пологах, післяпологових кровотечах, а також при таких невідкладних станах, як ДВЗ-синдром та емболія навколоплідними водами. Окремим напрямом є використання лапароскопічних та роботизованих симуляторів, які забезпечують безпечне відпрацювання техніки оперативних втручань від забезпечення доступу до черевної порожнини та виконання сальпінг- і гістеректомії [1].

Впровадження симуляційних технологій відображає перехід від традиційної моделі

«викладач-студент» до стандартизованого об'єктивного навчання. Спектр застосування цих методів в акушерстві та гінекології надзвичайно широкий: від базових гінекологічних оглядів у дитячій та підлітковій практиці до відпрацювання алгоритмів при невідкладних акушерських станах. Особливу цінність має моделювання вузькоспеціалізованих процедур, таких як електрохірургічне лікування шийки матки, оперативна гістеро- та цистоскопія, а також складних реконструктивних та лапароскопічних втручань (сальпінгектомія, різні види гістеректомій, кольпосуспензія за Берчем). Такий підхід дозволяє студентам та молодим лікарям опанувати техніку виконання маніпуляцій ще до початку роботи в клініці [7].

Концепція симуляційних методів передбачає право студента на помилку, що є критично важливим для першого практичного досвіду в акушерстві. Роль викладача полягає у грамотному супроводі сценарію, де допущені помилки стають основою для глибокого аналізу. Такий досвід забезпечує значно вищий рівень запам'ятовування навичок порівняно з пасивним спостереженням. Якість навчання при цьому значною мірою залежить від викладача та його здатності трансформувати помилки студентів у стійкі професійні компетенції [5].

Для досягнення максимального результату симуляційні сценарії повинні бути чітко структурованими та відповідати рівню підготовки студентів. Роль викладача полягає не лише в управлінні процесом, а й у створенні атмосфери довіри, де кожен студент може проаналізувати свої дії через систему зворотного зв'язку. Використання моделювання як стартового етапу навчання допомагає студентам вищих медичних закладів швидше опанувати базові алгоритми та зняти психологічний бар'єр перед роботою з пацієнтами. Сьогодні симуляційне навчання є незамінним інструментом, що трансформує теоретичні знання у впевнені практичні дії [3].

Оцінка результатів симуляції базується на комплексному підході, що включає об'єктивний контроль – використання датчиків манекенів та віртуальних тренажерів для відпрацювання процедур: комунікативний аспект – залучення «стандартизованих пацієнтів», що є незамінним для розвитку навичок спілкування та професійної етики та суб'єктивний аналіз – самооцінка або оцінка викладачем. Доведено, що поєднання високотехнологічних манекенів із методикою стандартизованих пацієнтів створює максимально реалістичні умови. Це готує майбутніх лікарів до ефективних дій в умовах стресу, забезпечуючи плавний перехід від навчальної аудиторії до реальної клінічної практики [4].

Аналіз клінічної практики свідчить, що більшість несприятливих наслідків зумовлені людським фактором або відхиленням від медичних протоколів. Симуляційне навчання виступає дієвим інструментом мінімізації цих ризиків, надаючи студентам вищих медичних закладів можливість багаторазового повторення маніпуляцій до досягнення автоматизму. Стандартизована оцінка навичок у симульованих умовах є об'єктивним критерієм готовності майбутнього лікаря до роботи. Впровадження системи допуску до маніпуляцій із живими пацієнтами лише після успішного проходження симуляційного курсу дозволить оптимізувати результати лікування та гарантувати високий рівень безпеки пацієнтів.

Симуляційне навчання довело свою ефективність у підвищенні якості клінічної

освіти, дозволяючи студентам відпрацьовувати навички до автоматизму у безпечних умовах. Це не лише покращує результати лікування, а й мінімізує потенційні ризики для живих пацієнтів. Водночас організація такого навчання передбачає значні інвестиції в обладнання та персонал. Для оптимізації навчання студентів важливо обирати такі моделі симуляції, які поєднують високу освітню цінність із фінансовою доступністю програми, забезпечуючи при цьому належний технічний супровід та фаховий рівень викладачів-інструкторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. D'Angelo, A. L., & Kchir, H. (2019). Error management training in medical simulation. StatPearls [Интернет].
2. Durkin, E. T., McDonald, R., Munoz, A., & Mahvi, D. (2008). The impact of work hour restrictions on surgical resident education. *Journal of surgical education*, 65(1), 54-60.
3. Gardner, A. K., Abdelfattah, K., Wiersch, J., Ahmed, R. A., & Willis, R. E. (2015). Embracing errors in simulation-based training: the effect of error training on retention and transfer of central venous catheter skills. *Journal of surgical education*, 72(6), e158-e162.
4. Ignacio, J., Dolmans, D., Scherpbier, A., Rethans, J. J., Chan, S., & Liaw, S. Y. (2015). Comparison of standardized patients with high-fidelity simulators for managing stress and improving performance in clinical deterioration: A mixed methods study. *Nurse Education Today*, 35(12), 1161-1168.
5. Pettker, C. M. (2017, April). *Systematic approaches to adverse events in obstetrics, part I: event identification and classification*. In *Seminars in Perinatology* (Vol. 41, No. 3, pp. 151-155).
6. Rosen, K. R. (2008). The history of medical simulation. *Journal of critical care*, 23(2), 157-166.
7. Torres, A., Horodeńska, M., Witkowski, G., Bielecki, T., & Torres, K. (2019). High-fidelity hybrid simulation: a novel approach to teaching pediatric and adolescent gynecology. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 32(2), 110-116.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.6:376.352:004

Дуб Наталія Євстахіївна,
кандидат наук з державного управління,
доцент, декан факультету,
КЗВО ЛОР «Львівська медична академія імені Андрея Крупинського»
Львів, Україна
e-mail: oak_an@ukr.net

КЛЮЧОВІ ВИМОГИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСТОРОВОГО СКЛАДНИКА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Сучасна система вищої медичної освіти розвивається в умовах загальної гуманізації та глобальної цифровізації всіх її компонент. Становлення інформаційно-гуманістичної освітньої парадигми кардинально змінило освітнє життя студентів обмеженими можливостями здоров'я (в тому числі з порушеннями слуху) та інвалідністю [1]. Нині в освітніх закладах дотримується ідея створення умов рівних можливостей для всіх студентів [3, с. 91], що дозволяє їм повноцінно та повною мірою опанувати соціальний досвід, долучитися до системи суспільних відносин, отримати нові знання, стати активним учасником соціально-економічних відносин на ринку праці [2]. Водночас, питання розвитку інклюзивної освіти сьогодні вимагає трансформації освітньої системи у медичних закладах вищої освіти, розробки структури та наповнення інформаційно-просторового складника освітнього середовища (адаптованого під потреби студентів з порушеннями слуху), комплексної оптимізації дидактичної структури інклюзивного середовища навчання, впровадження інноваційних технологій навчання, побудови єдиного освітнього середовища, що ґрунтується на можливостях цифрових технологій та платформних рішень.

Нашу дослідницьку увагу привертає проблема формування професійної компетентності у студентів з порушеннями слуху, що мають особливі освітні потреби. Оскільки загадані вади пов'язані зі своєрідними характерними якостями, особливими акцентами, які мають бути враховані у процесі професійної підготовки в медичних закладах вищої освіти. Поза як, інклюзивна освіта для студентів з особливими освітніми потребами передбачає пошук прогресивних інноваційних технологій та методів навчання, насамперед, розробку та застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожному студентові рівноправно брати участь в освітньому, а згодом і громадському житті.

Професійна підготовка студентів з порушеннями слуху вимагає спеціального наповнення інформаційно-просторового складника інклюзивного освітнього середовища. У дискурсу новітньої науково-педагогічної літератури трактування поняття «інклюзивне освітнє середовище закладу вищої освіти» відображено у різних інтерпретаціях та пов'язане із смисловими структурними елементами даного феномену. У загальному розумінні термін «освітнє середовище» охоплює багаторівневу систему умов, що забезпечують оптимальні параметри освітньої діяльності в цільовому, змістовному, процесуальному, результативному, ресурсних аспектах та реалізуються як ефективний інструмент формування широкого спектру соціально-особистісних й професійних компетентностей студента. Класичний структурний зміст освітнього середовища відбивається у трьох основних компонентах: просторово-семантичний, змістовно-методичний, комунікаційно-організаційний. Проте інклюзивне освітнє середовище, перш за все, забезпечується спеціальними інформаційними та просторовими характеристиками.

Такий висновок апелює до думки, що інклюзивне освітнє середовище медичного закладу вищої освіти функціонує як системно-організована сукупність адаптованих до особливих освітніх потреб студентів інформаційних ресурсів, організаційно-методичних засобів, технічних та програмних засобів для реалізації освітньої діяльності. Тобто воно є середовищем оперативного доступу до інформації та здійснення освітніх комунікацій, актуальних для реалізації цілей та завдань професійної освіти осіб, які мають особливі освітні потреби.

Важливим фактором реалізації інформаційно-просторового компонента що інклюзивного освітнього середовища медичного закладу вищої освіти є:

- забезпечення доступу студентів з порушеннями слуху до приміщень освітньої організації та створення адекватного архітектурного середовища, яке полягає в організації інформаційного простору;
- реалізації відповідної акустичної підготовки кабінетів, лекційних залів та інших приміщень, створення спеціальних кабінетів для відпочинку або релаксації та корекційно-розвивальних занять;
- створення в закладі освіти доступного для студентів з порушеннями слуху простору отримання інформації про освітній процес та професійних знань, вмінь і навичок, який дозволить сприймати максимальну кількість відомостей через візуалізовані джерела (*зручно розташовані та доступні стенди з розпорядком та режимом функціонування підрозділів закладу освіти, розкладом занять, запланованих заходів тощо; табло з «біжущим рядком» або монітори на поверххах*, де відображається актуальна на сьогоднішній день інформація про організацію освітнього процесу; *світлова індикація початку та закінчення заняття та приміщеннях загального користування* (зали, рекреації, їдальня, бібліотека тощо), яка дозволяє студентам орієнтуватися у навчальному просторі та самостійно організовувати свій робочий час тощо).

В межах дослідження вважатимемо, що поняття інформаційно-просторового складника інклюзивного освітнього середовища медичних закладів вищої освіти

охоплює інформаційні освітні продукти та технології їх презентації, просторові адаптивні архітектурні та технічні засоби, що забезпечують формування у суб'єктів освітнього процесу – студентів з порушеннями слуху – формування професійної компетентності. Проектування цього складника інклюзивного освітнього середовища передбачає комплекс процедур щодо визначення змісту, структури освітнього контенту та засобів подання навчальних матеріалів у середовищі, доступному для всіх студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бугайчук А. Інклюзивна освіта в Україні: крок за кроком. *Директор школи. Шкільний світ*. 2019. Вип. 3. С. 4–13.
2. Калашник Н. М. Організаційне забезпечення інклюзивної освіти у ЗВО. *Вища освіта України*, 2021. № 1(78). С. 112–116.
3. Мартинюк С. В. Педагогічна підтримка студентів з особливими освітніми потребами у вищій школі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*, 2021. № 2(105). С. 90–94.

Оксана ЖИГАЙЛО, Віталія ВИСЯТИЦЬКА

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ НУМІКОН У ФОРМУВАННІ БАЗОВИХ МАТЕМАТИЧНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Формування математичних умінь у дітей – важлива складова освітнього процесу. Проте для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) цей процес може бути значно складнішим через труднощі у сприйнятті абстрактних понять, мовному вираженні чи пам'яті. Тому сучасна педагогіка спрямовується на впровадження інноваційних, мультисенсорних підходів, які забезпечують доступне, наочне та інтерактивне вивчення математики.

Однією з таких є методика Numicon (Нумікон) – мультисенсорний підхід до математики, який залучає до навчання зір, слух, дотик – і тим самим робить математичні поняття доступними дітям з різними порушеннями розвитку [4].

Метою цієї статті є аналіз сутності методики Нумікон та обґрунтування її ефективності у формуванні базових математичних навичок у дітей з ООП, а також висвітлення практичних аспектів її застосування у навчальному процесі.

Методика Numicon – це інноваційний підхід до навчання математики, який базується на використанні спеціальних наочних матеріалів у вигляді різнокольорових форм з отворами [2]. Ці форми візуально й тактильно відображають числа, їх величину та кількісні відношення, що сприяє глибшому розумінню математичних понять .

Основна ідея Нумікону – замінити абстрактні символи (цифри) на конкретні об'єкти, що можна побачити, потримати в руках і порівнювати. Це робить навчальний процес більш доступним для дітей, яким важко сприймати абстрактні позначення [3].

Методика працює на основі мультисенсорного навчання:

- Візуальне сприйняття – дитина бачить форму, її розмір, колір;
- Тактильне відчуття – взаємодіє з формою руками;
- Усне мовлення – проговорює назви та математичні операції;
- Практична діяльність – складає, порівнює, будує.

Цей підхід особливо ефективний для дітей з ООП, оскільки він враховує індивідуальні стилі навчання та стимулює кілька сенсорних каналів одночасно, що полегшує розуміння абстрактних понять.

При роботі з дітьми з особливими освітніми потребами важливо починати з сенсорного знайомства з формами Нумікону: вивчення назви та кольору кожної форми, порівняння за кількістю отворів та розміром, сортування та впорядкування, ігор, що включають групування, додавання, віднімання.

Такий підхід дозволяє формувати базові математичні уявлення (число, кількість, порівняння, послідовність) у цікавій і доступній формі, що зменшує математичну тривожність і підвищує мотивацію до навчання.

Дослідження свідчать, що мультисенсорна методика Нумікон сприяє кращому засвоєнню математичних понять дітьми з ментальними та навчальними труднощами, зокрема це підтверджено у дослідженні з учнями з помірними розумовими порушеннями.

Використання Нумікону допомагає розвивати: математичне мислення, здатність оперувати кількісними відношеннями, уважність, мовленнєву компетентність, моторику [1].

У процесі занять Нумікон застосовується в ігрових вправах, сюжетних і конструктивних іграх, спрямованих на формування уявлень про числа, додавання та віднімання, рахунок у межах 10, встановлення порядку чисел.

Методика Нумікон є дієвим інструментом для формування базових математичних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Її переваги полягають у мультисенсорному підході, наочності, адаптивності до індивідуальних потреб дітей та можливості зробити навчання цікавим і доступним. Застосування Нумікону сприяє підвищенню мотивації, розвитку математичного мислення та зменшенню бар'єрів у сприйнятті абстрактних понять, що особливо важливо для дітей з ООП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. **Методика Нумікон – універсальний спосіб навчити математики кожну дитину** [Електронний ресурс] // Освітній портал «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/post/metodika-numikon-universalniy-sposib-navchiti-matematiki-kozhnu-ditinu>
2. **Сучасні методики навчання дітей з особливими освітніми потребами** [Електронний ресурс] // Територіальний інклюзивно-ресурсний центр. URL: <https://tirc.do.zt.ua/suchasni-metodyky-navchannya-ditej-z-ooop/>
3. **Застосування методики Нумікон у роботі з дітьми, які мають труднощі у засвоєнні математики** [Електронний ресурс] // Вільховецька територіальна громада. URL: <https://vilhovecka-gromada.gov.ua/news/1581496205/>
4. **Нумікон як набір навчальних матеріалів і методика навчання математики** [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Ужгородського національного університету. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/55360>
5. Krauce A., *The use of the multisensory method Numicon in learning basic mathematical skills by students with moderate mental disabilities*. Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems, Journal. journals.rta.lv

Монда Мар'яна Іванівна

студентка

Сікорська Леся Борисівна

доцент кафедри спеціальної освіти, кандидат психологічних наук

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Статтю присвячено аналізу можливостей використання цифрових засобів у процесі розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Розглянуто сучасні наукові підходи до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у корекційно-розвиткову діяльність, охарактеризовано основні групи цифрових ресурсів та визначено їхній вплив на формування фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної сторін мовлення та зв'язного мовлення. Обґрунтовано педагогічні умови ефективного застосування цифрових засобів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та окреслено перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: *цифрові засоби, інформаційно-комунікаційні технології, мовленнєвий розвиток, особливі освітні потреби, інклюзивна освіта, корекційно-розвиткова діяльність.*

Вступ. Сучасна система освіти перебуває в умовах активної цифрової трансформації, що зумовлює переосмислення традиційних підходів до навчання та розвитку дітей. Особливої актуальності ці процеси набувають у сфері інклюзивної освіти, де виникає потреба у створенні доступного, гнучкого та ефективного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Однією з ключових умов успішної соціалізації та навчальної діяльності дитини є сформованість мовлення, яке виступає провідним засобом комунікації та пізнання навколишнього світу.

У дітей з особливими освітніми потребами мовленнєвий розвиток часто має специфічні особливості, що проявляються у порушеннях звуковимови, недостатньому розвитку фонематичного сприймання, обмеженості словникового запасу, труднощах у засвоєнні граматичних конструкцій та побудові зв'язних висловлювань. У зв'язку з цим постає необхідність пошуку інноваційних засобів і методів корекційно-розвиткової роботи, які б відповідали індивідуальним можливостям дитини та сприяли підвищенню її мотивації до мовленнєвої діяльності.

Теоретичні засади мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» охоплює осіб, які потребують додаткової освітньої підтримки внаслідок наявності порушень психофізичного розвитку, мовленнєвих, інтелектуальних, сенсорних або комплексних порушень. Мовлення таких дітей формується в умовах ускладненого психічного розвитку, що впливає на темпи та якість засвоєння мовних одиниць.

Наукові дослідження у галузі спеціальної педагогіки та логопедії свідчать, що мовленнєві порушення негативно позначаються не лише на комунікативній сфері дитини, а й на її пізнавальній діяльності, емоційно-вольовій сфері та соціальній адаптації. Саме тому корекційно-розвиткова робота з розвитку мовлення має здійснюватися системно, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей з ООП.

Класифікація цифрових засобів у корекційно-розвитковій роботі. Цифрові засоби, що використовуються у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, можна умовно поділити на декілька груп. До першої групи належать навчальні та корекційні комп'ютерні програми, спрямовані на розвиток звуковимови, фонематичного слуху та лексико-граматичних навичок.

Другу групу становлять мультимедійні засоби, зокрема відеоматеріали, анімації, інтерактивні презентації, які забезпечують візуальну підтримку мовленнєвого матеріалу та сприяють кращому його засвоєнню. Третю групу складають мобільні додатки та онлайн-платформи, що дозволяють організовувати індивідуалізовану та диференційовану роботу з дітьми з ООП.

Практичні аспекти використання цифрових засобів у розвитку мовлення. У практиці логопедичної та спеціальної освіти цифрові засоби застосовуються на різних етапах корекційно-розвиткової роботи. На етапі діагностики вони можуть використовуватися для оцінювання рівня сформованості мовленнєвих навичок, а на етапі корекції – для автоматизації звуків, розвитку артикуляційної моторики та формування мовленнєвого дихання.

Використання ігрових цифрових завдань сприяє підвищенню інтересу дітей до мовленнєвої діяльності, створює позитивний емоційний фон та знижує рівень напруження. Це особливо важливо у роботі з дітьми, які мають труднощі у спілкуванні та знижену навчальну мотивацію.

Педагогічні умови та переваги використання цифрових технологій. Ефективність використання цифрових засобів у розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами значною мірою залежить від дотримання низки педагогічних умов. До них належать індивідуальний підхід, систематичність використання цифрових ресурсів, поєднання традиційних і цифрових методів навчання, а також професійна компетентність педагога.

Серед основних переваг використання цифрових технологій слід виокремити можливість адаптації навчального матеріалу до рівня розвитку дитини, оперативний зворотний зв'язок, варіативність завдань та підвищення мотивації до мовленнєвої діяльності.

Висновки. Таким чином, цифрові засоби є ефективним інструментом розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами за умови їх педагогічно доцільного та системного використання. Вони розширюють можливості корекційно-розвиткової роботи, сприяють активізації мовленнєвої діяльності та створюють умови для індивідуалізації навчання. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні ефективності окремих цифрових програм та розробці методичних рекомендацій щодо їх застосування у практиці спеціальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. – Київ: Самміт-Книга, 2018.
2. Синьов В. М., Шеремет М. К. Основи спеціальної педагогіки. – Київ: Знання, 2019.
3. Шевченко С. М. Інформаційно-комунікаційні технології в спеціальній освіті. – Львів, 2021.
4. UNESCO. Inclusive Education and ICT. – Paris, 2020.
5. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Digital Technology in Inclusive Education. – 2021.

Островський О. О.,
доктор філософії, доцент кафедри філології,
Закарпатський угорський університет ім. Ф. Ракоці II,
м. Берегове, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ПЕДАГОГІЧНІ МАЙСТЕРНІ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Застосування цифрових технологій в освітньому процесі педагогічних вишів нині вже не є інноваційним підходом для формування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Дуже часто у системі вищої школи реалізується два підходи до використання новітніх технологій – або демонструється різноманітність цифрових інструментів, які завжди стосуються освітнього середовища чи процесу, або увага фокусується на окремих інструментах, безпосередньо які стосуються освітнього процесу. Сутність ж праксеологічного підходу передбачає поєднання цих ідей та створення цифрового продукту для занурення студентів у практико орієнтоване контекстне освітнє середовище.

Адже цифрова модернізація не оминула підготовку майбутніх учителів філологічних спеціальностей і позначилася на сприйнятті предмета професійної діяльності [1, с. 95]. Складеться унікальна ситуація, коли майбутні педагоги одночасно мають розвинути у собі цифрову і комунікативну компетентності, проте сукупність даних компетенцій спрямовано виключно на освітній процес іншого порядку. Елементом заміни під час навчання майбутніх педагогів виступає спрямованість розвитку зазначених компетентностей, яка визначається підвалинами праксеологічного підходу. За такого погляду професійним полем для майбутніх учителів філологічних спеціальностей є освітнє середовище освітніх закладів, в яких вони здійснюватимуть професійну активність [2, с. 36].

З огляду на це, вважаємо, що розвиток та вдосконалення професійних компетентностей майбутніх учителів філологічних спеціальностей, які сприяють модернізації освітніх процесів, створення нових умов та використання активних, інтерактивних професійно орієнтованих методик навчання у ЗВО стає одним із ключових завдань реалізації актуального соціального замовлення на підготовку конкурентоспроможних учителів-словесників. Сутність праксеологічного підходу зводиться до того, що професійна компетентність майбутніх учителів філологічних спеціальностей формується під впливом збагачення досвіду та реалізації на практиці опанованих знань, вмінь і навичок. В умовах цифрової трансформації освіти ефективним засобом реалізації праксеологічного підходу виступають електронні педагогічні майстерні, які функціонують в освітньому середовищі ЗВО як інформаційні продукти,

створені викладачами-тьюторами для занурення студентів у квазіпрофесійний простір педагогічної мовної діяльності.

Описуючи технологію організації навчання у формі електронних педагогічних майстерень, варто констатувати, що головним елементом таких форм роботи є не освоєння інформації, а навчання ефективним, раціональним способом роботи з нею в цифровому освітньому середовищі. Вихідні наукові ідеї, які доцільно використовувати під час організації та проведення електронних майстерень у рамках підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей у ЗВО, увиразнюються в таких тезах:

інтеріоризація знання через особистий досвід здобувача освіти, що реалізується шляхом самостійного «відкриття» фахових і методичних знань у процесі виконання практико орієнтованих завдань у цифровому середовищі ЗВО;

суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому процесі, що передбачає ставлення до майбутнього вчителя-філолога як до рівноправного учасника навчання, здатного до самостійного конструювання знання, критичного осмислення інформації та аргументованого відстоювання власної позиції;

інтегрування системи послідовних навчальних завдань, спрямованих на поетапне формування професійно значущих умінь (аналіз тексту, інтерпретація, створення дидактичних матеріалів, цифрова лінгводидактика), що забезпечують рух від теоретичного усвідомлення знань до їхнього практичного застосування;

опора на алгоритми та моделі діяльності, орієнтовані на виконання надпредметних завдань (інформаційно-аналітичних, комунікативних, методичних), які можуть бути адаптовані до різних філологічних дисциплін і типів професійних ситуацій;

праксеологічна місія тьютора, що полягає не у трансляції готових знань, а у створенні умов для розкриття індивідуального потенціалу майбутнього вчителя-філолога, розвитку його професійної автономії та відповідальності за результат власної діяльності. Критеріями оцінки ефективності застосування електронних майстерень як засобу реалізації праксеологічного підходу у підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей є оволодіння студентами способами професійної діяльності, розвиток рефлексивних здібностей, розвиток комунікативної культури, формування методичної грамотності.

Електронні педагогічні майстерні з точки зору можливостей цифрової дидактики є формою набуття досвіду дій, формою співробітництва викладачів та студентів, а також формою квазіпрофесійної діяльності в межах кластерної співпраці освітніх організацій. Такі педагогічні майстерні, з точки зору практичного їх упровадження, можуть функціонувати з урахуванням потенціалу технопарку ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гагіна, Н. В., Лось, О. В. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності студентів філологічних спеціальностей методами активного навчання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Т. 16, № 84. С. 94–98.

2. Прима, Р., Здіховська, Т., Йовхимчук, Н. Проблема підготовки майбутніх учителів української мови до застосування освітніх інтернет-ресурсів у наукових студіях. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 5. С. 36–40.

Чорнобрива Наталя Василівна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної діагностики,
КЗВО «Рівненська медична академія» Рівненської обласної Ради
м. Рівне, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0375-7645>*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ЦИФРОВІЗАЦІЮ В СЕКТОРІ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ ТА ДОГЛЯДУ ЗА ПАЦІЄНТАМИ

Цифровізація в контексті догляду за хворими – це розвиток, який не ставиться під сумнів і не зупиняється. Нові технології в догляді за пацієнтами дуже різняться, цифрові інструменти працюють на різних рівнях, і поточна структурована класифікація розвитку та цифровізації в догляді за пацієнтами навряд чи можлива [2]. Так, цифровізація догляду за пацієнтами характеризується використанням робототехніки та роботизованих систем, сервісної та логістичної робототехніки, соціальної робототехніки, допоміжної робототехніки, мобілізаційної робототехніки [4]. Такі рішення, на думку А. Starkweather, дають змогу покращити та підтримувати організацію процесів лікування пацієнтів та планів лікування та/або надати всю необхідну інформацію, необхідну лікарям та медсестрам для прийняття правильних рішень та/або допомоги з повторюваними або рутинними завданнями догляду чи управлінням ліками [6]. Ще однією розробкою є «чат-боти для медсестер», які можуть, наприклад, допомагати у прийомі ліків, покращувати дотримання режиму лікування або допомагати в догляді та підтримці здоров'я хронічно хворих людей, щоб забезпечити швидкий доступ до медичної інформації [3]. Інші цифрові розробки досліджуються в контексті інформаційно-комунікаційних технологій, які охоплюють такі проєкти, як телемедицина, телеохорона здоров'я, телемедичні сестри, комп'ютерна документація або спеціальні додатки для підтримки людей з деменцією (наприклад, для когнітивної стимуляції).

Відтак, зростаюча складність надання медичної допомоги та розвиток медичних технологій підкреслили необхідність покращення підготовки фахівців з медсестринської справи. З розвитком технологій охорони здоров'я медсестри повинні постійно адаптуватися до дедалі складніших медичних пристроїв, протоколів лікування та методів догляду за пацієнтами. Цей зростаючий попит на технічну майстерність створює значний тиск на медсестринську освіту, щоб забезпечити студентам теоретичні знання та практичні клінічні навички [1, с. 1611]. Хоча традиційні методи навчання мають свої переваги, вони часто стикаються з такими проблемами, як обмежений доступ до клінічних практик, статичні фізичні симуляції та тривога щодо продуктивності під час

практичної практики. Студенти-медсестри часто мають труднощі з абстрактними та складними концепціями базових курсів, таких як фізіологія, фармакологія та патофізіологія. Ці труднощі посилюються академічним дефіцитом, охоплюючи обмежену наукову грамотність та недостатній доступ до медичного контенту високого рівня. Більше того, стрес відіграє вирішальну роль під час навчання, особливо на початковій практичній практиці. Ці проблеми є особливо значущими в клінічних умовах з високими ставками, де тривога перед продуктивністю ще більше обмежує можливості отримання досвіду.

У сфері медсестринства вже давно використовуються різноманітні навчальні симулятори для студентів, що дозволяє користувачам отримувати необхідні знання, досвід і навички [5, с. 160]. Навчання медсестер еволюціонувало до використання багатьох різних рішень, таких як використання манекенів під час виконання процедур для навчання медсестер у безпечному середовищі, без порушення реальної системи та заподіяння випадкових і постійних травм пацієнтам під час практики.

Більшість сучасних симуляцій проводяться в фізичному лабораторному середовищі, призначеному для імітації реальної палати для пацієнтів. Однак вони оснащені запасними хімічними речовинами, допоміжними інструментами та матеріалами, а найголовніше – манекенами для навчання. Манекени, як правило, бувають різних моделей і мають широкий спектр функцій, що робить їх придатними для навчання студентів різним медичним процедурам і технікам догляду за пацієнтами. З іншого боку, їхня складність означає високу ціну, що включає (але не обмежується) початкову вартість манекенів, придбання, а потім регулярну заміну та поповнення матеріалів для тестування (таких як хімічні речовини та розчини для практики), змінних реквізитів та предметів для покращення навчальної симуляції [6, с. 615].

Інтеграція новітніх технологій в освіту змінює те, як студенти навчаються та здобувають практичні навички. Медсестринська освіта, яка традиційно опирається на фізичні симуляції, підручники та контрольовану клінічну практику, все частіше звертається до імерсивних навчальних інструментів для покращення навчального досвіду. Занурюючи студентів у реалістичні, інтерактивні середовища, сучасні цифрові рішення дають змогу студентам практикувати критичні навички в безпечному середовищі, пропонуючи підхід до подолання розриву між теоретичними знаннями та практичною клінічною практикою з пацієнтами.

Таким чином, сучасні цифрові технології надають значні можливості для оптимізації медсестринської освіти та професійного життя медсестер. Вони дають змогу медичним працівникам розширити спектр та обсяг своїх завдань, підвищити ефективність завдяки швидкості та економії часу. Крім того, їхня портативність пропонує гнучкість та полегшує координацію догляду. Технологія віртуального моделювання через цифрові навчальні середовища все частіше використовується як інструмент навчання медсестер для покращення навчання та надання медичної допомоги. Сприяючи зв'язку між теорією та практикою, імерсивне моделювання забезпечує підвищення впевненості студентів та підтримує безпеку пацієнтів та медсестер. Незважаючи на численні переваги цифровізації системи охорони здоров'я та медсестринської освіти, вона не позбавлена викликів і ризиків. Прикладами цього є зростаюча складність пристроїв, що збільшує

навантаження на медперсонал, погана взаємодія між пристроями, що унеможлиблює доступ до інформації, зниження залученості та контакту з пацієнтами, а також інші проблеми безпеки та конфіденційності пацієнтів. Багато цифрових медичних додатків не були розроблені з урахуванням потреб медсестер і мають переважно медичний характер, що робить їх неефективними та складними у використанні, а отже, перешкоджає наданню медичної допомоги. Тому цифровізація медсестринської освіти має стати своєчасною відповіддю на цифровізацію сестринської справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Aryuwat P., Holmgren J., Asp M., Radabutr M., Lövenmark A. Experiences of nursing students regarding challenges and support for resilience during clinical education: a qualitative study. *Nursing Reports*. 2024. Vol. 14. P. 1604–1620.
2. Ervati R., Kersten A., Broekamp C., Meller R., Mueller M. Implementation of robotic devices in nursing care: barriers and facilitators – an integrative review. *BMJ Open*. 2020. Vol. 10. Article No: e038650. – DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-038650>.
3. Hernandez J. P. T. Network diffusion and technology acceptance of a nurse Chatbot for chronic disease self-management support: a theoretical perspective. *Journal of Medical Investigation*. 2019. Vol. 66. P. 24–30. DOI: <https://doi.org/10.2152/jmi.66.24>.
4. Robert N. How artificial intelligence is changing nursing // *Nursing Management*. 2019. Vol. 50. P. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.1097/01.NUMA.0000578988.56622.21>.
5. Sahin Karaduman G., Basak T. Virtual patient simulations in nursing education: a descriptive systematic review. *Simulation & Gaming*. 2024. Vol. 55. P. 159–179.
6. Starkweather A., Jacelon C. S., Bakken S., Barton D. L., DeVito Dabbs A., Dorsey S. G., et al. The use of technology to support precision health in nursing science. *Journal of Nursing Scholarship*. 2019. Vol. 51. P. 614–623. DOI: <https://doi.org/10.1111/jnu.12518>.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Осадчий Богдан Юрійович

*здобувач вищої освіти другого року навчання
за спеціальністю «Психологія» освітнього ступеня «магістр»*

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ «Відкритий міжнародний університет

розвитку людини Україна»

Науковий керівник: Волинець Наталія Валентинівна

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ «Відкритий міжнародний університет

розвитку людини Україна»

СЕПАРАЦІЯ ВІД БАТЬКІВ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДОРОСЛИХ ДІТЕЙ

Сучасні соціокультурні умови характеризуються подовженням періоду залежності дорослих дітей від батьківської родини, що зумовлює актуалізацію проблеми психологічної сепарації та її впливу на психологічне благополуччя особистості. Економічна нестабільність, трансформація сімейних ролей, зростання емоційної залученості батьків у життя дітей сприяють виникненню труднощів у процесі становлення автономії, що безпосередньо відображається на психоемоційному стані дорослих дітей [1].

Проблема психологічної сепарації від батьків розглядається у працях М. Малер, П. Блоса, М. Боуена, Е. Еріксона [6; 7], а також у сучасних вітчизняних дослідженнях А. Широкої, Л. Волинець, Т. Дворник, І. Кучманіч, Н. Руденко та інших науковців. Психологічне благополуччя як багатовимірний феномен висвітлено у концепціях К. Ріффа, Е. Дінера, К. Кіза, Н. Волинець, Л. Сердюк, Т. Данильченко [2; 5].

У межах психоаналітичного підходу сепарація розглядається як ключовий етап індивідуації особистості. М. Малер трактувала сепарацію як поступовий процес психологічного відокремлення дитини від матері з формуванням автономного «Я». П. Блос підкреслював, що у період юності та ранньої дорослості відбувається «друга індивідуація», яка передбачає емоційне дистанціювання від батьків та утвердження самостійності.

У сучасній психології психологічна сепарація визначається як процес формування автономії особистості, що включає емоційну, когнітивну, поведінкову та ціннісну незалежність від батьків. Вітчизняні дослідники зазначають, що незавершена або ускладнена сепарація проявляється у формі сепараційної тривоги, почуття провини, емоційної залежності, труднощів у прийнятті рішень та побудові близьких стосунків.

Психологічне благополуччя дорослих дітей, згідно з підходом К. Ріфф, включає такі компоненти, як самоприйняття, автономія, позитивні взаємини з іншими, життєва мета, особистісний ріст та контроль над середовищем. Дослідження показують, що рівень психологічного благополуччя значною мірою залежить від якості процесу сепарації від батьківської родини.

Незавершена сепарація негативно впливає на психологічне благополуччя дорослих дітей, що проявляється у зниженні самооцінки, підвищеній тривожності, емоційній нестабільності, труднощах у формуванні партнерських стосунків та професійній самореалізації. Водночас конструктивна сепарація сприяє формуванню внутрішніх ресурсів, відповідальності, психологічної зрілості та суб'єктивного відчуття задоволеності життям.

Дослідники зазначають, що ключовими факторами, які впливають на взаємозв'язок сепарації та психологічного благополуччя дорослих дітей, є:

- стиль батьківського виховання (гіперопіка, емоційна холодність, підтримка автономії);
- характер емоційного зв'язку з батьками;
- рівень психологічної зрілості особистості;
- соціальна підтримка та наявність значущих міжособистісних стосунків;
- здатність до саморефлексії та відповідальності за власне життя.

Особливу увагу у сучасних дослідженнях приділяють ролі батьківської автономної підтримки, яка позитивно корелює з високим рівнем психологічного благополуччя, самоповаги та емоційної стабільності дорослих дітей. Навпаки, контроль та маніпулятивні стратегії з боку батьків ускладнюють процес сепарації та сприяють формуванню психологічної залежності.

Таким чином, психологічна сепарація від батьків виступає важливою умовою збереження та розвитку психологічного благополуччя дорослих дітей. Завершений процес сепарації забезпечує становлення автономної, відповідальної та психологічно зрілої особистості, здатної до побудови гармонійних стосунків і реалізації життєвих цілей. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у емпіричному вивченні взаємозв'язку рівня сепарації та показників психологічного благополуччя з урахуванням вікових, гендерних та сімейних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 **Волинець, Н. В.** (2019). *Психологічні особливості особистісного благополуччя в професійній сфері життєдіяльності*. Хмельницький.
- 2 **Данильченко, Т. В.** (2016). Суб'єктивне соціальне благополуччя як психологічний феномен. *Психологічні перспективи*.

3 **Дворник, Т. І.** (2023). Психологічна допомога у випадках ускладненої сепарації. *Практична психологія в освіті*.

4 **Кучманич, І. М.** (2024). Психологічна сепарація: феномен, поняття, концепція. *Психологічний журнал*.

5 **Ryff, C. D.** (1989). Happiness is everything, or is it? *Journal of Personality and Social Psychology*.

6 **Blos, P.** (1967). The second individuation process of adolescence. *The Psychoanalytic Study of the Child*.

7 **Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A.** (1975). *The psychological birth of the human infant*. New York.

8 **Keyes, C. L. M.** (2007). Promoting and protecting mental health as flourishing. *American Psychologist*.

Притисюк Оксана Вікторівна

*здобувачка освіти I курсу освітнього ступеня «магістр»
спеціальність 053 «Психологія»*

*Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна».*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Гаврилькевич В'ячеслав Костянтинович*

ПСИХІЧНІ СТАНИ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПРОХОДЖЕННІ СЕПАРАЦІЇ

Сепарація як психологічний процес відокремлення особистості від батьків або інших значущих осіб є важливим етапом розвитку людини. Вона супроводжується різними психічними станами, які можуть мати як позитивний, так і негативний характер. В умовах сепарації особистість може переживати тривогу, страх, невпевненість або, навпаки, радість, відчуття свободи та самостійності. Важливим є розуміння того, як саме цей процес впливає на психологічне благополуччя людини.

Психічні стани в умовах сепарації пов'язані з інтенсивністю переживань та рівнем особистісної зрілості. Вони визначаються не лише внутрішніми чинниками, а й соціальним контекстом, у якому відбувається сепарація. Наприклад, підтримка з боку рідних та друзів може значно полегшити процес адаптації. Натомість відсутність емоційної підтримки може спричинити стрес, самотність та емоційне виснаження [1].

Одним із найпоширеніших психічних станів у період сепарації є тривога, яка виникає через невизначеність та страх перед майбутнім. Людина може відчувати сумніви щодо власних рішень, страх зробити помилку або втратити зв'язок із близькими. Високий рівень тривоги може проявлятися через соматичні симптоми, такі як порушення сну, зміни апетиту або загальну втому. Важливо, щоб особистість розвивала навички саморегуляції та конструктивного подолання тривоги [2].

Депресивний стан також є типовою реакцією на сепарацію, особливо якщо вона відбувається в умовах конфлікту або примусу. Втрата звичного середовища, емоційна ізоляція та низька самооцінка можуть призводити до відчуття безнадії. За даними досліджень, особи, які мають низький рівень психологічної гнучкості, частіше стикаються з депресивними симптомами під час розриву зв'язків. Важливу роль у виході з цього стану відіграє підтримка оточення та здатність до рефлексії над своїм досвідом.

Попри труднощі, сепарація має і позитивні аспекти, серед яких – можливість особистісного зростання та розвитку автономії. Людина отримує шанс самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність і формувати власну систему цінностей. Теорія сепарації-індивідуації, розроблена М. Малер, пояснює, що цей процес сприяє усвідомленню власної унікальності та незалежності. Самостійність дає змогу особистості розширювати власні можливості та набувати нового досвіду [3].

Значний вплив на психічний стан особистості в умовах сепарації має рівень емоційної зрілості. Дослідження західних науковців, таких як Дж. Холмбек, Р. Лернер та

Л. Стейнберг, підтверджують, що здатність до самостійного життя значною мірою залежить від емоційної диференціації. Тобто, людина повинна вміти розрізняти свої емоції, усвідомлювати їхні причини та не дозволяти їм повністю керувати своїми рішеннями. Висока емоційна зрілість допомагає легше адаптуватися до змін та долати труднощі [4].

Соціальна підтримка також відіграє важливу роль у процесі сепарації. Люди, які мають підтримку з боку друзів, родичів або психологів, значно легше переживають цей перехідний етап. Підтримка не лише допомагає зменшити рівень стресу, а й сприяє збереженню психічної стабільності. Натомість її відсутність може провокувати почуття покинутості, самотності та емоційного виснаження.

Емоційний зв'язок із батьками залишається важливим навіть після завершення процесу сепарації. Він не означає залежності, але є ключовим для підтримки почуття безпеки та стабільності. Відомо, що незалежно від фізичної дистанції, емоційна прихильність до батьків може слугувати джерелом підтримки у складних життєвих ситуаціях. Разом із цим, незавершена сепарація, коли особистість не може самостійно приймати рішення, може негативно впливати на її розвиток.

Важливим аспектом сепарації є формування власної ідентичності. Людина повинна переосмислити свої життєві цінності, визначити особисті пріоритети та навчитися відстоювати власні кордони. Цей процес може супроводжуватися внутрішніми конфліктами, розчаруванням або невпевненістю, проте саме завдяки йому особистість отримує змогу стати самостійною. Період адаптації після сепарації може бути складним, але він є необхідним для гармонійного розвитку [5].

Таким чином, сепарація є складним, але необхідним процесом, що супроводжується різними психічними станами. Вона може викликати тривогу, депресію або емоційний стрес, проте водночас відкриває можливості для самостійності, особистісного розвитку та формування автономії. Важливу роль у цьому процесі відіграють рівень емоційної зрілості, соціальна підтримка та здатність до адаптації. Розуміння особливостей психічних станів у цей період допомагає ефективніше підтримувати особистість та сприяти її психологічному благополуччю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук Л. А. Емоційні та когнітивні аспекти сепарації молоді від батьків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. № 1 (6). С. 27-34.
2. Бурега В. П. Психологічні особливості сепарації особистості в процесі дорослішання. *Психологія і суспільство*. 2019. № 3. С. 45-52.
3. Давиденко О. І. Вплив емоційної підтримки на психічні стани особистості у процесі сепарації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія*. 2021. № 2 (14). С. 88-95.
4. Мельник Т. В. Соціально-психологічні детермінанти сепарації у юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2020. Т. 12, Вип. 8. С. 115-123.
5. Семенюк І. О. Психологічні механізми адаптації особистості до умов самостійного життя після сепарації. *Психологічний журнал Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2022. № 5. С. 59-67.

Марія Сивулицька

студентка I курсу спеціальності «Психологія»

освітнього ступеня «магістр»

*Науковий керівник: **Світлана Петrenchенко**,*

доцент кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницького інституту соціальних технологій

ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини Україна»,

к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНКИ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Середня дорослість жінки є періодом, коли вона стикається з багатьма фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, що безпосередньо впливає на її психологічне благополуччя. Високий рівень навантаження, пов'язаний з професійною діяльністю, сімейними обов'язками, змінами у соціальному статусі, спричиняє емоційне вигорання, тривожність, зниження самооцінки та погіршення загального психоемоційного стану.

Теоретичні аспекти проблеми психологічного благополуччя висвітлено у дослідженнях А. Адлера, Ж. Вірної, Н. Волинець, А. Маслоу, Є. Фромма та інших вчених [3]. У наукових працях А. Драківської, Л. Котлової, І. Тичини розглянуто роль особистісних ресурсів та адаптивних механізмів у збереженні психічного здоров'я [1]. В. Кравченко та Л. Міщихою проаналізовано вплив симптомокомплексу особистісних рис на переживання жінкою психологічного благополуччя у період середньої дорослості [2].

Вчені, зокрема Н. Волинець та Є. Фроммом, на основі проведених досліджень, визначили поняття «психологічне благополуччя», яке розкрили так: «це суб'єктивний стан людини, що характеризується позитивними емоціями, задоволеністю життям, оптимізмом та наявністю життєвої мети». Ж. Вірна конкретизувала, що у жінок воно включає спокій, гармонію, позитивні емоції, радість, захоплення тощо [3].

І. Тичина додає, що основними складовими психологічного благополуччя жінок є сенс життя, емоційна стійкість, позитивне ставлення до себе й оточення [1]. Формується через приємні переживання й осмислення життєвих викликів, що врешті приводить до внутрішньої гармонії жінки.

У період середньої дорослості у жінки психологічне благополуччя залежить від факторів, які дослідили В. Кравченко та Л. Міщиха [3]:

- відносин в сім'ї (гармонійні сприяють емоційному комфорту, а конфлікти спричиняють стрес і тривожність);
- задоволеності роботою, можливостей кар'єрного росту;
- фізичного благополуччя (гормональні зміни можуть позначатися на емоційному стані);

- підтримки з боку друзів, колег, соціальних груп;
- самореалізації та особистісного розвитку.

З метою підтримки психологічного благополуччя жінки в період середньої дорослості рекомендуємо:

- практикувати техніки релаксації (медитація, йога, дихальні вправи);
- розвивати емоційну грамотність (вміння розпізнавати та регулювати власні емоції);
- дотримуватись балансу між роботою та відпочинком;
- підтримувати активні соціальні контакти;
- займатися фізичною активністю та правильно харчуватися.

Отже, психологічне благополуччя жінки у період середньої дорослості є багатофакторним явищем, яке включає фізіологічні, емоційні та соціальні аспекти. Забезпечення сприятливих умов для підтримки психічного здоров'я сприятиме загальному життєвому благополуччю та гармонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kotlova, L., Tychyna, I., Drankivska, A. (2021). Osoblyvosti psykhologichnoho blahopoluchchia osobystosti z riznymy zakhysnymy mekhanizmamy [Peculiarities of psychological well-being of individuals with different defence mechanisms]. *Vcheni zapysky tnu imeni V. I. Vernadskoho – Scientific Notes of the Vernadsky University*, 32 (71), 45-50. Retrieved from <https://surl.li/urwwni> [in Ukrainian].

2. Mishchykha, L., Kravchenko, V. (2022). Osoblyvosti psykhologichnoho blahopoluchchia zhinky u period serednoi doroslosti [*Psychological well-being features of a woman in middle adulthood*]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 2, 20-24. Retrieved from <https://surl.li/kkmayn> [in Ukrainian].

3. Volynets, N. (2019). Psykhologichni osoblyvosti osobystisnoho blahopoluchchia v profesiinii sferi zhyttiedialnosti [*Psychological features of personal well-being in the professional sphere of life*]. Khmelnytskyi: NADPSU. Retrieved from <https://surl.li/ltstyj> [in Ukrainian].

Шаповал Сергій Юрійович

Курсант 2 курсу факультету підготовки

Фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: Шинкаренко Інна Олександрівна

доцент кафедри, психології та соціології

кандидат психологічних наук, доцент.

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства, що проходить через надскладні випробування воєнного часу, характеризується суттєвим зростанням психоемоційного навантаження на громадян. Зміни в соціальній структурі, економічна нестабільність, вимушена міграція та постійна загроза життю створюють підґрунтя для загострення криміногенної ситуації. У цих умовах проблема девіантної (відхильної) поведінки набуває особливої актуальності для правоохоронної системи. Працівники Національної поліції України, які щодня стикаються з проявами людської агресії, жорстокості та асоціальності, повинні розуміти не лише юридичну кваліфікацію цих дій, а і їхню психологічну природу. Чому особа переступає межу закону? Що відбувається у її свідомості в момент прийняття рішення про скоєння правопорушення? Відповіді на ці питання лежать у площині психологічних механізмів формування девіантної поведінки. Глибоке розуміння цих процесів дозволяє трансформувати роботу поліції з виключно каральної на превентивну, спрямовану на усунення причин, а не лише наслідків.

Девіантну поведінку можна кваліфікувати, як певні вчинки або сукупність таких вчинків, що зазвичай входять у протиріччя із суспільно прийнятими моральними, соціальними та юридичними нормами. Тому, не менш важливо буде зауважити, що жодне суспільство не зможе просто прокласти межу та розділити усіх на тих, хто підкоряється певним суспільним нормам, та тих, хто відхиляється від них. Тож у більшості випадків ми зустрічаємо такий вид поведінки, як асоціальну. [1].

У психологічній науці девіантна поведінка розглядається як складний феномен, що не виникає спонтанно, а формується під впливом внутрішніх деструктивних процесів. Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити п'ять ключових механізмів, які послідовно пояснюють генезис відхильної поведінки: від порушення адаптації до формування стійкої кримінальної спрямованості.

Першим бар'єром, який ламається у свідомості майбутнього девіанта, є механізм адаптації до реальності. Фундаментальні дослідження у цій сфері висвітлені у працях сучасних українських науковців, зокрема Вакуліча Т. М. Згідно з цією концепцією, будь-яка девіація починається з конфлікту між потребами особистості та неможливістю їх задовольнити соціально прийнятним шляхом (стан фрустрації). Нормальна психіка шукає конструктивний вихід. Девіантна ж психіка запускає специфічні захисні механізми, які викривляють сприйняття реальності.

Найпоширенішими є «раціоналізація» (коли злочинець вигадує благородні мотиви для своїх дій, наприклад, «відбираю у багатих»), «проекція» (приписування власної агресії жертві) та «ігнорування» (свідоме відкидання інформації про наслідки). Таким чином, людина не вирішує проблему, а втікає від неї або намагається змінити світ під свої викривлені уявлення, що стає пусковим механізмом для правопорушень [2].

Якщо перший механізм пояснює внутрішній конфлікт, то другий показує, звідки особа бере сценарії для своїх дій. Девіантна поведінка часто є результатом наслідування. Фахівці з превентивної психології акцентують увагу на цьому аспекті, особливо в контексті адиктивної (залежної) поведінки молоді. Механізм базується на ідентифікації з «антигероєм». Якщо підліток потрапляє в середовище, де вживання наркотиків чи застосування сили є ознакою «дорослості» та авторитету, він несвідомо копіює ці патерни.

Особливо небезпечним є феномен «вікарного підкріплення»: спостерігаючи, що девіантна поведінка лідера групи приносить йому вигоду і залишається безкарною, особа засвоює переконання, що порушення норм є ефективною стратегією виживання. Так формується психологічна готовність до скоєння злочину ще до самого факту злочину [3].

Наступним етапом є безпосередня реалізація наміру, де ключову роль відіграє воля. Чому одні люди стримують свої агресивні імпульси, а інші - ні? Сучасні дослідження емоційних станів вказують на механізм порушення саморегуляції. У багатьох правопорушників спостерігається нездатність до вольового контролю над емоціями. Це явище називають «полюльовою поведінкою» - коли вчинки диктуються не усвідомленою метою, а ситуативним бажанням, яке виникло «тут і зараз». Слабкість гальмівних процесів у корі головного мозку призводить до того, що між імпульсом (наприклад, вдарити опонента) і дією відсутній етап обдумування наслідків. Людина стає заручником своїх емоцій, діючи імпульсивно, що особливо часто проявляється у побутових злочинах та хуліганстві [4].

На більш глибокому рівні девіантна поведінка закріплюється через зміну системи цінностей. Людина не просто порушує закон - вона перестає вважати його цінність. Як зазначають дослідники життєвих криз, в основі стійкої антисоціальної поведінки лежить викривлена ієрархія смислів. Відбувається підміна понять: доброта сприймається як слабкість, чесність - як дурість, а жорстокість - як сила. У свідомості такої особистості утворюється специфічна «девіантна картина світу», де злочин не викликає почуття провини чи сорому. Навпаки, він може розглядатися як спосіб самоствердження. Саме цей механізм робить процес перевиховання злочинців таким складним, адже потрібно змінювати не просто поведінку, а фундамент особистості [5].

Завершальним елементом розуміння проблеми є інтеграція цих знань у площину практичної діяльності поліції, особливо в екстремальних умовах. Як зазначають у своєму оновленому підручнику Бандурка О. М. та Федоренко О. І., юридична психологія розглядає девіантну поведінку не ізольовано, а в контексті правозастосування. Авторі наголошують, що стресові фактори (війна, загроза життю) суттєво знижують поріг психологічної стійкості громадян. Це може призводити до ситуативних девіацій навіть у законослухняних людей через стан афекту або сильного душевного хвилювання. Для працівника поліції критично важливо вміти розрізнити сталу кримінальну установку (сформовану попередніми чотирма механізмами) від ситуативного зриву, зумовленого психотравмуючими обставинами, оскільки підходи до профілактики та реагування у цих випадках будуть кардинально різними [6].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що девіантна поведінка є багатофакторним процесом. Вона починається з невдалої спроби адаптації до реальності, підкріплюється негативним соціальним прикладом, реалізується через слабкість вольового контролю та закріплюється на рівні викривлених цінностей. Для підвищення ефективності роботи Національної поліції пропонується: Впровадити елементи психологічного профайлінгу в роботу патрульних та дільничних офіцерів для раннього виявлення осіб з ознаками деструктивного психологічного захисту. Змінити тактику комунікації з правопорушниками: замість формального залякування покаранням (яке часто ігнорується), апелювати до руйнування їхніх хибних переконань та раціоналізацій. Посилити увагу до середовищної профілактики, спрямованої на розвінчання кримінальної романтики серед молоді, розриваючи ланцюг соціального наслідування. Тільки розуміння глибинних психологічних пружин дозволить правоохоронцям діяти на випередження, забезпечуючи безпеку суспільства не лише силою примусу, а й силою компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шинкаренко І. О., Раджукумарі М., Лукомська А. Адиктивна (залежна) поведінка як форма девіантної поведінки / І. Шинкаренко, Р. Міна, А. Лукомська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2021. – Спец. вип. № 2 (115). – С. 560-566
2. Вакуліч Т. М. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2019. 248 с.
3. Психологічна профілактика адиктивної поведінки підлітків : метод. рек. / [В. Г. Панок та ін.]. Київ : Ніка-Центр, 2019. 144 с.
4. Тіманюк В. М. Психологія емоційних станів : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2020. 160 с.
5. Психологія життєвої кризи особистості : монографія / відп. ред. Т. М. Титаренко. Київ : Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціальної та політичної психології, 2020. 210 с.
6. Юридична психологія : підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Федоренко, В. О. Тюріна та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2021. 360 с.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Опар Наталія Василівна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

Кочержук Вікторія Василівна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти,
спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»,
освітня програма «Документознавство та інформаційна діяльність»,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ

На сучасному етапі розвитку цифрових комунікацій соціальні мережі виступають одними з найбільш відвідуваних та впливових ресурсів глобальної мережі Інтернет. Безсумнівно, вони є новим типом ресурсу, що являється інструментом активного впливу на поведінку користувачів мережі, а також засобом формування й поширення думок. Цільові сегменти використання цього інструменту можуть істотно відрізнитися та охоплювати як формування споживчого попиту, так і формування громадської думки. Усе це дає підстави говорити про трансформацію соціальних мереж в інструмент стратегічного управління суспільством.

Соціальна мережа – це соціальна структура, що складається з групи вузлів, якими є соціальні об'єкти (люди, групи людей, спільноти, організації) і зв'язків між ними (соціальними взаємовідносинами) [2]. У повсякденному вжитку соціальні мережі означають процес взаємодії між людьми та організаціями, а також обмін інформацією в онлайн-середовищі. У цьому контексті соціальна мережа може розглядатися як медіа та технології, що забезпечують такі взаємодії, зокрема онлайн-сайти та застосунки [5].

Соціальні мережі є одними з найбільш відвідуваних ресурсів глобального Інтернет-простору та відіграють важливу роль у поширенні інформації. Користувачі отримують новини з різних джерел, беруть участь у їх обговоренні та поширенні, стаючи активними учасниками інформаційного процесу. Розвиток Інтернет-технологій і зміни у використанні часу сприяють переходу від традиційних форм комунікації до цифрових форматів спілкування.

В Україні соціальні мережі мають суттєвий вплив на формування громадської думки, особливо в умовах можливого політичного та економічного впливу на традиційні медіа. Вони виконують функцію альтернативного джерела інформації, забезпечуючи доступ до різних точок зору та сприяючи формуванню власних висновків громадян [1].

Соціальний вплив здійснюється через два основні процеси: комунікацію та порівняння. У процесі комунікації люди обмінюються інформацією та досвідом, обговорюють важливі питання з авторитетними для себе особами, що впливає на формування їхніх поглядів і переконань. Також вони орієнтуються на поведінку інших і намагаються діяти відповідно до очікувань соціального середовища. Порівнюючи себе з іншими, люди оцінюють власну поведінку та можуть змінювати її з метою підвищення своєї соціальної привабливості [3, с. 133].

Вплив у соціальних мережах є маркетинговим терміном, що описує здатність окремої особи впливати на мислення інших людей в онлайн-соціальній спільноті. Сьогодні майже кожен користується соціальними платформами, такими як Twitter, YouTube, Instagram, Facebook, LinkedIn тощо. Одні використовують ці ресурси для цифрового маркетингу, інші – для соціальної взаємодії. Основними напрямками використання соціальних мереж є маркетинг та вплив. Поняття «вплив у соціальних мережах» безпосередньо пов'язане з маркетингом, а в контексті «популярності» – зі здатністю особи впливати на погляди та переконання інших членів соціальної спільноти. Чим більший вплив має особа, бренд або компанія, тим вищою є їхня привабливість для інших осіб чи організацій, зацікавлених у просуванні ідей або продажі товарів. Такий вплив сприяє швидкому поширенню обізнаності серед широкої аудиторії. Вплив у соціальних мережах на базовому рівні можна оцінювати за кількістю соціальних зв'язків особи, зокрема за числом підписників. Однак для більш точної оцінки необхідний детальніший аналіз, який враховує способи встановлення соціальних зв'язків, склад аудиторії та рівень довіри між особою та її підписниками [4].

Загалом, можна підсумувати, що сьогодні соціальні мережі є середовищем, здатним впливати як на життя людей, так і на суспільні процеси, адже вони відкривають нові можливості для маркетингу та просування товарів і послуг; сприяють швидкому поширенню різного роду інформації, наприклад, освітньої та створенню нових професій, пов'язаних із цифровим контентом. Крім того, соціальні мережі надають користувачам можливість висловлювати власні думки, брати участь у групових обговореннях, привертати увагу до соціальних, екологічних і політичних питань, а також розширювати коло соціальних контактів. Проте важливим моментом залишається питання обґрунтованого використання соціальних мереж, забезпечення інформаційної безпеки та запобігання поширенню негативної або ж неправдивої інформації, яка відповідно породжує негативний вплив, і здатності оцінювати достовірність опублікованих даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данько-Сліпцова А. А., Коваленко Н. А., Жорнокуй У. В. Вплив соціальних мереж на формування громадської думки під час кризових ситуацій: соціологічний аспект. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістик. 2024. Том 35(74). №3. Ч. 2. С. 218-226. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.2/35>.
2. Попик В. І., Горювий В. М., Онищенко О. С. та ін. Проблеми суспільної безпеки в процесі розвитку соціальних мереж: монографія. 2015. URL: http://nbuvip.gov.ua/images/nauk-mon/problemu_susp_bezpeku.pdf.

3. Milov O., Yevseiev S., Milevskyi S., Kajstura K., and Ziubina R. Critical Points of Information Influence in Social Networks. *CEUR Workshop Proceedings*. 2021. Vol. 3200. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/26825/1/132-137.pdf>.
4. Social Media Influence / Enliven Digital Content. 2021. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/social-media-influence-enliven-digital-content/>.
5. Social Networking / StudySmarter. URL: https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/social-institutions/social-networking/#google_vignette.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

Юлія Кіричук

*викладач кафедри фізичної культури і спорту,
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне*

Дмитро Середа

*здобувач другого, магістерського рівня освіти,
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕАДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ СПОРТСМЕНІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ФІЗІОЛОГІЧНИХ РЕЗЕРВІВ

Актуальність дослідження. У профілактичній охороні здоров'я, яке є пріоритетним, важливе місце займає збереження оптимального рівня рухової активності протягом усього життя. Регулярна фізична активність позитивно впливає на багато факторів ризику, включаючи артеріальну гіпертензію, гіперглікемію, надмірну масу тіла, причому незалежно від статі та у широкому віковому діапазоні, починаючи з дитячого віку [2].

У великих перспективних дослідженнях виявлено зворотний зв'язок рівня розрахункового кардіореспіраторного фітнесу з ризиком виникнення інфаркту міокарда у жінок і тренд до його зниження – у чоловіків, у зв'язку з чим цей показник пропонується як маркер серцево-судинних захворювань в осіб середнього та похилого віку. Крім того, розрахунковий рівень фітнесу був пов'язаний з ризиком виникнення фібриляції передсердь та венозним тромбозом, незалежно від маси тіла пацієнтів [1].

Проведені останні роки дослідження свідчать про збільшення тривалості життя спортсменів – олімпійців США на 5 років за рахунок зниження ризику серцево-судинних захворювань та онкології, як і олімпійців Японії, хоча участь в Олімпіаді більше одного разу та висока інтенсивність навантажень у спортивних дисциплінах збільшували смертність. У той самий час нещодавно показано, що спортивна кар'єра не знижує ризик серцево-судинних захворювань, а й у спортсменів із підвищеним індексом маси тіла поширеність і вираженість чинників ризику навіть зростає [2].

Дослідження, присвячені віддаленим ефектам занять аматорським чи професійним спортом, поки що нечисленні. Виявлено меншу тривалість життя елітних спортсменів, що залежить від виду спорту, часте виявлення порушень ритму у провідності у ветеранів спорту, але більш високий реабілітаційний потенціал у колишніх спортсменів після несприятливих серцево-судинних подій [3].

У більшості досліджень, присвячених перебігу серцево-судинних захворювань у колишніх 9 спортсменів, не наводяться результати пролонгованого спостереження, хоча

деякі автори відзначають позитивний вплив оптимального рівня РА в юності та збереження його в молодому віці на зниження серцево-судинних захворювань та смертності при 25- річному спостереженні.

Патологія опорно-рухової системи, що часто зустрічається у спортсменів, може збільшувати ризик інших захворювань. Так, 27% колишніх гравців в американський футбол вказали на наявність двох або більше медичних проблем, проте роль поліморбідності, а також особливості її виникнення та можливого зв'язку із заняттями спортом видаються недостатньо вивченими. Також неповно розроблено рекомендації щодо індивідуального консультування спортсменів для підтримки оптимального рівня функціонування органів та систем після завершення активних тренувань [4].

Метою цього дослідження є вивчення рівня здоров'я колишніх спортсменів різної кваліфікації та видів спорту для розробки основних напрямів профілактики ризику розвитку патології органів та систем організму.

Встановлено, що найчастішою причиною звернень за медичною допомогою у відділення спортивної медицини колишніх спортсменів обох статей є патологія опорно-рухового апарату, у той час як у структурі звертання за спеціалізованою медичною допомогою у чоловіків переважає патологія серцево-судинної та кістково-м'язової системи, а у жінок - травної та ендокринної системи.

Виявлено, що з віком у чоловіків без виражених структурних змін серця підвищується ризик виникнення політопної шлуночкової екстрасистолії та пароксизмальної форми фібриляції передсердь, а у колишніх спортсменів, особливо високої кваліфікації, також надшлуночкової екстрасистолії та постійної форми фібриляції передсердь.

Виявлено фактори, що сприяють виникненню фібриляції передсердь у колишніх спортсменів обох статей віком від 60 років: надмірна маса тіла, поліморбідність, висока спортивна кваліфікація у видах спорту, що розвивають витривалість; Вперше вивчено особливості клінічної картини гострого коронарного синдрому в осіб із спортивного анамнезу, що дають підстави для сприятливого прогнозу.

Показано, що амбулаторний курс фізичної реабілітації має комплексний вплив: у колишніх спортсменів із захворюваннями опорно-рухового апарату не тільки знижується вираженість больового синдрому, а й нормалізується психоемоційна сфера та гемодинамічні показники.

За даними добового моніторування ЕКГ та АТ підтверджено позитивний вплив занять спортом у юності на серцево-судинне здоров'я жінок середнього та літнього віку, у яких вдень була вищою нормалізована потужність дихальних хвиль $\text{pHF}\%$, нижчою від діастолічного АТ уночі та вищою регулярність дихання порівняно з жінками без СА. Ризик розвитку патології серцево-судинної системи у середньому та літньому віці вище у спортсменів високої кваліфікації, незалежно від виду спорту.

На нашу думку, перспективним є вивчення віддаленого впливу спортивного анамнезу на здоров'я пацієнтів та особливостей перебігу захворювань серцево-судинної системи залежно від видів спорту та особливостей статуту. З клінічної погляду це також є важливим для досягнення високого рівня спортивної майстерності, наприклад, в окремих видах легкої атлетики (метаннях) потрібна наявність певних морфо-функціональних особливостей, які вже відносять до факторів ризику серцево-судинної патології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асаулюк І. О. Сучасні тренди профілактики та корекції нефіксованих порушень опорно-рухового апарату юних спортсменів. І. О. Асаулюк, О. Ю. Гузак, І. В. Хмельницька. *Rehabilitation and Recreation*. 2023. Вип. 15. С. 219 - 231.
2. Луковська, О. Сучасні напрями фізичної реабілітації спортсменів інвалідів з порушеннями опорно-рухового апарату / О. Луковська, Л. Петречук, К. Бурдаєв. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 2. С. 202 - 209.
3. Ніканоров О. К. Проблема травматизму в ігрових видах спорту та перспективи використання засобів фізичної реабілітації / О. К. Ніканоров. *Спортивна медицина*. 2015. № 1-2. С. 82 - 87.
4. Фізична реабілітація спортсменів з ігрових видів спорту при травмах нервової системи / О. Д. Железний, Г. Б. Засік, В. М. Мухін, О. Л. Остапенко. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2017. № 5. С. 41 - 44.

Радюк Марія Володимирівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-науковий інститут менеджменту та маркетингу
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

СКАНДИНАВСЬКА ХОДЬБА ЯК ФОРМА ОЗДОРОВЧОЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

У сучасних умовах проблема недостатньої рухової активності населення набуває особливої актуальності. Малорухливий спосіб життя, гіподинамія, перевантаження інформаційними технологіями негативно впливають на стан здоров'я людей різних вікових категорій. Тому, пошук доступних, ефективних і водночас привабливих для широкого кола населення форм фізичної активності є важливим завданням сучасної фізичної культури й оздоровчої практики.

Скандинавська ходьба – це одна з найефективніших і доступних форм фізичної активності, що набуває все більшої популярності серед різних верств населення. Вона поєднує в собі простоту традиційної ходьби з використанням спеціальних палиць, що дозволяє задіяти більшу кількість м'язів та покращувати загальний стан здоров'я. Завдяки низькій травматичності та користі для серцево-судинної, опорно-рухової систем, скандинавська ходьба є ідеальним засобом оздоровлення як для молоді, так і для людей похилого віку. Так, розглянемо основні переваги скандинавської ходьби, її вплив на фізичне здоров'я, а також рекомендації щодо впровадження цієї активності в повсякденне життя різних вікових та соціальних груп.

Метою роботи є дослідження впливу занять скандинавською ходьбою на рівень фізичної активності та оздоровчі показники представників різних верств населення. Зокрема, дослідження спрямоване на визнання динаміки фізичного стану учасників різного віку та соціального статусу під впливом систематичних тренувань зі скандинавської ходьби.

В дослідженні, що проводила Харківська обласна федерація скандинавської ходьби, брали участь 30 осіб різних вікових категорій: діти віком 7-16 років, молодь 17-34 роки, дорослі 35-60 та особи похилого віку 60+. Вони поділялися на різні соціальні групи, такі як: спортсмени, люди з підвищеним індексом маси тіла, особи з інвалідністю та люди з травмами. Всі учасники не мали протипоказань до занять фізичною активністю. Експериментальна база дослідження – міський парк, який є оптимальним середовищем для занять скандинавською ходьбою, має рівну рельєфну поверхню, пішохідні доріжки та природні умови, що дозволяють проводити тренування. Тривалість експерименту становила 8 тижнів. Заняття проходили тричі на тиждень упродовж 90 хвилин на відкритому повітрі з використанням спеціальних палиць для скандинавської ходьби. Тренування включали кілька послідовних етапів: розминку для підготовки організму до

навантаження, вправи для оволодіння та відпрацювання правильної техніки скандинавської ходьби, адже виключно при таких вправах можливе навантаження більше 90% м'язів тіла та отримання бажаного результату, ходьба від 4 до 7 км, а також заключна частина, що складалася зі стретчингу та дихальних вправ. Така структура тренування забезпечувала поступове навантаження, ефективний розвиток фізичних якостей та зниження ризику травматизму. Обсяг і інтенсивність фізичного навантаження визначалися індивідуально з урахуванням вікових характеристик та рівня фізичної підготовленості учасників дослідження. Для досягнення мети використовувалися такі методи дослідження:

- анкетування (визначення рівня мотивації та ставлення до занять);
- фізичне тестування (оцінка витривалості, гнучкості, частоти серцевих скорочень у спокої та після навантаження);
- методи математичної статистики (обробка результатів, розрахунок середніх значень та відсоткових змін);
- аналіз та узагальнення наукових джерел (визначення сучасного стану проблеми та виявлення наукових підходів до використання скандинавської ходьби в фізичному вихованні та оздоровленні населення).

Зазначимо, що систематичні заняття скандинавською ходьбою протягом 8 тижнів мали комплексний позитивний вплив на фізичний стан, продуктивність та психологічне самопочуття представників різних вікових та соціальних груп. Заняття з дітьми сприяли зростанню зацікавленості фізичною культурою та спортом, поліпшенню зосередженості уваги та, як результат, підвищенню інтелектуального розвитку, а також формуванню витривалості, гнучкості, швидкісних якостей і координації рухів. Молодь і дорослі продемонстрували підвищення рівня працездатності та фізичної підготовленості; крім того, учасники відзначили покращення психоемоційного стану, зменшення маси тіла й рівня стресу, а також підвищення настрою та якості сну [3, С.116-119; 1]. У осіб похилого віку відзначалося поліпшення функціонального стану опорно-рухового апарату, стабілізація постави та збільшення фізичного комфорту під час рухової активності [4]. Крім того, особливу увагу було приділено окремим соціальним групам, зокрема особам із функціональними обмеженнями, людям з інвалідністю, підвищеним індексом маси тіла, а також спортсменам. Скандинавська ходьба застосовувалася як ефективний реабілітаційно-оздоровчий засіб, що сприяв опрацюванню травмованих ділянок і прискоренню процесу відновлення. Зокрема, люди з інвалідністю, у тому числі з ампутованими кінцівками, отримали можливість адаптуватися до протезів і поступово відновити функції опорно-рухового апарату. Спортсмени застосовували скандинавську ходьбу як спосіб відновлення після основних тренувань, що знижувало ризик травматизму, підвищувало ефективність та продуктивність занять в професійному спорті. Регулярні заняття у людей з надмірною масою тіла сприяли зниженню індексу маси тіла, нормалізації артеріального тиску та рівня глюкози в крові. Відзначається покращення ліпідного профілю, зниження ризику розвитку серцево-судинних ускладнень і цукрового діабету II типу. Фізичне навантаження помірної інтенсивності позитивно впливає на функціональний стан дихальної та опорно-рухової систем,

зменшуючи ризик дегенеративних змін суглобів. Загалом, у всіх групах спостерігалось комплексне покращення фізичних якостей та психологічного самопочуття [2, С.76-79]. Також, проведене анкетування підтвердило, що регулярні заняття скандинавською ходьбою стимулюють мотивацію до фізичної активності та формують позитивне ставлення до здорового способу життя.

Отже, скандинавська ходьба є універсальним засобом фізичного виховання, оздоровлення, реабілітації та відновлення, має великий потенціал як засіб профілактики та лікування різних захворювань, зокрема серцево-судинних, опорно-рухового апарату та хронічних хвороб. Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці медичних програм щодо відновлення фізичного стану людини, оптимізації інтенсивності та тривалості тренувань, а також на інтеграції з реабілітаційними та оздоровчими методиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Л. Скандинавська ходьба як вид оздоровчої рухової активності студентів. Харків: НТУХП, 2020. С.17-21.
2. Єфіменко І. Ходьба. Палиці. Здоров'я. К.: Майстер Книг, 2024. 132 с.
3. Касарда О. Розвиток рухової активності студенток вищих навчальних закладів у процесі занять скандинавською ходьбою : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Луцьк: ЛНТУ, 2016. 207 с.
4. Мулик К.В., Мулик В.В. Спортивний туризм, як засіб рекреації. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Вип. 112. Т.4. Чернігів : ЧНПУ, 2013. С. 237-240.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

*Троць Анастасія Сергіївна,
студентка 1 курсу
спеціальності G15 Технології легкої промисловості
Київського фахового коледжу прикладних наук*

*Швед Тетяна Миколаївна,
Голова циклової комісії точних наук, викладач
Київського фахового коледжу прикладних наук*

РОЛЬ МАТЕМАТИКИ ТА ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОГО ВЗУТТЯ

Проектування сучасного взуття є складним інженерно-творчим процесом, який поєднує художнє бачення з точними науками. Для створення функціонального, ергономічного та естетично привабливого взуття дизайнер повинен володіти знаннями з математики та фізики. Математичні розрахунки дозволяють забезпечити точність побудови конструктивних елементів та правильність пропорцій. Фізика, у свою чергу, відіграє роль у розумінні механічних процесів, що виникають під час експлуатації взуття. Наприклад взаємодія стопи з взуттям під час ходьби, деформація матеріалів, тертя та знос. Без урахування фізичних властивостей матеріалів неможливо забезпечити довговічність та ергономічність виробу.

Таким чином, дизайнер взуття виступає не лише як безпосередньо дизайнер, а й як інженер, який застосовує фундаментальні знання точних наук у практичній діяльності. Особливо наочно це проявляється у конструкторському проектуванні взуття, де застосовуються математичні формули, координатні системи та фізичні закономірності.

Метою даної статті є дослідження застосування математичних і фізичних методів у процесі проектування деталей верху жіночого взуття на прикладі копіювально-графічної системи конструювання.

У процесі конструювання взуття активно використовуються знання з планіметрії, стереометрії та аналітичної геометрії. Геометричні поняття дозволяють правильно побудувати форму деталей, зберегти пропорції та забезпечити симетрію виробу. Особливого значення набуває використання координатних систем, що дає змогу точно визначати положення конструктивних точок на умовній розгортці колодки.

Одним із ключових етапів є робота з колодкою, яка є просторовою моделлю стопи. Для переходу від об'ємної форми до площинного креслення використовується умовна розгортка колодки. Саме на цьому етапі геометрія відіграє важливу роль, оскільки необхідно зберегти пропорції та відповідність анатомічним точкам стопи. Копіювально-

графічна система проектування поєднує копіювання бокових поверхонь колодки з подальшою графічною побудовою деталей. Такий підхід дозволяє отримати точну геометричну основу для побудови конструктивних елементів взуття. Умовна розгортка колодки вписується у прямокутну систему координат, що є елементом аналітичної геометрії. Це дає можливість виконувати точні розрахунки та дотримуватися встановлених пропорцій при побудові деталей верху взуття.

Фізичні закони також мають важливе значення у проектуванні взуття. Під час експлуатації виріб зазнає постійних механічних навантажень, що виникають при ходьбі. Матеріали верху, підкладки та низу взуття повинні мати відповідні механічні властивості: гнучкість, міцність, формостійкість та зносостійкість, це все безпосередньо впливає на вибір конструктивних припусків і способів обробки деталей. Наприклад, текстильні матеріали мають інші показники пружності порівняно зі шкірою. Крім того, фізика відіграє роль у розподілі навантаження на стопу. Неправильно виконані розрахунки можуть призвести до дискомфорту, перевтоми або навіть деформації стопи. Тому поєднання фізичних знань із математичними розрахунками є необхідною умовою якісного проектування взуття.

Для проектування основних деталей верху жіночих туфель з відкритою п'ятковою та геленковою частиною обрано копіювально-графічну систему. Спочатку знімається копія бокових поверхонь колодки, а саме: зовнішню та внутрішню для отримання умовної розгортки колодки (УРК). Потім обклеюють колодку за допомогою липкої стрічки та проводять розподільчі лінії по п'ятковій частині та через гребінь до носкової частини, як на рис.2. Далі переносимо ескіз на колодку (рис.1), згодом знімають зліпок, який розпластується на папері, розгортки усереднюють і отримують УРК, воно служить основою, що вписується у прямокутну систему координат на яких визначають положення точок,:

- Вк - це висота припіднятості п'яткової частини (висота каблука).
- Вк' - це сумарна товщина устілкового вузла в п'ятковій частині, що складає 3-5 мм та залежить від товщини застосованих деталей і методу кріплення.
- П - середина пучків, що визначається за формулою:
$$П = 0.62 \times \text{ДУРК} \quad (0.62 \times 259 = 160\text{мм}), \quad (\text{ДУРК} - \text{довжина умовної розгортки колодки, у даному випадку } 259 \text{ мм}).$$

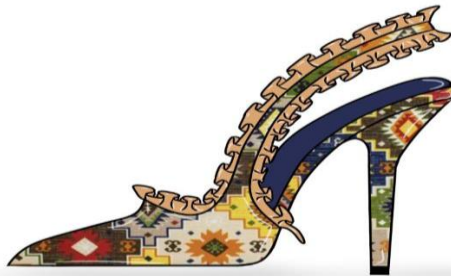

Рис.1. Ескіз взуття

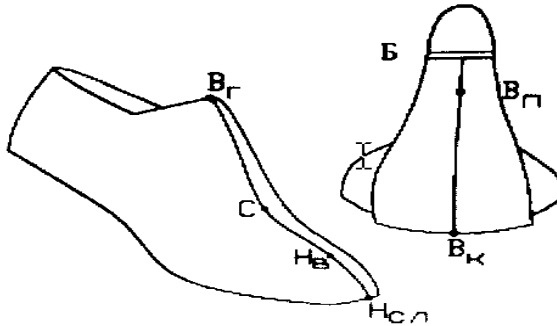

Рис.2. Розподільчі лінії по п'ятковій частині та через гребінь до носкової частини

УРК вписують у систему координат таким чином, щоб нижній п'ятковий кут був установлений в точці B_k , а найбільш виступаючий нижній контур торкався точки П. Далі розгортку обводять тонкою пунктирною лінією. Для нанесення конструктивної сітки та побудови деталей верху на УРК наносять базисні лінії, які відповідають основним анатомічним точкам, їх існує 5.

I базисна лінія = $0.23 \times \text{ДУРК}$ – зовнішня шиколотка ($0.23 \times 259 = 59$ мм);

II базисна лінія = $0.41 \times \text{ДУРК}$ – згин стопи ($0.41 \times 259 = 106$ мм);

III базисна лінія = $0.48 \times \text{ДУРК}$ – середина стопи ($0.48 \times 259 = 124$ мм);

IV базисна лінія = $0.68 \times \text{ДУРК}$ – внутрішній пучок ($0.68 \times 259 = 176$ мм);

V базисна лінія = $0.78 \times \text{ДУРК}$ – кінець п'ятого пальця ($0.78 \times 259 = 202$ мм).

Для того, щоб нанести базисні лінії, необхідно провести координат OX' – вона має торкатися точки B_k та П. Далі розраховані базисні лінії відкладають перпендикулярно до осі OX' . Щоб зробити проектування моделі необхідно нанести контрольні та допоміжні лінії і точки: точка С – точка союзки; В – виступаюча точка носочкового заокруглення; B_z – висота задинки.

Після цього з копії бокових поверхонь колодки переносять лінії ескізу, який був промальований на колодці на креслення, лінії коригуються. Деталі верху жіночих туфель складаються із союзки, рюш та підпрямного ремінця. Спочатку відмічають точки для побудови союзки: точка С – точка союзки, яка знаходиться на перетині IV базисної лінії, точка В – виступаюча точка носочкового заокруглення УРК. $C' = 4$ мм - відступ вправо з урахуванням ескізного задуму (контур союзки). З точки В відступаємо 2 мм вниз отримаємо B' . В даній конструкції лінія перегину проектується із точки C' через точку B' . Далі коригується лінія верхнього канту союзки, яка була промальована та перенесена з колодки, від цієї лінії відступаємо вліво 5 мм на згинання. Так як деталь верху не розкладається повністю, потрібно між 1 та 2 базисною лінією розрізати. Утворюються дві деталі (союзка та підпрямний ремінець) від місця розрізу відкладаємо 8 мм вправо для настрочування союзки на підпрямний ремінець. Для побудови декоративного оздоблення вимірюємо довжину верхнього канту союзки з підпрямним ремінцем отриману довжину потрібно помножити на 3 для створення декоративного оздоблення. Довжина канту $46 \text{ см} \times 3 = 138 \text{ см}$. Ширина 7 см.

Припуски на затяжну кромку залежать від конструкції заготовки, способів формування, методів кріплення низу тощо. Затяжна кромка відкладається від нижнього контуру УРК. З огляду на те, що ручний спосіб формування заготовки, по всьому контуру був відкладений припуск в носовій частині 16мм, в пучковій 17-18мм.

Для проектування підкладки основою є контури деталей верху без урахування припусків на з'єднання. Підкладка даної моделі складається із шкіряної підкладки під союзку та підкладка під підп'ячний ремінець. Опускається на 3 мм вниз лінія перегину підкладки під союзку в носовій частині по затяжній кромці для щільного прилягання до колодки. Міжпідкладка будується меншою за контури деталей верху залежно від виду обробки країв та способів з'єднання: згинання 5 мм, від затяжної кромки – 10 мм.

Таким чином, математичні розрахунки та геометричні побудови забезпечують точність конструкції, а фізичні знання - її функціональність та комфортність.

У результаті дослідження встановлено, що процес проектування сучасного взуття неможливий без застосування математичних і фізичних знань. Використання геометричних методів, координатних систем і математичних формул дозволяє точно побудувати конструктивні елементи та забезпечити відповідність виробу анатомічним особливостям стопи.

Фізичні знання дають змогу правильно підібрати матеріали, врахувати механічні навантаження та забезпечити необхідний рівень комфорту під час експлуатації взуття. Точність обчислень безпосередньо впливає на ергономіку виробу, роблячи взуття не лише естетично привабливим, а й зручним для тривалого носіння.

Отже, сучасне проектування взуття є гармонійним синтезом художнього задуму та фундаментальних точних наук - математики і фізики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бегняк В. І. Основи конструювання і проектування виробів із шкіри. – Хмельницький: ТУП, 2002.
2. Вища математика: Підручник. У 2 ч. Ч. 1: Лінійна і векторна алгебра: Аналітична геометрія: Вступ до математичного аналізу: Диференціальне і інтегральне числення /П.П. Овчинников, Ф.П. Яремчук, В.М. Михайленко; За заг. ред. П.П. Овчинникова; Пер. з рос. П.М. Юрченка. - 3-тє вид., випр. - К.: Техніка, 2007. - 600 с.: іл.
3. Кернеш В.П. Дослідження фізико-механічних характеристик сучасних матеріалів для виробництва взуття жіночого асортименту/ В.П. Кернеш, А.І. Бабич, М.А. Хахарова.- К: КНУТД, 2020.
4. Коновал В. П., Свістунова Л. Т., Олійникова В. В. Технологія взуттєвого виробництва. – Київ: Либідь, 2003.
5. Scherban V. Yu. Mathematical Models in CAD. Selected sections and examples of application/V. Yu. Scherban, SM Krasnitsky, VG Rezanova. -К.: KNUITD, 2011. –240 p.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Веремієнко Світлана Вікторівна

*старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін*

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Лубенець Вікторія Михайлівна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРИНЦИП ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Інститут громадянства є фундаментом правового статусу особи, що визначає обсяг її взаємних прав і обов'язків з державою. В умовах повномасштабної збройної агресії рф, окупації частини території України та безпрецедентної міграції українців за кордон, питання громадянства трансформувалося із суто юридичної площини у питання національної безпеки та виживання нації. Центральним елементом цієї системи є принцип єдиного громадянства, закріплений у статті 4 Конституції України [1]. Сьогодні цей принцип потребує глибокого переосмислення, оскільки його класичне тлумачення вступає у конфлікт із сучасними геополітичними реаліями.

Відповідно до Закону України «Про громадянство України», громадянство визначається як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [2]. Законодавство про громадянство базується на низці демократичних принципів: рівності громадян перед законом, збереження громадянства незалежно від місця проживання, запобігання виникненню випадків безгромадянства (апатризму) та неможливості позбавлення громадянства. Проте найбільш дискусійним і складним для реалізації залишається принцип єдиного громадянства.

Сучасна доктрина розрізняє два аспекти принципу єдиного громадянства. Відповідно до «внутрішнього» аспекту, окремі адміністративно-територіальні одиниці України не можуть мати свого громадянства. Відповідно до «зовнішнього» аспекту, Україна не визнає наявності у громадянина України громадянства іншої держави. Оцей «зовнішній» аспект принципу єдиного громадянства виявляється, перш за все, у невизнанні правових наслідків множинного громадянства. Так, згідно зі ст.2 Закону України «Про громадянство України», принцип єдиного громадянства означає, що громадянин України, який набув громадянство (підданство) іншої держави, у правових відносинах з Україною визнається лише громадянином України.

Тобто, юридично Україна декларує єдине громадянство, але фактично стикається з масовим явищем множинного громадянства. І в сучасних умовах реалізація цього принципу розкриває цілий ряд проблем.

По-перше, проблема лояльності та національної безпеки. Існуюча модель «ігнорування» другого громадянства виявилася небезпечною в умовах війни. Наявність паспортів російської федерації у державних службовців, суддів чи представників правоохоронних органів створює пряму загрозу державному суверенітету. Хоча добровільне набуття іноземного громадянства є підставою для втрати українського [2], цей механізм не є автоматичним. Процедура виходу або втрати громадянства є складною бюрократичною процедурою, що дозволяє особам з «подвійною лояльністю» продовжувати впливати на державні процеси. Принцип єдиного громадянства в цьому аспекті потребує посилення: необхідне запровадження обов'язкового декларування іноземного громадянства та автоматичного усунення біпатридів від доступу до державної служби татаємниці.

По-друге, виклик примусової паспортизації. На тимчасово окупованих територіях окупаційна влада здійснює агресивну політику нав'язування громадянства рф. Така «паспортизація» в більшості випадків здійснюється під примусом (не є добровільною), пов'язана із загрозами життю і здоров'ю громадян та членів їхніх сімей. У цьому контексті Україна має застосовувати принцип єдиного громадянства як захисний механізм. Держава офіційно не визнає такі документи та не вважає їх підставою для припинення українського громадянства, оскільки відсутній ключовий елемент – добровільність набуття. Як зазначають дослідники, такий підхід дозволяє зберегти правовий зв'язок держави зі своїми громадянами, які стали заручниками обставин, і гарантує їм захист прав після деокупації [3, с. 46].

Однак процес видання паспортів держави-окупанта на окупованих територіях відбувається за процедурами, встановленими російським законодавством, які передбачають персональне звернення особи до відповідних органів окупаційної влади. Отже, критерій невизнання набутого під примусом російського громадянства, встановлений частиною шостою статті 5 Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [4,], який стосується «примусового автоматичного набуття» другого громадянства (тобто без особистого звернення з відповідною заявою чи клопотанням), не може бути прямо застосований для його невизнання. Таким чином, з одного боку, цей критерій потребує уточнення (будь-яке примусове набуття чужого громадянства не повинно визнаватися), а з іншого – необхідні додаткові критерії та відповідні процедури розрізнення примусового й добровільного набуття громадянства держави-агресора, зокрема, з урахуванням наявності певної кількості випадків колабораційної діяльності чи інших протиправних форм підтримки агресора з боку окремих громадян України [5, с. 212-213].

По-третє, перспектива множинного громадянства в контексті євроінтеграції. Це найбільш суперечливий аспект. Мільйони українців, які виїхали до країн ЄС, з часом можуть отримати іноземне громадянство. Жорстке слідування принципу «єдиного громадянства» (у значенні заборони іншого) призведе до втрати правового зв'язку з величезною частиною українців. Сучасна доктрина схиляється до необхідності

запровадження інституту множинного громадянства для країн-партнерів. Це дозволить зберегти етнічних українців у правовому полі держави, залучити діаспору до відбудови країни, не порушуючи при цьому Конституцію, якщо трактувати її положення як унітарність громадянства, а не як заборону мати інший паспорт [6, с. 115].

Окремої уваги заслуговує проблема конституційної колізії у питанні множинного громадянства. Стаття 4 Конституції України створює жорсткі рамки, що ускладнюють просте прийняття закону про подвійне громадянство. Будь-які спроби легалізувати біпатризм (подвійне громадянство) виключно через зміни до Закону «Про громадянство» ризикують бути визнаними неконституційними. Це створює правовий глухий кут: зміна Конституції під час воєнного стану заборонена, а потреба у врегулюванні статусу множинного громадянства є нагальною вже зараз.

Варто також згадати про президентську ініціативу щодо множинного громадянства (законопроект № 10425), яка була анонсована як інструмент об'єднання світового українства. Ця концепція передбачає дозвіл на отримання українського паспорта етнічним українцям та їхнім нащадкам з країн ЄС, США, Канади та інших демократичних держав без відмови від громадянства країни проживання. Такий підхід має стратегічне значення для післявоєнної відбудови, адже спрощує залучення іноземних інвестицій та фахівців.

Водночас, лібералізація не може бути безмежною. Принцип єдиного громадянства має трансформуватися у принцип «виключного громадянства» у відносинах з державою. Це означає, що навіть за наявності легального другого паспорта (наприклад, Польщі чи США), особа для України залишається виключно її громадянином з повним набором обов'язків. Жоден іноземний паспорт не може бути підставою для звільнення від мобілізації чи сплати податків в Україні.

Отже, принцип єдиного громадянства в Україні, будучи фундаментом конституційного ладу, в сучасних умовах вимагає гнучкішого підходу. Необхідно відійти від формального «ігнорування» другого громадянства до диференційованої державної політики, яка б була спрямована на:

- абсолютну заборону біпатризму з країною-агресором із жорсткими кримінально-правовими наслідками;
- легалізацію множинного громадянства з країнами ЄС та НАТО для збереження демографічного потенціалу нації.

Таким чином, трансформація принципу єдиного громадянства є необхідною умовою для інтеграції України в цивілізований світ та забезпечення національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

3. Суржинський М. А. Проблематика множинного громадянства в умовах гібридної війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 72. С. 44–49.

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

5. Ключковський Ю. Б. Інститут громадянства України: стан і післявоєнні перспективи. *Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час* : зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф., 4-5 липня 2024 року м. Острог. - Київ : ВАІТЕ, 2024. - С. 210-215.

6. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

Віталій Денісов,
суддя Волинського апеляційного суду
Галина Денісова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права НАН України

ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA)

До недавнього часу вітчизняна судова система працювала у звичних умовах визначеності та стабільності, але масштабна збройна агресія рф проти України, яка розпочалася 24.02.2022 і триває досі, ускладнила здійснення судочинства у нашій державі, внаслідок стрімкого зростання тяжких та особливо тяжких міжнародних злочинів та зростання кількості осіб, які їх вчинили і переховуються від органів судового розслідування та суду.

З метою ефективної реакції держави на такі кримінальні правопорушення, забезпечення невідворотності кримінального покарання, дотримання прав людини на справедливий суд неупередженим та незалежним судом, відновлення порушених прав та законних інтересів потерпілих в КПК України передбачений спеціальний судовий розгляд (in absentia), що і пояснює актуальність даного дослідження.

У відповідності до ч.3 ст. 323 КПК судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297¹ цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук.

Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297¹ цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), якщо стосовно нього уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого [1].

Визначаючи поняття спеціального судового провадження in absentia, Нагорнюк-Данилюк О.О. зазначив, що інститут спеціального судового провадження (in absentia), передбачений главою 24-1 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, є винятковим процесуальним механізмом, що дозволяє забезпечити реалізацію функцій кримінального переслідування та відновлення справедливості у випадках, коли

обвинувачений свідомо ухиляється від правосуддя. Застосування цього інституту має особливе значення для розслідування воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки, терористичної діяльності та систематичного домашнього насильства, в яких підозрювані цілеспрямовано уникають судового розгляду [2, с. 173].

Лабенська Л.Л. та Філяніна Л.А. вважають, що провадження *in absentia* є особливою формою кримінального процесу, що допускає розгляд справи за відсутності підозрюваного/обвинуваченого (крім неповнолітніх), якщо той ухиляється від явки до органів досудового розслідування, прокурора або суду (заочні провадження) [3, с. 37].

На думку І. В. Оборонної спеціальне судове провадження – самостійний диференційований різновид судового провадження в суді першої інстанції, що здійснюється за ухвалою суду щодо злочинів, передбачених кримінальним процесуальним законом, за фактичної відсутності в судовому засіданні обвинуваченого, який переховується від суду на тимчасово окупованій території України або поза її межами, з метою ухилення від кримінальної відповідальності, чи переданий для обміну як військовополонений, що обумовлює необхідність дотримання посиленних процесуальних гарантій прав обвинуваченого [4, с. 35-36].

Однією з умов такого провадження є те, що за наявності процесуальних підстав суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження щодо обвинуваченого, задовольняючи клопотання прокурора з доданими до нього матеріалами про обізнаність обвинуваченого щодо розпочатого кримінального провадження або про те, що він повинен про це знати.

Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою. У постанові Верховного Суду від 13.06.2019 у справі № 607/9498/16-к, яка розглядалася судами *in absentia*, Встановлено порушення права на захист у зв'язку із неналежним виконанням захисником, якого було призначено Центром надання безоплатної правової допомоги, своїх обов'язків (як зазначив Верховний Суд, він «лише формально був присутній у судових засіданнях») [5, с. 683].

З метою дотримання процесуальних прав обвинуваченого, повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297⁵ цього Кодексу та на офіційному веб-сайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального досудового розслідування у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу обвинуваченого для обміну як військовополоненого публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297⁵ цього Кодексу та на офіційному веб-сайті суду, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику.

З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Таким чином, спеціальне судове провадження (in absentia) є винятком із загальних правил судового розгляду в суді першої інстанції, передбачених в КПК України. Його особливості: здійснення лише щодо злочинів вказаних в ч. 2 ст. 297¹ КПК України; відсутність обвинуваченого, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора з метою уникнення кримінальної відповідальності та/ або оголошений в міжнародний розшук. Крім того, спеціальний судовий розгляд також може здійснюватися, якщо уповноваженим органом стосовно обвинуваченого прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого і такий обмін відбувся. Спеціальне судове провадження здійснюється на підставі ухвали суду.

Одним із пріоритетних завдань спеціального судового провадження (in absentia) є обов'язок суду щодо надання процесуальних гарантій по дотриманню прав обвинуваченого та забезпечення його належного інформування про здійснення щодо нього кримінального провадження, надсилання процесуальних документів, використовуючи для цього всі доступні сучасні засоби зв'язку. Проблема цього провадження є те, що при персональній відсутності обвинуваченого у судовому розгляді, повідомлення про здійснення щодо нього кримінального провадження відбувається шляхом розміщення оголошення у вітчизняних друкованих виданнях, які очевидно, не друкуються та не розповсюджуються на тимчасово окупованих територіях та за кордоном. Вважаємо, що це питання потребує подальших наукових розробок та удосконалення.

Обов'язково є участь захисника у спеціальному судовому провадженні. у відповідності до вимог КПК, що після постановлення ухвали про спеціальне судове провадження обвинувачений з'явився або був доставлений до суду, судовий розгляд продовжується з моменту постановлення такої ухвали згідно з загальними правилами, передбаченими КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Здійснення судового розгляду в порядку спеціального судового провадження / О. О. Нагорнюк-Данилюк // Держава та регіони. Серія: Право. 2025. № 1 (87). С. 173-179. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2025/26.pdf
3. Кримінальне провадження in absentia в Україні: виклики збройної агресії, європейські стандарти та необхідність законодавчої адаптації / Л. Л. Лабенська, Л. А. Філяніна // Право та державне управління. 2025. - № 2. - С. 36-41. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2025/6.pdf
4. Особливості судового провадження in absentia як прояву диференціації кримінального судочинства / І. В. Оборонова // Університетські наукові записки. 2022. - № 5-6 (89-90). С. 35-47. URL: https://unz.univer.km.ua/article/download/89-90_35-47/343
5. Настільна книга судді: Матеріали для розгляду справ про міжнародні злочини. Науково-практичний посібник. Програма USAID «Справедливість для всіх». 2024. 840 с.

Король Діана

*Бакалавр спеціальності Правоохоронна діяльність
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

м.Луцьк, Україна

Науковий керівник – Крисюк Юрій Петрович

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ІЗ НАЦІОНАЛЬНИМ АГЕНТСТВОМ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Тема взаємодії адміністративних органів із НАЗК сьогодні дуже актуальна, оскільки держава приділяє багато уваги боротьбі з корупцією. НАЗК виступає головним органом, який контролює процес, як різні установи виконують антикорупційні вимоги, тому їхня співпраця має бути чіткою та зрозумілою. Усе це визначено в Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки, де написано, що всі органи влади повинні працювати разом, щоб зменшити рівень корупції в країні [1]. Дослідження теми є вкрай актуальним, оскільки

Відповідними адміністративними суб'єктами, що зобов'язані виконувати антикорупційне законодавство та взаємодіяти з НАЗК, є міністерства, державні установи, місцеві органи влади. Кожен орган має своїх відповідальних осіб або цілі підрозділи, які займаються питаннями запобігання корупції. Саме вони найчастіше спілкуються з НАЗК, надсилають їм звіти, оформляють документи та реагують на можливі порушення.

НАЗК допомагає установам виконувати вимоги. Наприклад, вони створили практичний посібник для роботи з викривачами, де пояснили, як правильно приймати такі повідомлення, як потрібно захищати викривача, як організувати безпечний зв'язок і вести внутрішні записи [2]. НАЗК може не тільки перевіряти, але й навчити інші органи працювати правильно.

Слід зазначити, що особливу значущість у контексті розвитку ефективного державного управління набувають антикорупційні освітні заходи, які системно впроваджуються Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) для персоналу широкого спектру інституцій.

Необхідність таких тренінгів є беззаперечною, оскільки значна частина кадрів, особливо тих, хто залучений до роботи в невеликих органах влади чи комунальних підприємствах, об'єктивно не володіє належною спеціалізованою підготовкою. Коли співробітники отримують глибоке розуміння суті конфлікту інтересів та опрацьовують алгоритми дій у дискусійних ситуаціях, це істотно підвищує рівень виконання їхніх посадових обов'язків. Більше того, у ключових методологічних посібниках, які стосуються роботи з викривачами, чітко артикульовано, що саме кваліфікований та освічений персонал є фундаментальною передумовою для адекватної реакції на будь-які корупційні прояви.

Спектр взаємовідносин між державними інституціями та НАЗК абсолютно не вичерпується лише функціями суворого контролю та поданням обов'язкової звітності. Наприклад, у тих випадках, коли виникають складні, дискусійні ситуації, пов'язані з розумінням норм стосовно конфлікту інтересів, державні службовці мають цілком легітимну можливість ініціювати звернення до НАЗК з метою отримання фахових та офіційних роз'яснень. Функціонал НАЗК не обмежується виключно каральною складовою, а включає також важливу консультативну місію [3].

Слід підкреслити, що значна частина управлінських рішень, які ухвалюються різними установами, фактично формується лише після отримання та аналізу офіційної позиції НАЗК. Застосування такого превентивного підходу робить всю систему державного управління більш передбачуваною для виконавців і, що найважливіше, сприяє ефективному запобіганню потенційним порушенням ще на початковій стадії, до того, як вони трансформуються у серйозну правову проблему.

Ще одним принциповим напрямом діяльності є комплексний аналіз корупційних ризиків. НАЗК регулярно проводить оцінювання, ідентифікуючи потенційно вразливі зони у функціонуванні органів влади, та надає вичерпні рекомендації щодо їхнього усунення. Передбачається, що адміністративні структури повинні самостійно розробляти плани мінімізації цих ризиків, однак на практиці це зобов'язання не завжди виконується. Досить часто такі плани мають виключно декларативний характер і не втілюються у життя. Отже, НАЗК постійно акцентує на тому, що аналіз ризиків має сприйматися не як формальний документ, а як дієвий інструмент, що кардинально поліпшує діяльність установ.

Важливим напрямом у взаємодії адміністративних суб'єктів з НАЗК є цифровізація. У Стратегії розвитку НАЗК підкреслюється, що більшість антикорупційних процесів треба робити електронними: подавати декларації онлайн, передавати інформацію в електронних системах, звітувати через спеціальні програми [3]. Для працівників державних установ цей аспект є зручним, оскільки зменшується кількість паперової роботи, а також знижує кількість помилок – більшість процесів автоматизовано.

Проте, у деяких установах наразі замало підготовлених працівників, які повинні виконувати антикорупційні функції. Частина органів досі не повністю опанувала питання, як працювати з викривачами або як правильно уникати конфлікту інтересів. Воєнний стан теж впливає на роботу адміністративних органів, так як вони працюють у складніших умовах, і у деяких випадках це ускладнює звітність та обмін інформацією з НАЗК. У відповідь на проблеми, агентство пропонує шляхи покращення взаємодії: навчання працівників, вдосконалення внутрішніх політик установ, розвиток цифрових сервісів. Якщо адміністративні органи продовжать дотримуватись рекомендацій НАЗК, то співпраця стане ефективнішою, а рівень корупції – нижчим.

Отже, організаційно-правові засади взаємодії між установами та НАЗК – це не просто вимога законодавства, а фактична основа функціонування всієї антикорупційної системи. Від того, наскільки добре налагоджена ця співпраця, залежить довіра людей до влади та успішність державних реформ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. – Київ : Нац. агентство з питань запобігання корупції, 2022. – 55 с. – (Електронний ресурс). URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
2. Практичний посібник щодо роботи з викривачами для уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції / Деркач С., Карпова О., Леончук О., Луцик В. – Київ : НАЗК, 2021. – 146 с. – (Електронний ресурс). URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Posibnyk-po-roboti-z-vykryvachamy.pdf>
3. Стратегія розвитку Національного агентства з питань запобігання корупції (NAZK Strategy) / НАЗК. – Київ : НАЗК, 2021. – 24 с. – (Електронний ресурс). URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/strategiya_NAZK_2021_15_final.pdf

Княженцев Богдан Євгенович,
*здобувач вищої освіти 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*
Резворович Кристина Русланівна,
*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ

У сучасних умовах цифровізації правосуддя та трансформації процесуальних форм здійснення судочинства застосування відеоконференцій у цивільному процесі України розглядається як один із ключових інструментів забезпечення основних принципів цивільного судочинства, а саме гласності і відкритості судового процесу, розумності строків розгляду справи судом, рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом.

Як слушно зазначає Гарієвська М. Б., інститут відеоконференції в українському цивільному судочинстві є не лише технічним засобом забезпечення процесу судочинства, а й механізмом реалізації фундаментальних прав на судовий захист, справедливий суд, що в свою чергу включає право на «розгляд справи протягом розумного строку», передбачені Конституцією України на Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [1, с. 59].

Наукові дослідження останніх років вказують, що потреба у широкому застосуванні відеоконференції зросла спочатку під впливом пандемії COVID-19, а згодом воєнної агресії проти України, що значною мірою обмежило можливість фізичної присутності учасників судового процесу в судових засіданнях.

Так, під час обговорення Верховним судом презентації аналітичного звіту у 2024 році було наголошено, що кількість ухвал, які були прийняті за результатами розгляду клопотань про участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції поза межами приміщень суду у 2020 році сягає 80 566 ухвал, тоді як у 2023 році – 120 298 ухвал. Разом з тим, кількісний ріст не супроводжувався достатньою якісною адаптацією правового регулювання [2].

Верховний Суд, узагальнюючи судову практику та аналізуючи підстави для відмови в задоволенні клопотань сторін про участь у засіданні в дистанційному режимі,

виокремив низку системних процесуальних та технічних перешкод [2]. Найбільш поширеною підставою стала відсутність технічної можливості забезпечити проведення засідання у форматі відеоконференції, що часто пов'язано з недостатньою оснащенням судів або одночасним використанням доступних залів у межах процесуального календаря (в 2023 році – 42,7% від загальної кількості відмов). Суд також часто відмовляє у клопотанні через відсутність документально підтверджених обставин, які свідчать про неможливість фізичної явки до суду, наголошуючи на тому, що дистанційна участь не може бути використана як спосіб уникнення обов'язку з'явитися до суду без поважних причин. Аналогічно при ситуації, коли суд заздалегідь визнав явку учасника обов'язковою, або коли характер розгляду вимагає безпосереднього дослідження письмових доказів, огляду оригіналів документів чи перевірки їх автентичності, що технічно складно або неможливо забезпечити у дистанційному форматі.

Верховний Суд також звертає увагу на інші об'єктивні та актуальні чинники, серед яких планові та аварійні вимкнення електроенергії, хакерські атаки на інформаційно-телекомунікаційні системи суду, тощо.

Токарчук Л.М. слушно акцентує, що однією з основних проблем використання відеоконференцій з'язку в цивільному судочинстві є неврегульованість питання порядку ініціювання участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції інших учасників судового процесу: свідків, експертів, експертів з питань права, спеціалістів, перекладачів. Цивільний процесуальний Кодекс України передбачає право на дистанційну участь у засіданні для учасників справи, а також визначає межі судової ініціативи щодо дистанційної участі. Автор зауважує, що суд не може вирішувати за власною ініціативою питання щодо участі саме учасників справи (окрім випадків, коли особа перебуває в установі виконання покарань, тощо), оскільки така участь є саме правом, а не обов'язком [3, с. 59].

Невирішеним залишається питання, чи може суд самостійно ініціювати дистанційну участь свідків, експертів, експертів з питань права, спеціалістів, перекладачів, а також чи мають ці особи право самостійно подавати відповідні клопотання. Надання їм такого процесуального права, на думку Токарчука Л.М., видається логічним і необхідним, адже саме ці учасники найкраще знають про свою фактичну можливість або неможливість особисто прибути до суду, який розглядає справу [3, с. 59].

Татулич І.Ю. відокремлює окремим проблемним блоком питання ідентифікації учасників під час судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду. Ідентифікація особи відбувається відповідно до вимог Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», а в разі відсутності засобів електронної ідентифікації у порядку, визначеному Законом України «Про єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [4, с. 88; 6; 7]. Щодо інших учасників справи, відповідно до частини 6 статті 212 Цивільного процесуального Кодексу України, свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду [5].

Необхідно зазначити, що відеоконференція не завжди сприяє оперативності процесу. Технічні проблеми, потреба повторного підключення, труднощі із синхронізацією звуку

та відео нерідко затягують розгляд справ більше, ніж традиційне засідання. Особливо це проявляється у процесах, де беруть участь кілька сторін та представників, і кожен підключається з різних місць. У таких випадках суддя змушений витратити значний час на організацію технічної взаємодії.

Узагальнюючи, можна сказати, що участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в цивільному судочинстві України є незамінним інструментом у сучасних реаліях, однак її практична реалізація супроводжується значною кількістю правових, організаційних і технічних проблем. Їх комплексне вирішення є ключовою умовою забезпечення ефективного та справедливого судового процесу, здатного відповідати як викликам сьогодення, так і міжнародним стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарієвська М. Б. Відеоконференція в цивільному процесі: проблемні питання [Електронний ресурс] / М. Б. Гарієвська // Приватне право і підприємництво. - 2015. - Вип. 14. - С. 59-62. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_16 (дата звернення 01.12.2025)
2. Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах: у Верховному Суді відбулася презентація тематичного дослідження. *Судова влада України*. [Електронний ресурс] -Режим доступу: <https://court.gov.ua/archive/1704385/> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Tokarchuk L. M. THE PROBLEMS AND PECULIARITIES OF THE USE OF VIDEO CONFERENCE IN CIVIL PROCEEDING OF UKRAINE. *Constitutional State*. 2022. № 48. С. 56–65. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.48.267963> (дата звернення: 01.12.2025).
4. Tatulych I. ДИСТАНЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ ТА ПІД ЧАС ВІЙНИ. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2024. № 2. С. 86–91. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2024.16> (дата звернення: 01.12.2025).
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
6. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
7. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Княженцев Богдан Євгенович,
*здобувач вищої освіти 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Резворович Кристина Русланівна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Цивільно-правова відповідальність держави в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в контексті тривалого збройного конфлікту, спричиненого агресією російської федерації проти України. Вже з 2014 року національні суди зіткнулися з новою категорією спорів, у яких позивачі вимагають відшкодування шкоди, завданої їм унаслідок бойових дій, окупації, терористичних актів чи втручання збройних формувань рф.

Як справедливо зауважує суддя Великої Палати Верховного Суду Гудима Д., ці спори не можуть розглядатися у відриві від міжнародно-правових стандартів, зокрема вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що зобов'язує державу гарантувати забезпечення дотримання прав кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією [1]. Саме тому визначення меж такої юрисдикції, аналіз характеру конвенційних обов'язків держави та встановлення зв'язку між втратою контролю й обсягом відповідальності є ключовими елементами сучасної доктрини відповідальності держави за шкоду, заподіяну під час війни.

Відповідно до статті 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, держава зобов'язана гарантувати права та свободи особам, що перебувають під її юрисдикцією. Юрисдикція у розумінні Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) включає не лише територіальний аспект, але й екстратериторіальний, коли певна держава фактично здійснює владу та контроль над територією, що формально належить іншій державі [3, с. 144-145].

У цьому контексті практика ЄСПЛ за останні десятиліття набула особливої значущості, оскільки саме вона визначила умови відповідальності держав за межами їхніх кордонів. Ключовим для становлення доктрини екстратериторіальної юрисдикції стало рішення у справі *Loizidou v. Turkey*, у якому Суд уперше чітко констатував, що Туреччина несе відповідальність за порушення права на власність заявниці внаслідок контролю, який вона здійснювала над частиною території Кіпру [4]. Ця правова позиція

була розвинена у рішенні у міждержавній справі *Cyprus v. Turkey*, де ЄСПЛ підтвердив, що держава-відповідач несе відповідальність не лише за дії власних військовослужбовців, а й за поведінку підлеглої їй місцевої адміністрації на окупованій території [5].

Особливе значення для формування підходу до визначення відповідальності за «ефективний контроль» має також рішення у справі *Iascu and Others v. Moldova and Russia*, у якій ЄСПЛ визнав, що російська федерація здійснювала ефективний контроль над Придністровським регіоном Молдови, що, у свою чергу, означало поширення її юрисдикції на населення цього регіону й відповідальність за порушення прав заявників [6].

В усіх цих рішеннях Суд виходив з того, що сама окупація як факт свідчить про встановлення контролю над територією, а отже, про виникнення обов'язку держави-окупанта забезпечувати права і свободи відповідно до першої статті Конвенції. Сукупність зазначених прецедентів чітко окреслює, що держава, яка здійснює ефективний контроль над територією, незалежно від її формального статусу, несе міжнародно-правову відповідальність за дії своїх військовослужбовців і підлеглих адміністрацій, а також зобов'язана забезпечувати весь спектр конвенційних прав осіб, що там проживають.

Європейський суд неодноразово підтверджував, що держава може нести відповідальність за дії своїх органів за межами власної території, якщо вона здійснює там ефективний контроль. Аналогічна позиція була чітко сформульована в рішенні Великої палати ЄСПЛ щодо прийнятності заяви у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)», де встановлено дату початку ефективного контролю РФ над Кримом, а саме 27 лютого 2014 року. Це рішення має ключове значення, оскільки дозволяє визначити, яка держава несе конвенційну відповідальність за порушення прав людини на відповідній території після зазначеної дати [7].

У випадку територій Донецької, Запорізької, Харківської, Херсонської, Луганської областей окупованих після 24 лютого 2022 року, на рівні ЄСПЛ чітких дат встановленого ефективного контролю поки немає. Тому саме національні суди мають встановлювати такі факти у кожній конкретній справі, враховуючи обставини бойових дій, період окупації та можливість держави виконувати свої обов'язки.

У цьому сенсі важливе значення має Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», у якому прямо зазначено, що російська федерація є державою-окупантом і несе відповідальність за матеріальну та моральну шкоду, заподіяну цивільному населенню через тимчасову окупацію. Це положення є імплементацією норм міжнародного гуманітарного права, згідно з якими окупаційна держава відповідає за дії, що відбуваються на окупованій території.

Значним кроком у підготовці до майбутніх процесів компенсації є Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, затверджений постановою Кабінету Міністрів України. Цей документ визначає напрями оцінювання та передбачає розроблення методик, що дозволять потерпілим особам і громадам документально підтверджувати свої збитки. Саме на основі таких методик у майбутньому можуть формуватися як внутрішні механізми компенсації, так і міжнародні позови проти російської федерації.

З огляду на викладене, сучасна модель цивільно-правової відповідальності держави за шкоду, заподіяну під час війни, ґрунтується на кількох взаємопов'язаних елементах: визначенні фактичного контролю над територією, оцінюванні можливості держави виконувати конвенційні обов'язки, встановлення характеру шкоди та причинного зв'язку, застосування міжнародних стандартів щодо відповідальності держави-окупанта. Ці елементи дають можливість національним судам формувати судову практику, що відповідає європейським стандартам і водночас відображає особливості ситуації, у якій перебуває Україна внаслідок збройної агресії РФ.

З огляду на відсутність остаточних рішень ЄСПЛ щодо багатьох територій, українські суди відіграють ключову роль у формуванні власної моделі відповідальності, адаптованої до реалій війни та тимчасової окупації. Результатом цієї роботи має стати створення системи ефективного захисту прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії, та формування юридичного підґрунтя для майбутніх репараційних вимог до держави-агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ЛІГА ЗАКОН. Відповідальність держави за шкоду, завдану під час збройного конфлікту: підстави та форми, 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=G45SWlOD9w4> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Bekhruz K. N. THE CONCEPT OF WAR IN INTERNATIONAL LAW: PROBLEMS OF CONCEPTUALIZATION. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. № 2. С. 558–561. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/132> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2025).
4. Case of Loizidou v. Turkey. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007> (дата звернення: 01.12.2025).
5. Case of Cyprus v. Turkey. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-144151> (дата звернення: 01.12.2025).
6. Case of Pașcu and others v. Moldova and Russia. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66444> (дата звернення: 01.12.2025).
7. Case of Ukraine v. Russia (re Crimea) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13090> (дата звернення: 01.12.2025).
8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
9. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 326 : станом на 1 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Лац Орися Валентинівна, Фурманчук Юліана Володимирівна
студентки 3 курсу юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Постановка проблеми: Електронна комерція, що стрімко розвивається в умовах цифрової трансформації, стала невіддільною частиною сучасного економічного життя. Онлайн-торгівля надає споживачам широкий доступ до товарів і послуг, однак водночас породжує низку викликів, пов'язаних із забезпеченням прав споживачів. Серед основних проблем – недобросовісна реклама, відсутність чіткої інформації про продавця, складнощі з поверненням товару, небезпека шахрайства, непрозорі умови укладення договорів, обмежені можливості захисту у транскордонних правовідносинах тощо.

Мета дослідження: дослідження правових засад захисту прав споживачів у сфері електронної комерції.

Результати дослідження: У ході дослідження було встановлено, що в Україні відсутній комплексний підхід до регулювання захисту прав споживачів в електронному середовищі. Закон України «Про захист прав споживачів» містить загальні положення, однак не враховує специфіку електронних правовідносин. Закон «Про електронну комерцію» натомість зосереджений переважно на технічних і організаційних аспектах здійснення е-комерції, приділяючи недостатню увагу захисту саме споживача.

Відповідно до ч.1 п.1 ст.3 Закону України «Про електронну комерцію» -електронна комерція - відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру.[1]

Одним із основних принципів, закріплених законом про електронну комерцію від 2015 р., є забезпечення належної якості товарів, робіт та послуг, що реалізуються у сфері електронної комерції. Таким чином, на відносини «інтернет-продавець споживач» у повній мірі поширюється законодавство про захист прав споживачів. Так, сфера електронних правочинів у розумінні споживчого закону прирівнюється до договорів, укладених поза торговельними офісним приміщеннями та договорів на відстані. Користувачі платформ електронної комерції традиційно мають право на якісне обслуговування, безпеку та належну якість продукції, повну та достовірну інформацію про неї, а також виробника, відшкодування шкоди, завданої неякісним товаром, захист прав споживачів державою в особі уповноважених органів.[2]

Найпоширенішими порушеннями, з якими стикаються споживачі є : відсутність повної інформації про товар чи послугу; непрозорі умови укладення договору (особливо щодо повернення товарів або скасування послуги.

Висновки: Права споживачів у сфері електронної комерції потребують посиленого правового захисту, який має враховувати специфіку онлайн-торгівлі та особливості цифрового середовища. Основними напрямками вдосконалення законодавства мають стати: адаптація українського законодавства до стандартів ЄС; закріплення чітких вимог до електронних договорів купівлі-продажу; розширення обов'язків продавців щодо інформування споживачів; забезпечення ефективних механізмів подання скарг і вирішення спорів у цифровому форматі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19/conv#n57>
2. Електронна комерція і захист прав споживачів. URL: <https://zkg.ua/e-commerce-i-zakhyst-prav-spozhyvachiv/>
3. Правове регулювання електронної комерції в Україні. URL: <https://consultant.net.ua/consultant-article/6382>

Мисль Анна Володимирівна

студентка 3 групи, 2 курсу,

Навчально-наукового інституту права і правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Забезпечення прав і свобод людини є ключовою ознакою демократичної, правової та соціальної держави. В Україні ця система побудована на конституційних нормах та імплементації міжнародних договорів. Конституція у статті 3 визначає людину, її життя і гідність найвищою соціальною цінністю, а у статті 9 встановлює, що ратифіковані міжнародні договори є частиною національного законодавства [2, с. 5].

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та низку протоколів до неї Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р., визнавши обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини [1, с. 2]. Відповідно, національна судова система має враховувати положення Конвенції та практику ЄСПЛ, а також виконувати його рішення. Науковці наголошують, що для посилення цього механізму важливо активно використовувати інститут конституційної скарги, що дозволяє громадянам звертатися до Конституційного Суду з питань порушення їхніх прав [6, с. 41].

Питання обмеження прав людини в особливих умовах набуло особливої актуальності після запровадження воєнного стану. Конституція у статті 64 допускає можливість тимчасового обмеження певних прав, проте воно має бути визначеним законом, пропорційним і контрольованим судами. У працях вітчизняних дослідників підкреслюється небезпека зловживань у такій сфері та наголошується на необхідності дотримання принципу верховенства права і правової визначеності навіть у кризові періоди [4, с. 128].

Важливою складовою національної системи є адміністративно-правові засоби захисту: діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, механізми адміністративного оскарження та адміністративні суди. В наукових роботах відзначено, що для забезпечення ефективного захисту слід розвивати стандарти «доброї адміністрації», підвищувати прозорість та доступність державних сервісів і передбачати швидкі способи реагування на порушення прав у взаєминах із владою [3, с. 59].

Не менш вагомим є захист прав у сфері кримінальної юстиції. Презумпція невинуватості, право на справедливий суд, заборона катувань, право на захист від першого моменту затримання — це базові гарантії, передбачені як Конституцією, так і міжнародними стандартами. ЄСПЛ неодноразово наголошував на необхідності забезпечення належної процедури досудового розслідування та захисту прав обвинувачених і потерпілих, що підтверджують і сучасні українські дослідження [5, с. 23].

Окремої уваги заслуговує захист соціально-економічних, трудових, земельних та екологічних прав. Конституція гарантує право на працю, безпечні умови праці, власність на землю та на сприятливе довкілля. У науковій літературі зазначається, що під час воєнного стану та екологічних викликів важливо вдосконалювати механізми компенсації шкоди та гарантувати доступ громадян до інформації про стан довкілля й засоби правового захисту [7, с. 77].

Попри наявність розвиненої правової бази, лишаються проблеми у практичній реалізації гарантій: неповне виконання рішень ЄСПЛ, тривалість судових процедур, недостатня узгодженість національного законодавства з міжнародними нормами. Вирішення цих проблем вимагає подальшої реформи судової системи, розвитку конституційної юстиції, підвищення правової культури та професійної підготовки суддів, адвокатів і працівників адміністративних органів.

Отже, конституційні та міжнародно-правові гарантії становлять фундамент захисту прав і свобод людини в Україні. Їх ефективність залежить від належного застосування у практиці та гармонізації національного права із міжнародними стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Гультай М. М., Федоренко Т. М. Уніфікація міжнародних і національних стандартів з прав людини: інститут конституційної скарги // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2023.
4. Адміністративно-правові механізми захисту прав людини в Україні // *Вісник юридичних наук УжНУ*. – 2023. – № 6.
URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/6.pdf>
5. Обмеження прав і свобод людини під час воєнного стану: проблеми правозастосування // *Law and Safety*. – 2023. – № 2.
URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/74.pdf
6. Захист прав людини у сфері кримінальної юстиції: сучасні виклики та шляхи вдосконалення // *Юридичний вісник*. – 2024. – № 5.
URL : http://yurvisnyk.in.ua/v5_2024/5.pdf
7. Рябовол П. М. Конституційна скарга як механізм захисту прав людини в Україні. Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2023.
URL : <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48753/1/Рябовол.PDF>

Науковий керівник: Бутинська Р.Я., к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ.

Мурай Богдан Володимирович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»

*Науковий керівник: **Веремієнко Світлана Вікторівна***

старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та

загальноправових дисциплін

Національного університету «Чернігівська політехніка»

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Закріплені в Конституції України принципи здійснення правосуддя становлять фундамент правової держави та визначають зміст і спрямованість діяльності судової влади в Україні. Вони відображають базові цінності демократичного суспільства, у якому права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю, а суд покликаний бути головним механізмом їх захисту. Саме через систему конституційних принципів правосуддя реалізується ідея верховенства права та забезпечується довіра громадян до суду як незалежного й справедливого арбітра.

Сутність конституційних принципів правосуддя полягає в їх загальному та визначальному характері. Вони мають первинний характер, оскільки не впливають з інших правових положень, а навпаки, слугують основою для формування та конкретизації спеціальних процесуальних норм.

Актуальність дослідження конституційних засад здійснення правосуддя зумовлена насамперед процесами реформування судової системи, які тривають в Україні протягом останніх років. В умовах суспільних трансформацій, європейської інтеграції та підвищеної уваги до дотримання прав людини питання незалежності суддів, справедливості судового розгляду та ефективності судового захисту стають предметом активного суспільного обговорення. Недовіра громадян до судів, проблеми з виконанням судових рішень і випадки політичного чи адміністративного впливу на правосуддя лише посилюють потребу в ґрунтовному осмисленні конституційних принципів, які мають слугувати орієнтиром для всієї судової системи.

Одним із фундаментальних конституційних принципів є здійснення правосуддя виключно судами. Його зміст полягає в тому, що тільки суди, створені відповідно до Конституції та законів України, уповноважені розглядати юридичні спори, ухвалювати обов'язкові рішення та здійснювати захист прав і свобод людини. Такий підхід гарантує незалежність правосуддя, запобігає зловживанню владою та забезпечує справедливий і неупереджений розгляд справ. Заборона надзвичайних і особливих судів гарантує єдність судової системи та унеможливорює використання правосуддя як інструменту політичного чи адміністративного тиску. Таким чином, суд постає єдиним легітимним органом, уповноваженим вирішувати правові спори та притягати до юридичної відповідальності.

Важливе місце серед конституційних принципів посідає принцип незалежності суддів і підкорення їх лише закону. Незалежність судової влади є необхідною умовою справедливого судового розгляду, адже без неї неможливо забезпечити об'єктивність і неупередженість судових рішень. Конституція України гарантує суддям особливий правовий статус, систему гарантій недоторканності та забороняє будь-яке втручання в здійснення правосуддя. Підкорення суддів виключно закону підкреслює, що під час розгляду справи вони мають керуватися правовими нормами, а не політичними інтересами, суспільними настроями чи вказівками з боку інших органів влади [1, с.375].

Не менш значущим є принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Він уособлює базову ідею справедливості та правової рівності, яка є невід'ємною складовою демократичної правової держави. Відповідно до цього принципу, соціальний статус, майновий стан, службове становище, походження, стать, раса, політичні переконання чи будь-які інші ознаки не можуть і не повинні впливати на позицію суду або на оцінку доказів у справі. Усі учасники процесу наділяються рівними процесуальними правами та несуть однакові процесуальні обов'язки, зокрема щодо подання доказів, участі в судових засіданнях, заявлення клопотань і оскарження судових рішень. Це створює належні умови для реалізації принципу змагальності та забезпечує баланс інтересів сторін. Значення цього принципу особливо посилюється в контексті захисту прав і свобод людини, адже саме він гарантує кожному доступ до правосуддя та реальну можливість ефективно відстояти свої законні інтереси незалежно від особистих чи соціальних характеристик [2, с.58].

Конституційні засади правосуддя передбачають також гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Відкритий розгляд справ сприяє прозорості діяльності судів, формує довіру суспільства до судової системи та запобігає зловживанням. Гласність дозволяє громадськості контролювати здійснення правосуддя, а засобам масової інформації - інформувати суспільство про перебіг і результати судових процесів.

Варто зауважити, що на практиці гласність у діяльності судів України фактично зводиться лише до відкритості судового розгляду, не охоплюючи інших її складових. Зокрема, поза увагою залишається забезпечення права кожного на отримання повної, об'єктивної та достовірної інформації про здійснення правосуддя й ухвалені судові рішення іншими способами, не пов'язаними з безпосередньою участю в судовому процесі або особистою присутністю на відкритому судовому засіданні.

Також, порушення принципу гласності законодавством не визнається безумовною підставою для скасування судових рішень. Унаслідок цього виникають суперечливі й навіть парадоксальні ситуації, коли судові рішення у справах осіб, стосовно яких Європейський суд з прав людини встановив порушення права на публічний судовий розгляд, не підлягають перегляду національними судами. Такий підхід свідчить про недостатню реалізацію принципу гласності в судочинстві та потребу його більш послідовного нормативного й практичного забезпечення.

Важливою складовою конституційних принципів є забезпечення змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і доведенні їх переконливості. Суд у такому процесі виступає не стороною конфлікту, а неупередженим арбітром, який створює рівні

умови для реалізації процесуальних прав учасників. Змагальність сприяє повному й всебічному з'ясуванню обставин справи, а також підвищує якість судових рішень [3, с. 101].

Окреме значення має принцип забезпечення права на апеляційний і касаційний перегляд судових рішень, який є важливою гарантією справедливого судочинства. Його сутність полягає в наданні учасникам процесу реальної можливості оскаржити судові рішення у разі незгоди з ним, що дозволяє виправити допущені судові помилки, усунути порушення норм матеріального чи процесуального права та забезпечити єдність судової практики. Апеляційний перегляд дає змогу повторно перевірити обставини справи та оцінку доказів, тоді як касаційний спрямований на контроль за правильністю застосування права судами нижчих інстанцій [4, с.254].

Названий принцип сприяє зростанню відповідальності судових органів, позитивно впливає на рівень обґрунтованості й законності судових рішень, а також зміцнює правопорядок у сфері судочинства. Втілення цього принципу формує у суспільстві переконання, що правосуддя не обмежується разовим рішенням окремого суду, а реалізується в межах цілісної, послідовної та логічно побудованої судової системи.

Отже, конституційні принципи здійснення правосуддя є не лише фундаментальними засадами функціонування судової влади, а й важливим елементом утвердження України як демократичної, правової держави. Вони формують основу правового порядку та забезпечують реальну можливість кожному громадянину реалізувати свої права і свободи через доступ до справедливого судового розгляду. Конституційні засади судочинства визначають не лише організацію судової системи, а й безпосередньо зміст судової діяльності, спрямованої на ефективний, об'єктивний і неупереджений захист прав і свобод людини та громадянина.

Принципи правосуддя не є абстрактними деклараціями, а мають безпосередній вплив на повсякденне життя кожної людини. Незалежність суду, рівність сторін, гласність процесу та право на перегляд судових рішень формують відчуття правової безпеки та впевненості в тому, що держава здатна гарантувати справедливість. Від ефективної реалізації цих принципів залежить стабільність правопорядку, соціальна справедливість і загальний рівень довіри до державних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук А.Ю. Незалежність судової влади як принцип судочинства. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С. 374-380.
2. Мельник-Томенко Ж.М. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом: теоретико - правовий аналіз. *Правова позиція*. 2019. Т. 4. С. 56-60.
3. Адміністративний процес України : підручник / За заг. ред. Д.І.Йосифовича Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 500 с.
4. Гудима М.М. Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення як конституційна засада українського судочинства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Т. 1, № 84. С. 253-259.

Хомяк Вікторія

Бакалавр спеціальності Правоохоронна діяльність

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Науковий керівник – Крисюк Юрій Петрович

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИК

У структурі фундаментальних правових цінностей пріоритетне місце належить правам на життя, здоров'я, честь та гідність особи. Сьогодні ці засадничі принципи опинилися під загрозою через те, що Російська Федерація розпочала повномасштабний напад на Україну, ведучи несправедливу загарбницьку війну, спрямовану на знищення нашої державності.

В умовах такої воєнної агресії ворог систематично й цілеспрямовано посягає на права українців, перетворюючи їхній захист та поновлення на ключове завдання для всієї національної системи влади. Сучасна правова модель України ґрунтується на фундаментальному принципі, згідно з яким органи виконавчої влади несуть пряму відповідальність перед громадянами за забезпечення цих цінностей навіть у найважчі часи випробувань.

У цьому контексті особливої ваги набуває трансформація діяльності державного апарату в умовах надзвичайних викликів. Так, професором А. Комзюком розкриваються складові адміністративно-правового режиму воєнного стану, запровадженого в Україні внаслідок військової агресії Москви, які становлять його зміст: визначення особливого порядку організації та діяльності суб'єктів публічної адміністрації спрямованого на забезпечення оборони України, охорони громадської безпеки та інтересів держави; визначення обсягу і меж тимчасових обмежень та особливого порядку реалізації законних прав та інтересів [1].

Обґрунтуванням для введення правового режиму воєнного стану є військова агресія РФ проти України, з урахуванням пропозиції РНБО у відповідності до п.20 ч.1 ст.106 Основного Закону, та спеціального Закону щодо введення воєнного стану [2].

Військовому командуванню ЗСУ, іншим силам безпеки та оборони й органам місцевої влади було надано повноваження із здійснення та реалізації заходів, що є необхідними для того, щоб забезпечити оборону нашої держави, захищати безпеку громадян та інтереси країни. Перед головним органом виконавчої влади в нашій державі поставлено конкретні завдання щодо вжиття невідкладних заходів із забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні [2].

Відповідно до Конституції України, на період дії воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені конституційні права та свободи, що містяться у ст.ст.30-34, 38, 39, 41-44, 53 Основного Закону, а також можливе запровадження тимчасових обмежень прав юридичним особам в обсязі та межах, що є необхідними для забезпечення можливості застосування та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, передбачених спеціальним Законом [2].

Під час здійснення заходів правового режиму воєнного стану уповноважені законом органи управління наділені досить широкими повноваженнями, зокрема: примусового відчуження майна на державні потреби; введення комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження вільного пересування громадян та руху транспортних засобів; проведення обшуків, оглядати речі, транспортні засоби, багаж та вантажі, службові приміщення та житло громадян; запровадження заборони або обмежень у разі виникнення загрози надзвичайної ситуації, а також здійснення евакуації населення з районів збройного конфлікту до безпечних територій; запровадження, за потреби, нормованого забезпечення осіб переліком основних продовольчих та непродовольчих товарів; здійснення інтернування громадян іноземної держави, яка загрожує нападом або здійснює агресію проти нашої держави [3].

У наукових працях В. Басса та Н. Корж-Ікаєвої механізм адміністративно-правового забезпечення режиму воєнного стану в умовах російської агресії розглядається крізь призму двох аспектів:

- 1) як процес встановлення засад його функціонування, що є правовою основою для: а) стримування збройної агресії; б) захисту національних інтересів і цінностей України;
- 2) як окремого виду діяльності органів державної влади, що включає здійснення охоронних, захисних, нормативно-правових та організаційних заходів, спрямованих на виконання завдань правового режиму воєнного стану у зв'язку з його введенням.

Дослідники доходять висновку, що наразі в Україні створено достатню правову базу для функціонування режиму воєнного стану, а отже, і його адміністративно-правового забезпечення в умовах повномасштабного воєнного конфлікту [4].

Таким чином, адміністративно-правовий режим воєнного стану як комплексний інструмент державної управлінської діяльності щодо забезпечення основних прав та свобод й законних інтересів в умовах військової агресії маємо розглядати як посилену особливу форму імперативного правового регулювання суспільних відносин, що створена задля надання можливості ЗСУ та іншим силам безпеки і оборони відсікати повномасштабне вторгнення та відновлювати контроль над тимчасово окупованими територіями, а також з метою забезпечення державного суверенітету [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Комзюк А.Т., Комзюк М.А., Липій Є. А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. Науковий вісник публічного і приватного права. 2022. Вип. 3. С. 100-106. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2022/3/18.pdf>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. No 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. No 389-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. No 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Басс В. О., Корж-Ікаєва Т. Г. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. Юридичний науковий журнал. 2023. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/122.pdf
5. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 399-416. URL: <http://www.ssaals.com.ua/?p=9174>

Шкута Єлизавета Сергіївна

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Ченік-Трегубенко Ольга Сергіївна***

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5499-5793>

кандидат юридичних наук

доцент кафедри теорії держави та права

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Період повномасштабної війни став для України випробуванням не лише у воєнно-політичному вимірі, а й у сфері економічної стабільності та розвитку. Економічна політика держави опинилася перед необхідністю працювати в умовах різкої турбулентності. Бойові дії на значній частині території країни суттєво послабили виробничий потенціал, зменшили експортні можливості та призвели до переформатування бюджетних пріоритетів на користь сектору оборони та безпеки. У таких умовах держава стикається з низкою складних завдань.

У період дії правового режиму воєнного стану [1] особливо критичним стає підтримання стабільної роботи фінансових і банківських інституцій держави, а також повне і своєчасне забезпечення потреб сектору оборони. Досягнення цих цілей потребує максимально ефективної мобілізації наявного економічного потенціалу країни [2]. Воєнні події впливають на соціально-економічні процеси, формуючи нові загрози та водночас відкриваючи можливості для зміцнення суспільної стійкості й подальшого економічного відновлення. Післявоєнна реабілітація має будуватися на всебічних стратегічних програмах, які комплексно враховують економічні, соціальні та міжнародно-політичні чинники [3]. Війна спричинила Україні безпрецедентні матеріальні збитки та показала масштабний негативний вплив бойових дій на економічні процеси. Відбулося різке падіння споживчого попиту, відтік інвестицій, скорочення експорту та зменшення виробництва в аграрному секторі.

Серед головних ризиків для української економіки сьогодні є стан фінансового сектору, який традиційно впливає на загальний рівень економічної стабільності країни. Умови воєнного стану створюють для нього серйозні труднощі, оскільки суттєве зростання витрат на оборону та безпеку призводить до дефіциту бюджетних ресурсів і ускладнює фінансування інших життєво важливих напрямів таких як: освіти, медицини, соціальних програм, інфраструктури й інших сфер [5].

Економічна активність підприємств у період війни набуває надзвичайної складності, оскільки охоплює практично всі ключові сегменти економіки: фінансову сферу, виробництво, зовнішню торгівлю, логістику тощо. Початок бойових дій докорінно змінив умови ведення бізнесу. Значно зріс рівень ризиків, ускладнилося співробітництво з міжнародними партнерами, а багато підприємств були змушені адаптуватися до нових умов, зокрема змінювати формати діяльності та переорієнтовувати виробничі процеси [6, с. 35]. У цій ситуації важливим стає дослідження того, як саме бізнес перебудовує свою роботу та які інструменти дозволяють зберегти конкурентоздатність і забезпечити майбутній розвиток.

Приватний сектор економіки під час війни стикається зі значними викликами й глибокими структурними змінами. Зростання боргових зобов'язань, високі темпи інфляції та знецінення фінансових ресурсів суттєво впливають на стабільність підприємств, обмежуючи їхні можливості залучати кредити й підвищуючи собівартість продукції. Економічний спад 2022 р. та поступове відновлення у 2023 р. демонструють, що здатність бізнесу ефективно адаптуватися до нових умов є визначальним чинником його життєздатності. До ключових механізмів адаптації належать використання альтернативних фінансових інструментів, диверсифікація видів діяльності, активне впровадження інновацій та внутрішня оптимізація. Ті компанії, які змогли швидко коригувати свої бізнес-моделі та скористатися державною чи міжнародною підтримкою, отримують значно більше шансів на успішне відновлення у післявоєнний час [7, с. 265].

Оцінюючи економічні ризики, пов'язані з воєнним станом, варто також наголосити на зниженні ефективності класичних ринкових механізмів та різкому зростанні економічної непередбачуваності. Активні бойові дії створюють мінливі й ризиковані умови, що ускладнюють реалізацію монетарної політики, особливо щодо інфляційного таргетування за плаваючого курсу валют. Через регуляторні обмеження на валютному ринку, заборони на рух капіталу та інші адміністративні інструменти канали монетарної трансмісії працюють значно слабше. У таких умовах Національний банк України змушений тимчасово відмовлятися від традиційних ринкових підходів до регулювання грошово-кредитної сфери, зокрема від використання ключової облікової ставки як основного інструменту монетарної політики [8].

Тому реалізація економічної політики в умовах війни стикається з комплексом системних труднощів, пов'язаних як із внутрішніми, так і зовнішніми викликами. Воєнні дії зумовлюють зростання бюджетного навантаження, скорочення доходів держави та необхідність залучення значних обсягів міжнародної фінансової підтримки. Одночасно держава вимушена адаптувати інструменти регулювання ринку до форс-мажорних обставин, забезпечувати стійкість фінансової системи, підтримувати ключові сектори економіки та гарантувати соціальний захист населення. Наявні проблеми свідчать про потребу глибокого реформування механізмів економічного управління, оптимізації бюджетної політики, цифровізації процесів та впровадження антикризових стратегій, здатних діяти в умовах невизначеності. Отже, ефективність економічної політики в період війни визначає не лише поточну стійкість держави, але й формує основу для післявоєнного відновлення, модернізації економіки та її інтеграції у світові ринки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Президент України. Документи.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. Відбудова України: принципи та політика. Centre for Economic Policy Research, 2022.
URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
3. Болгов В. Є. Соціологічні аспекти економіки в умовах війни, виклики та можливості для України. *Вісник науки та освіти. Серія «Соціологія»*. 2022. № 3(3). С. 258-268.
4. Золотова О., Іванова В., Симак Д., Кудінов О., Славута О. Економіка під час воєнного стану: проблеми й шляхи подолання кризи (український досвід). *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 3(50). С. 265-281.
5. Гарбінська-Руденко А. В., Дудник В. М., Яценко Ю. Г. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 132-136.
6. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ : Програма розвитку ООН в Україні. 2022. 77 с.
7. Золотова О., Іванова В., Симак Д., Кудінов О., Славута О. Економіка під час воєнного стану: проблеми й шляхи подолання кризи (український досвід). *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 3(50). С. 265–281.
8. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Національний банк України, 2022. С. 6.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk>

Анастасія ШМАТЛАЙ

здобувачка 4 курсу бакалаврату

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану є винятковим викликом для судової системи, особливо коли йдеться про кримінальні провадження щодо неповнолітніх. Війна створює подвійну вразливість для дітей, оскільки вони стають жертвами воєнних злочинів, а також, на тлі соціальної дезорганізації та психоемоційного стресу, можуть бути втягнуті у злочинну діяльність.

Судовий розгляд, як центральна стадія кримінального провадження, виконує важливу імперативну функцію процесуального контролю за дотриманням прав і свобод неповнолітнього на етапі досудового розслідування.

Статус неповнолітнього вимагає максимально суворого дотримання процесуальних гарантій, тому суд у ході розгляду зобов'язаний критично оцінити своєчасність залучення захисника з моменту встановлення факту участі неповнолітнього, законність отримання показань, дотримання вимог процесуального законодавства та врахування принципу найкращих інтересів дитини при проведенні процесуальних дій на попередніх стадіях провадження, допустимість, достатність, належність і достовірність доказів.

Під час безпосереднього судового розгляду неповнолітні особи, щодо яких здійснюється кримінальне провадження, наділені спеціальними правами та додатковими гарантіями. До особливих рис, характерних етапу розгляду кримінальної справи у суді, відносять спосіб повідомлення та виклику неповнолітнього відповідною спеціально уповноваженою особою або судом, що може реалізуватися через батьків та інших законних представників, у виключних випадках допускається інший порядок, якщо це зумовлене обставинами, які об'єктивно виникли у ході кримінального провадження.

Для суду також важливо пам'ятати, що неповнолітній – це, інакше кажучи, дитина, тому під час судового розгляду потрібно роз'яснювати хід судового засідання зрозумілою йому мовою: намагатись уникати використання складної структури норм кримінального та кримінального процесуального законодавства, нагадувати захиснику та законному представнику про необхідність пояснювати кожну дію у процесі судового розгляду неповнолітньому.

На стадії судового розгляду зберігається вимога щодо спеціалізації уповноважених суб'єктів, що здійснюють досудове розслідування (слідчого, дізнавача, прокурора), присутності законного представника, психолога, педагога, лікаря, але з'являються і нові суб'єкти – суд, представники служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу

органів Національної поліції. Стаття 18 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» вказує на те, що для розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх діє спеціалізація суддів у місцевих загальних судах та апеляційних судах [1].

Проте воєнний стан зумовив низку причин у зв'язку з якими КПК України передбачена норма, яка вказує на те, що дія положень про спеціалізацію відповідних суб'єктів на здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх може не застосовуватися в умовах воєнного стану, якщо наявні обставини, що унеможливлюють участь дізнавача, слідчого, судді, спеціально уповноважених на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Зазначені положення на період дії воєнного стану фактично й впливають на судову практику, адже до 24 лютого 2022 року судами було винесено значну кількість реабілітуючих судових рішень або вироків, у яких суд змінював перекваліфікацію кримінально каранних діянь неповнолітнього у зв'язку з здійсненням процесуальних дій суб'єктом, у якого відсутня спеціалізація для провадження щодо неповнолітніх. Так, наприклад, у постанові ККС ВС від 23.10.2018 у справі № 158/2313/15-к визнано недопустимим доказом висновок судово-медичної експертизи про визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяних потерпілому у зв'язку з тим, що експертизу призначила особа, яка не уповноважена згідно з ч. 2 ст. 484 КПК України на проведення розслідування щодо неповнолітніх. Як наслідок, суд змінив кваліфікацію дії обвинуваченого з ч. 2 ст. 187 та ч. 2 ст. 186 КК України [2].

Якщо ж враховувати положення ч. 13 ст. 615 КПК України, то такі наслідки щодо недопустимості доказів не будуть застосовані під час дії правового режиму воєнного стану у разі підтвердження наявності обставини, які унеможливлюють участь дізнавача, слідчого, судді, спеціально уповноважених на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Участь у судовому розгляді представників служби у справах дітей та відділу ювенальної превенції - втілення принципу міжвідомчої співпраці та соціально-юридичного патронажу. Ці суб'єкти виконують унікальні функції, що доповнюють суто змагальний процес: представники служби у справах дітей виступають у процесі не як сторони обвинувачення чи захисту, вони інформують про соціально-побутові умови дитини, дають висновки щодо доцільності обрання певних виховних заходів та, що критично важливо, забезпечують виконавчий контроль за реалізацією цих заходів після ухвалення рішення; участь представників поліції також має двоякий характер, адже вони не лише підтримують публічне обвинувачення, але й, у контексті превенції, допомагають у зборі розширеної інформації про соціальне середовище та потенціал дитини, а також вживають заходів для усунення причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушення.

Ще однією з найбільш фундаментальних відмінностей ювенального судочинства є імперативна необхідність складання досудової доповіді щодо неповнолітнього обвинуваченого. Документ, підготовлений уповноваженим органом з питань пробації, функціонально виводить судовий розгляд за межі традиційного кримінально-правового аналізу, це не просто формальний звіт, а багатоаспектний соціально-психологічний профіль особистості. Вона містить аналіз умов життя, виховання, впливу сімейного та

соціального оточення, освітнього рівня, психоемоційного стану та, що найважливіше, прогноз ризику вчинення повторних правопорушень.

Пристосованість судового процесу до потреб неповнолітніх обвинувачених ґрунтується насамперед на встановленій законодавством вимозі прискореного розгляду справ щодо цієї категорії осіб. Доцільність цього аспекту обумовлена тим фактом, що затягування судового розгляду і надмірна його тривалість має регресивний вплив на їхню психіку та суттєво знижує ефективність подальших заходів ресоціалізації та реінтеграції у суспільство.

Незважаючи на принципи відкритості та гласності відправлення правосуддя, законодавець передбачає можливість проведення закритого судового засідання у справах про злочини неповнолітніх. З огляду на вразливість психіки підліткового віку, це положення вкрай доцільне. Судовий розгляд сам по собі є сильним стресовим чинником, і зайва публічна увага з боку сторонніх осіб може лише поглибити емоційний дискомфорт та негативно позначитися на стані обвинуваченого. Крім можливості повної закритості, передбачена й часткова ізоляція неповнолітнього обвинуваченого від травмуючих аспектів процесу.

Відповідно до статті 495 КПК України суд має право ухвалити рішення про видалення неповнолітнього із зали судового засідання на час дослідження обставин, здатних негативно вплинути на його емоційний стан. Як слушно зазначають фахівці, мета такого вилучення принципово відрізняється від ізоляції дорослого – вона спрямована виключно на психологічний захист та полегшення становища неповнолітнього [3].

Необхідність забезпечення фізичної безпеки учасників процесу, зокрема і неповнолітніх, особливо в прифронтових зонах, призвела до поширення дистанційного судочинства через відеоконференцз'язок.

Хоча проведення судового засідання в режимі відеоконференцз'язку вважають виправданим заходом безпеки, він створює прямий конфлікт із принципом безпосередності дослідження доказів. Для судді ювенальної спеціалізації життєво необхідний невербальний контакт, який дозволяє оцінити психоемоційний стан дитини, рівень усвідомлення нею провини та щирість каяття, що є критично важливим для індивідуалізації виховних заходів. Екран монітора створює бар'єр для такої глибинної оцінки.

Проте, незважаючи на очевидну доцільність цього заходу, його універсальне застосування до проваджень щодо неповнолітніх виявило правову прогалину у вітчизняному процесуальному законодавстві, яка полягає не стільки у відсутності самої процедури відеоконференцз'язку, скільки у неврахуванні особливих ювенальних процесуальних стандартів у контексті її реалізації. Стаття 336 КПК України встановлює загальні підстави для відеоконференцз'язку, не роблячи жодного винятку чи спеціального застереження для суб'єктів віком до вісімнадцяти років.

Оцінку особистості неповнолітнього обвинуваченого, його поведінки, психічного стану та рівня усвідомлення суспільної небезпеки вчиненого діяння відносять до центральної частиною судового розгляду.

Принцип безпосередності вимагає, щоб суд особисто сприймав докази. У ювенальному процесі цей принцип має поглиблене тлумачення: суддя має встановити психологічний та емоційний контакт із дитиною. Дистанційний формат,

опосередкований технічними засобами, тому що екран монітора обмежує сприйняття міміки, моторики та загального емоційного фону, що є ключовим для оцінки щирості каяття або прихованої травми, а технічний бар'єр заважає суду повноцінно виконувати функцію захисту інтересів дитини, оскільки формалізує спілкування, яке має бути максимально довірливим.

Неповнолітні, які є внутрішньо переміщеними особами або постраждали від бойових дій, часто мають ознаки гострого стресового або посттравматичного стресового розладу.

КПК не зобов'язує суд у дистанційному режимі забезпечувати спеціальні умови, які б мінімізували ретравматизацію, наприклад, гарантувати наявність кваліфікованого психолога саме в місці перебування дитини для негайної підтримки під час процесуальних дій.

Така недосконалість процесуального регулювання дистанційного судового розгляду справ щодо неповнолітніх призводить до об'єктивного зниження рівня процесуальних гарантій. Задля усунення цієї прогалини та дотримання міжнародних стандартів судового розгляду, необхідно доповнити ст. 336 КПК України нормою щодо обов'язкової безпосередньої присутності захисника та психолога чи педагога у місці проведення відеоконференцз'язку разом з дитиною й активного моніторингу судом якості зв'язку та психоемоційного стану дитини. Лише шляхом зазначеної законодавчої зміни можливо відновити баланс між необхідністю забезпечення безпеки та невід'ємним правом неповнолітнього на справедливе та виховне правосуддя.

Діяльність суду у провадженні щодо неповнолітніх виходить за межі суто вирішення питання про винуватість чи невинність. Суд бере на себе функцію турботи про майбутнє таких осіб. Про це свідчить вирішальне положення частини 3 статті 497 КПК України: суд може замінити кримінальне покарання примусовими заходами виховного характеру, якщо неповнолітній вчинив кримінальний проступок, необережний нетяжкий злочин вперше. Ця можливість є яскравим підтвердженням гуманітарного пріоритету виховання над каральною репресією [4, с. 87].

Таким чином, судовий розгляд кримінальних проваджень щодо неповнолітніх є кульмінаційною та доленосною стадією, на якій відбувається не лише встановлення винуватості чи невинуватості неповнолітнього, але й оцінка всієї попередньої діяльності органів досудового розслідування, а також приймається остаточне рішення щодо долі неповнолітнього – притягнення до відповідальності, звільнення від відповідальності чи застосування альтернативних виховних заходів. В умовах воєнного стану цей етап набув критичних особливостей, які є викликами для дотримання ювенальних стандартів: тимчасове скасування спеціалізації суддів та універсальне застосування дистанційного судочинства. Попри обґрунтовану необхідність безпеки, відеоконференцз'язок створює процесуальну прогалину, оскільки унеможливорює повноцінну реалізацію принципу безпосередності та травма-інформованого підходу, критично важливих для оцінки особистості дитини та індивідуалізації виховних, тому забезпечення прав неповнолітніх вимагає негайного законодавчого доповнення ст. 336 КПК нормами про обов'язкове соціально-психологічне супроводження (захисник, психолог чи педагог) у місці проведення дистанційного засідання, що є ключовою особливістю якісного правосуддя в умовах збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top> (дата звернення: 22.11.2025).
2. Постанова ККС ВС від 23.10.2018 у справі № 158/2313/15-к.
URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77393408>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.11.2025).
4. Ільченко О. В., Ткаченко О. А. До питання специфіки кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. Випуск 81 (3). 2024. 351 с.

Вікторія Шпіляревич,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ЗА КК УКРАЇНИ ВІД 28 ГРУДНЯ 1960 РОКУ № 2001-05

28 грудня 1960 року Четверта сесія Верховної Ради Української РСР п'ятого скликання прийняла новий КК УРСР (з 24 серпня 1991 року – КК України) [1], який був введений в дію з 1 квітня 1961 року та втратив чинність 1 вересня 2001 року у зв'язку з набрання чинності діючим на сьогодні КК України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [2].

У Главі I Особливої частини КК України від 28 грудня 1960 року № 2001-05 регламентувалася кримінальна відповідальність за злочини проти держави (Глава I так і називалася «Злочини проти держави»), які законодавцем диференціювалися на: а) особливо небезпечні злочини проти держави; б) інші злочини проти держави [1].

Доцільно зауважити, що впродовж усього періоду дії досліджуваного кримінального закону під впливом різних чинників, які мали місце у тій чи іншій сфері та стосувалися як СРСР в цілому, так і окремих його радянських республік, він зазнавав системних трансформацій, в т. ч. в частині криміналізації та декриміналізації низки суспільно небезпечних діянь. Зокрема, після набрання КК України 28 грудня 1960 року № 2001-05 чинності на підставі відповідних нормативно-правових актів останній було доповнено такими статтями, як¹:

1) ст. 69-1 («Дії, що дезорганізують роботу виправно-трудоустанов») – на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 27 червня 1961 року № 342а-05 [3];

2) ст. 80-1 («Неповідомлення про державні злочини») – на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 10 вересня 1962 року № 461а-06 [4];

3) ст. 80-2 («Приховування державних злочинів») – на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 10 вересня 1962 року № 461а-06 [4];

¹ Відомості про криміналізацію суспільно небезпечних діянь наведено в хронологічній послідовності внесення законодавцем змін до КК України від 28 грудня 1960 року № 2001-05.

4) ст. 68-1 («Передача іноземним організаціям відомостей, що становлять службову таємницю») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 29 лютого 1984 року 6591-X [5];

5) ст. 62-1 («Заклики до вчинення злочинів проти держави») – на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 14 квітня 1989 року № 7373-XI [6];

6) ст. 66-1 («Образа або дискредитація державних органів і громадських організацій») – на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 14 квітня 1989 року № 7373-XI [6];

7) ст. 56-1 («Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

8) ст. 77-1 («Порушення порядку використання повітряного простору України») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

9) ст. 63-1 («Найманство») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» від 11 листопада 1993 року № 3582-XII [8];

10) ст. 78-1 («Пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 15 листопада 1994 року № 246/94-ВР [9];

11) ст. 70-1 («Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року № 64/95-ВР [10];

12) ст. 80-3 («Порушення законодавства про бюджетну систему України») – на підставі закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення боротьби з порушеннями бюджетного законодавства» від 7 жовтня 1997 року № 552/97-ВР [11];

13) ст. 80-4 («Видання нормативно-правових актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку») – на підставі закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення боротьби з порушеннями бюджетного законодавства» від 7 жовтня 1997 року № 552/97-ВР [11];

14) ст. 75-1 («Незаконне переправлення осіб через державний кордон України») – на підставі закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією» від 18 січня 2001 року № 2247-III [12].

Що стосується внесення до КК України 28 грудня 1960 року № 2001-05 змін, які були обумовлені реформуванням радянської правової системи в напрямку гуманізації чинного кримінального законодавства, то у зв'язку з декриміналізацією певних суспільно небезпечних діянь з нього було виключено²:

а) ст. 66-1 («Образа або дискредитація державних органів і громадських організацій») – на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 16 червня 1989 року № 7617-XI [13];

б) ст. 61 («Шкідництво») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

в) ст. 62-1 («Заклики до вчинення злочинів проти держави») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

г) ст. 64 («Організаційна діяльність, спрямована на вчинення особливо небезпечних державних злочину, а також участь в антирадянській організації») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

д) ст. 65 («Особливо небезпечні державні злочини, вчинені проти іншої держави трудящих») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

е) ст. 74 («Ухилення у воєнний час від виконання повинностей або сплати податків») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

є) ст. 80-2 («Приховування державних злочинів») – на підставі закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-XII [7];

ж) ст. 80 («Порушення правил про валютні операції») – закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил про валютні операції» від 14 вересня 2000 року № 1945-III [14].

² Відомості про декриміналізацію суспільно небезпечних діянь наведено в хронологічній послідовності внесення законодавцем змін до КК України від 28 грудня 1960 року № 2001-05.

Таким чином, резюмуючи усе вище наведене, слід констатувати, що внесення змін до КК України від 28 грудня 1960 року № 2001-05 впродовж усього періоду його дії відбувалося систематично, чим засвідчується своєчасне реагування законодавцем на всі ті виклики та загрози, які мали місце на той час в державі й потребували кримінально-правового регулювання. В результаті необхідно відмітити, що на момент втрати КК України від 28 грудня 1960 року № 2001-05 своєї чинності в ньому актуальною була така система злочинів проти держави [1]:

1. Особливо небезпечні злочини проти держави: «Державна зрада» (ст. 56 КК України); «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» (ст. 56-1 КК України); «Шпигунство» (ст. 57 КК України); «Посягання на життя державного діяча» (ст. 58 КК України); «Посягання на життя представника іноземної держави» (ст. 59 КК України); «Диверсія» (ст. 60 КК України); «Посягання на територіальну цілісність України» (ст. 62 КК України); «Пропаганда війни» (ст. 63 КК України); «Найманство» (ст. 63-1 КК України).

2. Інші злочини проти держави: «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної приналежності чи ставлення до релігії» (ст. 66 КК України); «Розголошення державної таємниці» (ст. 67 КК України); «Втрата документів, що містять державну таємницю» (ст. 68 КК України); «Передача іноземним організаціям відомостей, що становлять службову таємницю» (ст. 68-1 КК України); «Бандитизм» (ст. 69 КК України); «Дії, що дезорганізують роботу виправно-трудових установ» (ст. 69-1 КК України); «Контрабанда» (ст. 70 КК України); «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів» (ст. 70-1 КК України); «Масові безпорядки» (ст. 71 КК України); «Ухилення від призову на строкову військову службу» (ст. 72 КК України); «Ухилення від призову за мобілізацією» (ст. 73 КК України); «Незаконне перетинання державного кордону України» (ст. 75 КК України); «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» (ст. 75-1 КК України); «Порушення правил міжнародних польотів» (ст. 76 КК України); «Порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту» (ст. 77 КК України); «Порушення порядку використання повітряного простору України» (ст. 77-1 КК України); «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів» (ст. 78 КК України); «Пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів» (ст. 78-1 КК України); «Виготовлення або збут підроблених грошей, цінних паперів чи білетів державних лотерей» (ст. 79 КК України); «Приховування валютної виручки» (ст. 80-1 КК України); «Порушення законодавства про бюджетну систему України» (ст. 80-3 КК України); «Видання нормативно-правових актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку» (ст. 80-4 КК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 28 груд. 1960 р. № 2001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>.
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української

РСР від 27 чер. 1961 р. № 342а-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342%D0%B0-05#Text>.

4. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 10 вер. 1962 р. № 461а-06. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/461%D0%B0-06#Text>.

5. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : закон України від 29 лют. 1984 р. 6591-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6591-10#Text>.

6. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квіт. 1989 р. № 7373-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7373-11#Text>.

7. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України : закон України від 17 чер. 1992 р. № 2468-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-12#Text>.

8. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України : закон України від 11 лис. 1993 р. № 3582-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3582-12#Text>.

9. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення : закон України від 15 лис. 1994 р. № 246/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

10. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» : закон України від 15 лют. 1995 р. № 64/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення боротьби з порушеннями бюджетного законодавства : закон України від 7 жов. 1997 р. № 552/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією : закон України від 18 січ. 2001 р. № 2247-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-14#Text>.

13. Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 16 чер. 1989 р. № 7617-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7617-11#Text>.

14. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил про валютні операції : закон України від 14 вер. 2000 р. № 1945-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1945-14#Text>.

Шномер А.І.,

канд. юрид. наук, доцент;

доцент кафедри публічного та приватного права

Тимченко З.М.,

студент юридичного факультету групи ПР-241

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ГАРМОНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність теми. Процес європейської інтеграції України зумовлює необхідність комплексного реформування національного законодавства, зокрема у сфері публічних фінансів. Бюджетне законодавство відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, реалізації соціально-економічної політики та виконанні міжнародних зобов'язань. У контексті набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу питання гармонізації бюджетного законодавства з правом ЄС набуває особливої актуальності.

Як зазначається у наукових дослідженнях з фінансового права, ефективне функціонування бюджетної системи є необхідним елементом правової держави та передумовою сталого розвитку економіки [1, с. 45-46]. Водночас чинне бюджетне законодавство України, попри численні реформи, не в повній мірі відповідає європейським стандартам фінансової дисципліни, прозорості та підзвітності, що ускладнює інтеграцію України до єдиного європейського фінансового простору.

Метою дослідження є аналіз основних напрямів гармонізації бюджетного законодавства України з правом Європейського Союзу та визначення проблем і перспектив наближення національної бюджетно-правової системи до європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. У науці фінансового права гармонізація бюджетного законодавства України з правом Європейського Союзу розглядається як один із ключових напрямів адаптації національної правової системи до європейських стандартів публічного фінансового управління. Бюджетне право, будучи підгалуззю фінансового права, відіграє визначальну роль у забезпеченні макрофінансової стабільності держави, реалізації державної політики та виконанні соціально-економічних зобов'язань.

Гуменюк В.В. пропонує наступне визначення: «Гармонізація законодавства країн-членів ЄС означає процес зближення національної правової системи та її підсистем з правовою системою Європейського Союзу та вимогами міжнародно-правових норм і стандартів» [2, с. 74]. Отже, гармонізація в бюджетно-правовому контексті тлумачиться як процес поступового наближення національних бюджетно-правових норм до норм і принципів бюджетного права ЄС без повної втрати регуляторної автономії держави.

Бюджетне право Європейського Союзу ґрунтується на системі фундаментальних принципів, серед яких ключове місце посідають принцип фінансової дисципліни, принцип збалансованості бюджету, принцип прозорості та принцип середньострокового бюджетного планування. Основною бюджетного права ЄС є Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС, TFEU), Регламент (ЄС, Євратом) 2018/1046 про фінансові правила, що застосовуються до загального бюджету Союзу, Рішення (ЄС, Євратом) 2020/2053 про систему власних ресурсів Європейського Союзу, Регламент (ЄС, Євратом) 2020/2093 про багаторічну фінансову рамку на 2021-2027 роки, Директива Ради 2011/85/ЄС про вимоги до бюджетних рамок держав-членів, а також Пакт стабільності та зростання. Метою цих актів є запобігання надмірному бюджетному дефіциту та забезпечення сталості державних фінансів.

Науковці наголошують, що важливою особливістю європейської бюджетної моделі є функціонування незалежних фінансових інституцій, які здійснюють оцінку бюджетних прогнозів, аналіз виконання бюджету та моніторинг дотримання фінансових правил [3, с. 119-120]. Такий підхід сприяє підвищенню об'єктивності бюджетного планування та зменшенню політичного впливу на бюджетний процес.

В Україні основним актом, що регулює бюджетні правовідносини, є Бюджетний кодекс України. Його прийняття та подальші зміни стали важливим етапом формування національної системи бюджетного права. Як підкреслює Л.К. Воронова, Бюджетний кодекс закріпив правові основи бюджетного процесу, однак потребує подальшого вдосконалення з урахуванням європейських підходів до управління публічними фінансами [1, с. 52-54].

Позитивним кроком у напрямі гармонізації з правом ЄС стало запровадження середньострокового бюджетного планування, яке відповідає вимогам Директиви 2011/85/ЄС. Середньострокове планування дозволяє підвищити передбачуваність бюджетної політики та забезпечити узгодженість бюджетних рішень із стратегічними цілями розвитку держави. Разом із тим, у наукових дослідженнях зазначається, що в Україні цей інструмент часто має формальний характер і не завжди впливає на реальне ухвалення бюджетних рішень [4, с. 68-69].

Окремої уваги потребує питання бюджетної прозорості та підзвітності. «Прозорість у бюджетному процесі трактується як відкритість, доступність і повнота бюджетної інформації, що дозволяє громадянам, журналістам, аналітикам і громадським організаціям здійснювати моніторинг формування та використання державних коштів... Прозорість виступає важливим чинником підзвітності державних органів, а також зменшує ризики корупції та нецільового використання бюджетних коштів» [5, с. 345]. За європейськими стандартами бюджетна інформація має бути доступною, повною та зрозумілою для громадян. В Україні функціонують електронні системи оприлюднення бюджетних даних, однак рівень ефективності їх використання залишається недостатнім. Як зазначає Н.Ю. Пришва, проблема полягає не лише у відкритості інформації, а й у відсутності дієвих механізмів впливу громадськості на бюджетний процес [4, с. 70-71].

Суттєвим викликом для гармонізації бюджетного законодавства України з правом ЄС є вплив воєнного стану. В умовах збройної агресії значна частина бюджетних ресурсів

спрямовується на оборонні потреби, що зумовлює відхилення від стандартних бюджетних процедур. Водночас, науковці наголошують, що навіть за таких умов Україна має зберігати орієнтацію на європейські стандарти фінансового управління, оскільки післявоєнне відновлення вимагатиме ефективного та прозорого використання міжнародної фінансової допомоги [6, с. 142-144].

Таким чином, гармонізація бюджетного законодавства України з правом ЄС є багатовимірним процесом, який охоплює не лише зміну нормативно-правових актів, а й трансформацію інституційних механізмів бюджетного управління та фінансового контролю.

Висновки. Аналіз положень бюджетного законодавства ЄС свідчить, що європейська модель бюджетного регулювання ґрунтується на принципах фіскальної дисципліни, прозорості, середньострокового планування, підзвітності органів влади та ефективного використання бюджетних коштів. Ці принципи мають не декларативний характер, а забезпечуються через чіткі правові механізми, незалежний фіскальний контроль та активну участь суспільства у бюджетному процесі.

Дослідження норм Бюджетного кодексу України та практики його застосування показує, що Україна вже здійснила низку важливих кроків у напрямі гармонізації з правом ЄС. До таких кроків слід віднести запровадження середньострокового бюджетного планування, програмно-цільового методу, підвищення рівня відкритості бюджетної інформації, а також поступове вдосконалення системи міжбюджетних відносин. Разом із тим, ці заходи не завжди забезпечують належну результативність через проблеми правозастосування та інституційну слабкість окремих елементів бюджетної системи.

Особливу увагу слід звернути на те, що чинне бюджетне законодавство України ще не повною мірою відповідає європейським стандартам у частині незалежного фіскального контролю, оцінки ефективності бюджетних програм та реальної підзвітності розпорядників бюджетних коштів. Крім того, участь громадськості у бюджетному процесі залишається обмеженою, що не відповідає підходам ЄС, де бюджетна прозорість розглядається як інструмент запобігання корупції та підвищення довіри громадян до державних фінансів.

Воєнний стан, у якому перебуває Україна, об'єктивно ускладнює реалізацію бюджетних реформ, однак не скасовує необхідності збереження стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Навпаки, післявоєнне відновлення держави вимагатиме ще більшої відповідності бюджетного законодавства стандартам ЄС, зокрема у частині контролю за використанням міжнародної фінансової допомоги та відновлювальних фондів.

Отже, подальша гармонізація бюджетного законодавства України з правом Європейського Союзу має бути спрямована на комплексне вдосконалення правового регулювання бюджетного процесу, посилення інституційної спроможності органів фінансового контролю, розвиток механізмів бюджетної відповідальності та забезпечення реальної прозорості публічних фінансів. Реалізація зазначених напрямів є необхідною передумовою формування ефективної бюджетної системи європейського зразка та успішного наближення України до повноправного членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронова Л.К. Фінансове право України : підручник. Київ : Правова єдність, 2019. 472 с.
2. Гуменюк В.В. Гармонізація та уніфікація законодавства України відповідно до стандартів Європейського Союзу / В. В. Гуменюк // Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 74-76.
3. Орлюк О.П. Бюджетна політика та фінансова стабільність в умовах європейської інтеграції. *Фінансове право*. 2021. № 3. С. 115-123.
4. Пришва Н.Ю. Правове регулювання бюджетного процесу в Україні: проблеми та перспективи. *Юридична наука*. 2020. № 4. С. 65-71.
5. Гарбінська-Руденко А.В., Курдибан С.П. Янкова М.В. Актуальні питання реалізації принципу прозорості у бюджетному процесі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 2. С. 343-345.
6. Шемшученко Ю.С., Кучерявенко М.П. Фінансове право в умовах надзвичайних правових режимів : монографія. Харків : Право, 2022. 256 с.